

Н.В.ГОГОЛ

ВЕЧЕРИ
В СЕЛЦЕТО
КРАЙ

ДИКАНКА

МИРГОРОД

НИКОЛАЙ ГОГОЛ
ВЕЧЕРИ В СЕЛЦЕТО КРАЙ
ДИКАНКА

Превод: Константин Константинов, Лиляна Минкова

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

ВЕЧЕРИ В СЕЛЦЕТО КРАЙ ДИКАНКА: ПРЕДГОВОР КЪМ ЧАСТ ПЪРВА

„Какво е това чудо невидено: «Вечери в селцето край Диканка»? Какви са тия «вечери»? И ги хвърлил на света някакъв си пчелар! Слава Богу! Като че малко гъски са оскубани за пера и парцали са похабени за хартия! Като че малко хора от различен произход и всякаква сбирщина са изцапали пръстите си с мастило! Скимнало и на пчеларя да се повлече подир другите! Вярно е, толкова напечатана хартия се е натрупала, че скоро няма да знаеш какво да завиеш в нея.“

Слушаше сърцето ми, слушаше всички тия думи още преди месец! Тоест казвам, че ако човек като нас, селски жител, си подаде носа от затънтеното селце в голямото общество — пази, Боже! Туй е все едно, както се случва, да влезеш в покоите на някой голям пан: всички ще те наобиколят и ще почнат да ти се присмиват. То поне да са по-горните лакеи, но не, някой окъсан хлапак, като го попогледнеш, никаквец, който се рови в задния двор, и той ще се залепи; от всички страни ще почнат да тропат с нозе: „Къде, къде, за какво? Махай се, селяндур, махай се!...“ Ще ви кажа... Но какво ще ви разправам! За мен е по-лесно да ходя два пъти през годината в Миргород, гдето вече пет години не ме е видял нито околийският съдия, нито почтеният йерей, отколкото да се покажа в това голямо общество. А щом си се показал, и да плачеш, и да не плачеш, ще отговаряш.

Ние, любезни мои читатели, казано без докачение (може би ще се разсърдите, че един пчелар ви говори така просто, като на някой свой сват или кум) — ние в село отдавна имаме тоя обичай: щом привърши полската работа, селянинът се качва да си почива цяла зима на печката и когато ние, пчеларите, прибираме пчелите в тъмната изба, когато няма да видите вече нито жерави в небето, нито круши по дървото, тогава, щом се мръкне, някъде накрай улицата сигурно вече блещука светлинка, чуват се отдалеч смях и песни, дрънка някоя балалайка, а понякога и цигулка, глъчка, шум... Това са нашите вечерници! Те, с ваше позволение, приличат на балове; само че не съвсем. Ако ходите на бал, то е, за да повъртите нозете си и да се

попрозявате скришом; а у нас в една къща ще се съберат цяла тълпа девойки съвсем не за бал, с вретено, с чепкала; и отначало сякаш се залавят за работа; вретената бръмчат, леят се песни и никоя не вдига очи встрани; но щом в стаята нахълтат момците с цигуларя — вдига се вик, почват се лудории, танци и такива неща, че не могат да се разкажат.

Но най-хубавото е, когато всички се съберат в гъста купчинка и почнат да си задават гатанки или просто да бърбят! Боже мой! Какво ли не разправят! Какви ли не стари истории не изравят. С какви ли не страхотии не те плашат! Но никъде може би не са разказвани толкова чудесии, както на вечерите у Рижия Панко. Защо са ми дали съселяните прякора Рижия Панко — бога ми, не мога да кажа. И косата ми, струва ми се, сега е повече бяла, отколкото рижа. Но не ми се сърдете, такъв ни е обичаят: дадат ли хората някому прякор, ще му остане во веки веков. Понякога, срещу празник, съберат се на гости добри хора в къщурката на пчеларя, насядат на трапезата — и тогава само слушайте. Па и да си кажа, хората съвсем не са прости, не са никакви селяндури. Да, можеха да направят чест с посещението си и на по-горни хора от пчеларя. Ето например, познавате ли псалта на диканската църква Фома Григориевич? Ех, че умна глава! Какви истории умееше да разправя! Две от тях ще намерите в тая книжка. Той никога не ходеше с шарен халат, какъвто носят мнозина селски псалтове, но отбиете ли се у него дори в делник, ще ви посрещне винаги в дреха от тънко сукно с цвят на картофено пюре, което купуваше в Полтава по шест рубли аршина. За ботушите му никой в цялото селце не ще каже, че миришат на катран; всеки знае, че ги чистеше с най-добрата свинска мас, каквато навярно някой селянин на драго сърце би сложил в кашата си. Никой не ще каже също, че някога е бърсал носа си с полата на дрехата, както правят някои хора от неговото звание, но вадеше от пазвата си грижливо сгъната бяла кърпа, поръбена с червени конци, и след като си свършеше работата в нея, сгъваше я отново, обикновено на дванайсетинка и я скриваше в пазвата си. А един от гостите... Но той беше вече такъв господарски син, че ако щеш, веднага го направи съдебен заседател или селски съдия. Понякога надигне пръст пред себе си, загледа се на върха му и почне да разправя усукано и умно като в печатна книжка! Някой път слушам, слушам и ме налегне размисъл. Да ме убиеш, нищо не

разбирам. Отгде беше насъбрал толкова думи! Веднъж Фома Григориевич по този повод му измисли една хубава приказка: разказа му как един ученик, който се учел при някакъв псалт на четмо и писмо, се върнал при баща си и станал такъв латинянин, че забравил дори нашия православен език. Всички думи завъртявал на ус. На лопатата казал лопатус, на жената — женус. И ето, дошъл той веднъж с баща си на нивата. Латинянинът видял греблото и попитал баща си: „Как се нарича това, тате, по вашенски?“ И както бил със зинала уста, настъпил зъбците. Докато бащата се накарал да му отговори, дръжката се завъртяла, вдигнала се и — прас по челото. „Проклето гребло! — извикал ученикът, хванал се за челото и подскочил един аршин високо. — Колко силно удря това гребло, дяволът да блъсне баща му от моста!“ Това е то! Спомнил си и името му, гълъбчето! Тая приказка не се хареса на хитроумния разказвач. Без да каже дума, той стана от мястото си, разкрачи се посреди стаята, наведе глава малко напред, мушна ръка в задния джоб на зеленикавия си кафтан, извади кръгла лакирана табакера, тракна я с пръст по нарисуваната муцуна на някакъв мохамедански генерал и щипна една доста голяма порция енфие, разтъркано с пепел и с листа от селим, вдигна я като на кобилица към носа си и смръкна на един път цялата купчинка, без да се докосне до палеца си. И през всичкото време — нито дума. Едва когато бръкна в другия си джоб и извади синя памучна кърпа на квадрати, избърбори под носа си нещо като поговорката: „Не хвърляйте бисери на свинете...“

„Сега ще се скарат“ — помислих си, като забелязах, че ръката на Фома Григориевич се приготвя да му покаже лакът. За щастие моята бабичка се усети да сложи на масата гореща погача с масло. Всички се заловиха за работа. Ръката на Фома Григориевич вместо да покаже лакът, се протегна към погачата и както му е обичаят, почнаха да хвалят изкусната стопанка. Имахме и друг един разказвач: но той (не биваше да си спомням за него по мръкнало) изравяше такива страшни истории, че косите ти да настръхнат. Аз нарочно не ги помествам тук. Току-виж наплаша добрите хора така че всички да започнат да се страхуват от пчеларя като, прости ми, Господи, от дявола. Нека по-добре да доживея, ако е рекъл Господ, до новата година и да издам още една книжка, тогава ще мога да ви посплаша и с пришълци от оня свят, и с чудесиите, които са ставали едно време по нашата православна

земя. Между тях може би ще намерите и приказки от самия пчелар, които е разправял на внуците си. Стига да слушате и да четете, а пък аз, ако не ме мързи да се ровя, ще намеря приказки и за десет такива книжки.

Ха, ето че щях да забравя най-главното: когато идвате, господа, при мен, тръгнете направо по големия път за Диканка. Нарочно съм я споменал на първа страница, за да стигнете по-скоро до нашето селце. А за Диканка, вярвам, доста сте слушали. И наистина там всяка къща е по-добра от някоя сламена пчеларска колиба. А за градината няма какво да се говори: във вашия Петербург сигурно няма да намерите такава. И тъй, като стигнете в Диканка, попитайте само първото срещнато хлапе с изцапана ризка, което пасе гъски: „Де живее пчеларят Рижия Панко?“ „Ей там!“ — ще каже то и ще посочи с пръст, а ако искате, ще ви заведе до самото селце. Ще ви моля само да не си държите много ръцете на гърба и, както се казва, да не хитрувате много, защото пътищата по нашите селца не са толкова гладки, както пред вашите сараи. По-миналата година Фома Григориевич, като пристигаше от Диканка, падна в един трап с новата си таратайка и с дорестата си кобила, макар че сам караше и отгоре на очите си слагаше от време на време и други, купешки.

Затова пък, като ми дойдете на гости, ще ви поднесем такива пъпешки, каквито никога не сте яли, а за меда ще се закълна, че няма да намерите по-добър наоколо. Представете си, като внесеш питата мед, из цялата стая се разнася един дъх донемайкъде чист, като сълза или като скъп кристал, какъвто има по обиците. А с какви баници ще ви нахрани старата! Да знаете само какви баници: захар, чиста захар! А маслото просто тече по устните ти, като почнеш да ядеш. Като си помислиш наистина: за какво не ги бива тия жени! Пили ли сте някога, господа, крушов квас с трънки или варена ракия със стафиди и сливи. Или не ви се е случвало да ядете каша с мляко? Боже мой, какви ли гозби няма по света! Почнеш ли да ядеш — да им се ненаядеш. Сладост неописана! Миналата година... Но какво съм се раздрънкал наистина? Вие само елате, елате по-скоро, аз ще ви нахраня, така че ще разправяте на всеки срещнат човек.

Пчеларят Рижия Панко

СОРОЧИНСКИЯТ ПАНАИР

I

Тежко ми е да живея вкъщи.
Изведи ме ти навън,
дето много шум се вдига,
дето всичките момичета
танцуват,
дето всичките момци се
веселят.

Из една
стара легенда

Колко упоителен е, колко блестящ е летният ден в Малорусия! Колко морногорещи са часовете, когато пладнето блести в тишина и зной и синият, неизмерим океан, приведен като сладострастен купол над земята, изглежда заспал и цял разнежен, прегръща и притиска хубавицата във въздушните си обятия! По него — нито един облак. В полето — нито звук. Всичко сякаш е умряло; само горе в небесната дълбочина трепти чучулига и сребърни песни летят по въздушни стъпала към влюбената земя и от време на време вик на чайка или звънлив глас на пъдпъдък отеква в степта. Лениво и безгрижно, сякаш излезли на разходка без цел, стоят подоблачни дъбове и ослепителните удари на слънчевите лъчи запалват цели живописни купчини листа, намятат други с тъмна като нощ сянка, по която само при силен вятър тук-там проблясва злато. Изумрудите, топазите, сапфирите на ефирните насекоми се сипят над пъстрите зеленчукови градини, засенчени от стройни слънчогледи. Сивите копи сено и златните житни снопи се разполагат на стан в полето и чергаруват по неговата неизмерима шир. Приведените от тежки плодове широки клони на черешите, сливите, ябълките, крушите; небето и неговото чисто огледало — реката, в зелени, гордо вдигнати рамки... как е изпълнено със сладострастие и разнеженост малоруското лято!

В такова великолепие блестеше един ден от горещия август на хиляда осемстотин... осемстотин... Да, има трийсетина години оттогава, когато на около десет версти от селището Сорочинци пътят гъмжеше от народ, забързал от всички близки и далечни селца за панаира. Още от сутринта се точеха в безкрайна върволица колари със сол и риба. Планини от грънци, завити в сено, се движеха бавно и сякаш се отегчаваха от затвора си и от тъмнината; само тук-там някоя пъстро боядисана паница или макитра^[1] се подаваше самохвално изпод високо метнатата върху колата рогозка и привличаше умилните погледи на поклонниците на разкоша. Много минувачи поглеждаха със завист високия грънчар — стопанин на тия скъпоценности, — който вървеше бавно зад стоката си и грижливо завиваше хубавците и кокотките си с омразното им сено.

Встрани изморени волове влачеха една самотна кола, отрупана с чували, коноп, платно и различна покъщнина, след която крачеше, облечен в чиста риза и изцапани платнени шалвари, господарят ѝ. Той мързеливо избърсваше потта, която течеше по мургавото му лице и дори капеше от дългите му мустаци, напудрени от оня неумолим бръснар, който идва неканен и при хубавицата, и при изрода, и насила пудри от няколко хиляди години целия човешки род. До него вървеше вързана за колата кобила, кроткият вид на която издаваше преклонните ѝ години. Мнозина от срещнатите хора, особено момците, сваляха шапка на нашия селянин. Но не побелелите му мустаци и не важната му стъпка ги караха да правят това; трябваше човек да вдигне очи малко нагоре, за да види причината на тая учтивост: на колата беше седнала хубавата му дъщеря с кръгло личице, с черни вежди, извити като равни дъги над светлите кестеняви очи, с безгрижно усмихнати розови устнички, с вързани на главата червени и сини панделки, които заедно с дългите плитки и със снопчето полски цветя украсяваха като богата корона прелестната ѝ главичка. Всичко ѝ беше интересно; всичко ѝ се струваше чудно, ново... и хубавите очички постоянно скачаха от един предмет на друг. Как да не ѝ е интересно — за пръв път е на панаир! Осемнайсетгодишна девойка за пръв път на панаир!... Но нито един от минувачите не знаеше с каква мъка тя бе измолила от баща си да я вземе със себе си, макар че той от все сърце щеше да направи това по-рано, ако не беше злата мащеха, научена да го държи в ръцете си толкова изкусно, както той държеше поводите на старата си

кобила, която заради дългата служба се влачеше сега за продан. Неукротимата съпруга... Но ние забравихме, че и тя беше седнала на колата с празнична вълнена зелена блуза, по която като по хермелин бяха нашите опашчици, само че червени, със скъпа пола, пъстра като шахматна дъска, и с басмена шарена шапчица, придаваща някаква особена важност на нейното червено пълно лице, по което се мяркаше нещо толкова неприятно, толкова диво, че всеки бързаше да насочи веднага разтревожения си поглед към веселото личице на дъщерята.

Пред очите на нашите пътници вече почваше да се разкрива Псьол; отдалеч лъхаше прохлада, която се усещаше по-силно след мъчителната убийствена горещина. През тъмнозелените и светлозелените листа на безредно разхвърляните по ливадата черни тополи и брези засвяткаха огнени студени искри и красавицата река блестящо оголи сребърната си гръд, по която разкошно падаха зелените къдри на дърветата. Своенравна като хубавица в ония упоителни часове, когато вярното огледало тъй завидно включва в себе си нейното изпълнено с гордост и с ослепителен блясък чело, белите ѝ рамене и мраморната шия, открояваща се сред тъмната вълна, паднала от русата ѝ глава, когато с презрение хвърля едни накити, за да ги замени с други, и прищевките ѝ нямат край — тя почти всяка година променя своите околности, като избира нов път и се обгражда с нови, разнообразни местности. Редица мелници вдигаха с тежките си колела широки вълни и мощно ги хвърляха, като ги разбиваха на пръски, засипваха с прах и изпълваха с шум околността. Колата с познатите ни пътници се изкачи в това време на моста и реката се разгърна пред тях в цялата си хубост и величие като излято стъкло. Небето, зелените и сините гори, хората, колите с грънци, мелниците — всичко се бе обърнало с главата надолу, стоеше и ходеше с краката нагоре, без да пада в синята прекрасна бездна. Пред тая разкошна гледка нашата хубавица се замисли и забрави дори да чопли и да яде слънчогледа си, с който грижливо се занимаваше из целия път, когато изведнъж думите: „Ех, че девойка!“ — смаяха слуха ѝ. Тя се огледа и видя на моста тълпа момци, един от които, облечен по-контешки от другите, с бяла свитка^[2] и сив астраганен калпак, сложил ръце на кръста си, дръзко поглеждаше хората в колите. Хубавицата не можа да не забележи загорялото му, но приятно лице и огнените очи, които сякаш

се мъчеха да проникнат в нея, и сведе поглед, като помисли, че може би той е казал тия думи.

— Чудесна девойка — продължи момъкът с бялата свитка, без да сваля очи от нея. — Бих дал целия си имот, за да я целуна. А пък пред нея седнал дяволът.

Смях се дигна от всички страни; но натруфената съжителка на бавно крачещия съпруг не хареса много тоя поздрав: червените ѝ бузи станаха огнени и поток от ругатни зашиба като дъжд главата на немирния момък:

— Да се задавиш, негоден бурлак! Гърне да чукне баща ти по главата! Да се подхлъзнеш на леда, антихрист проклет! Да му изгори дяволът брадата на оня свят!

— Виж я как ругае! — каза момъкът и облещи очи към нея, смутен сякаш от такъв силен залп неочаквани поздрав. — Как не я заболя езикът тая стогодишна вещица да изрече тия думи!

— Стогодишна! — поде възрастната хубавица. — Нечестивецо! Върви се измий най-напред! Дрипльо негоден! Не съм виждала майка ти, но знам, че е мръсница, и баща ти е мръсник, и леля ти е мръсница Стогодишна! Млякото по устните му още...

Сега колата почна да слиза от моста и последните думи не можеха вече да се дочуят; но момъкът като че не искаше да свърши с това. Без да му мисли много, той грабна буца кал и я хвърли подире ѝ. Ударът излезе по-сполучлив, отколкото можеше да се предполага: цялата ѝ нова басмена шапчица бе опръскала с кал и смехът на немирните лудетини се удвои. Дебелата кокетка кипна от гняв, но през това време колата беше отминала доста далеч и нейното отмъщение се насочи към невинната заварена дъщеря и към бавния съпруг, който, отдавна свикнал с подобни явления, пазеше упорито мълчание и хладнокръвно приемаше бурните думи на разгневената си съпруга. Но въпреки това неуморимият ѝ език дрънкаше и се въртеше в устата ѝ чак додето стигнаха в предградието при стария си познат и сват, казака Цибуля. Срещата на сватове, които отдавна не бяха се виждали, прогони за известно време от главите им това неприятно произшествие, като накара нашите пътници да поприказват за панаира и да си отпочинат малко след дългия път.

---

[1] *Макитра* — Делва за чукане на мак — бел.авт. ↑

[2] *Свитка* — вид полукафтан. ↑

II

Господи, Боже мой, какво ли няма на тоя панаир! Колела, стъкла, катран, тютюн, ремъци, лук, всякакви търговци... Така че да имаш в кесията си трийсет рубли, пак няма да можеш да купиш целия панаир.

Из една малоруска
комедия

Сигурно ви се е случвало да чуete някъде далечен, устремен надолу водопад, когато разтревожената околност, изпълнена с тътен и хаос от чудни неясни звуци, се носи като вихър пред вас. Не изпитвате ли веднага същото и във вихъра на селския панаир, когато целият народ се слива в едно огромно чудовище и мърда с цялото си туловище по площада и по тесните улици, вика, смее се, гърми? Шум, ругатни, мучене, блеене, рев — всичко се слива в нестройна глъчка. Волове, чували сено, цигани, грънци, жени, сладкиши, калпаци — всичко е ярко, пъстро, нестройно, мята се на купчини и се мерзелее пред очите. Разните гласове се заливат един друг и нито дума не се измъква, не се спасява от тоя потоп; нито един вик не се изговаря ясно. Само пляскането на ръцете при пазарлъците се чува от всички страни на панаира. Кола се счупва, звънти желязо, трещят хвърлени на земята дъски и замаяната глава се чуди накъде да се обърне. Нашият новодошъл селянин с черновеждата си дъщеря отдавна вече се блъскаше сред народа. Приближаваше се до един товар, опипваше друг, пресмяташе цените; а в това време мислите му се въртяха неспирно около десетте чувала жито и старата кобила, докарани за продан. По лицето на дъщеря му личеше, че не ѝ е много приятно да се мотае около колите с брашно и пшеница. Искаше ѝ се да отиде там, гдето под палатки бяха празнично накичени червени панделки, обици, калаени и медни кръстчета и пендари. Но и тук тя намираще доста предмети за наблюдение: много я размиваше как циганинът и

селянинът си пляскаха един друг ръцете и извикваха от болка; как един пиян евреин удряше с коляно отзад някаква жена; как скаралите се търговци си подхвърляха хули и раци; как руснакът поглаждаше с една ръка козята си брада, а с другата... Но в това време тя усети, че някой я дръпна за везания ръкав на ризата. Огледа се — и момъкът в бялата свитка с ясните очи стоеше пред нея. Тя цяла потрепера и сърцето ѝ затуптя така, както никога при никаква радост и при никаква скръб още не беше туптяло: и чудно, и хубаво ѝ се стори, и сама не можеше да проумее какво става с нея.

— Не бой се, сърчице мое, не бой се! — каза ѝ тихо той и я улови за ръката. — Няма да ти кажа нищо лошо!

„Може и да е истина, че няма да ми каже нищо лошо — помисли си хубавицата. — Само че ми е чудно... Това трябва да е дяволът! Сама, струва ми се, зная, че не бива така... А нямам сили да измъкна ръката си.“

Селянинът се огледа и поиска да каже нещо на дъщеря си, но встрани се чу думата пшеница. Тая магична дума го накара да се присъедини в същата минута към двамата търговци, които разговаряха високо, и вниманието му, приковано към тях, не можеше вече да бъде отвлечено от нищо.

III

*Виждаш ли какъв момък е той?
Малко са в света такива.
Смуче ракия като квас!*

Котлярев
ски, „Енеида“

— Ти, значи, мислиш, земляк, че нашата пшеница няма да върви? — казваше един човек, който приличаше на пришелец еснаф, жител на друго някое селище, обут в пъстри платнени шалвари, изцапани с катран, на друг един в синя, на места закърпена вече свитка, с грамадна цицина на челото.

— Тук няма нищо за мислене; готов съм да си метна примка и да увисна на това дърво като наденица пред Коледа, ако продадем макар и една крина.

— Кого лъжеш, земляк? Освен нашата пшеница друга няма докарана — възрази човекът с пъстрите шалвари.

„Да, разправяйте, каквото щете — мислеше си бащата на нашата хубавица, който не изтърва нито една дума от разговора на двамата търговци, — аз пък имам запас от десет чувала.“

— Там е работата, че гдето се намеси дяволът, има толкова печалба, колкото от гладен руснак — каза многозначително човекът с цицината на челото.

— Какъв дявол? — подхвана другият с пъстрите шалвари.

— Чу ли какво се разправя сред народа? — продължи човекът с цицината на челото, като го погледна отстрана с мрачните си очи.

— Е!

— Е, това е то! Съветникът, да не му даде господ да пие господарска сливовица, определил за панаира едно проклето място, на което и да пукнеш, зърно няма да продадеш. Виждаш ли оня стар съборен сайвант, който стои ей-там под могилката! (Тук любопитният

баща на нашата хубавица се премести още по-наблизо и сякаш цял се превърна във внимание.) В оня сайвант стават постоянно дяволските истории; и на това място нито един панаир не е минавал без беда. Късно снощи селският писар минал оттам и щом погледнал, от таванското прозорче се подала една свинска зурла и изгрухтяла така, че тръпки го побили. Току-виж, че пак се покаже червената свитка!

— Каква е тая *червена свитка*!

Тук косата на нашия внимателен слушател настръхна; той се обърна уплашено назад и видя, че дъщеря му и момъкът стояха спокойно прегърнати и си нашепваха някакви любовни приказки, забравили всички свитки на света. Това прогони страха му и го накара да се върне към предишното безгрижие.

— Ехе, хе, хе, земляк, както виждам, ти си голям майстор на прегръщането! А пък аз едва на четвъртия ден след сватбата се научих да прегръщам покойната си Хвеска, и то благодарение на кума; той ми беше шафер и ме научи.

Момъкът веднага разбра, че бащата на неговата любезна не е много умен, и почна мислено да крои план как да го склони в своя полза.

— Ти, човече Божи, сигурно не ме познаваш, а пък аз веднага те познах.

— Може да си ме познал.

— Ако искаш, ще ти кажа и името, и прякора ти, и каквото щеш: ти се казваш Солопий Черевик.

— Тъй, Солопий Черевик.

— Я се вгледай по-добре: не ме ли познаваш?

— Не, не мога да те позная. Не се докачай, но през живота си съм се нагледал на толкова различни муцуни, че и дяволът не може запомни всички.

— Съжалявам тогава, че не си спомняш за сина на Голопупенко!

— Нима ти си синът на Охрим?

— Ами кой друг? Или синът на Голопупенко, или дяволът.

Сега приятелите се поздравиха и почнаха да се целуват. Нашият Голопупенков син реши обаче, без да губи време, да слиса новия си познат:

— Е, Солопий, както виждаш, аз и дъщеря ти толкова се обикнахме, че искаме да сме цял живот заедно.

— Добре, Параска — каза Черевик, като се обърна усмихнат към дъщеря си, — пък може и наистина, както се казва, да бъдете вече заедно и такова... да пасете на една ливада! Какво, спазарихме ли се? А сега, новоизнамерен мой зетко, у теб е черпнята!

И тримата се намериха в палатката на познатата панаирска гостилница, държана от една еврейка и отрупана с многобройни дамаджани, бутилки и бъклици от всички родове и възрасти.

— Ех, юначага! Затова те обичам — говореше Черевик, който беше вече пийнал, и гледаше как бъдещият му зет наля едно пръстено канче, голямо колкото половин литър, и без да се намръщи, го изпи до дъното, а сетне го хвърли и строши на парчета. — Какво ще речеш, Параска? Какъв годеник ти намерих! Гледай, гледай как юнашки смуче ракията!

И като се усмихваше и олюляваше, той тръгна с нея към колата си, а нашият момък се упъти към дюкянчетата с манифактура, в които имаше търговци дори от Гадяч и Миргород — двата прочути града в Полтавска губерния, — да търси някоя по-добра дървена лула с по-богата медна обковка, червена кърпа, нашарена с цветя, и калпак — за сватбени дарове на тъста и на всички, които трябва да се даряват.

IV

Макар и на мъжа да му се иска едно, видиш ли, че жената иска друго, трябва да ѝ угодиш.

Котляревски

— Е, жено, намерих годеник на дъщерята!

— Ха, тъкмо сега е време да се търсят годеници! Глупак, глупак! Сигурно ти е писано цял живот да останеш такъв. Де се е чуло и видяло свестен човек да търси сега годеник за дъщеря си? По-добре да беше помислил как да се отървеш от пшеницата. Добър трябва да е и тоя годеник. Сигурно най-дрипавият от всички голтаци.

— Да имаш да вземаш, само да го видиш какъв момък е! Само свитката му струва повече от твоята зелена блуза и от червените ти ботушки. А колко сериозно смуче ракията... Да ме вземе дяволът заедно с теб, ако съм видял през живота си някой момък да изсърба на един дъх половин литър, без да се намръщи.

— Така е: щом е пияница и скитник, от твоята боя е. Обзалагам се, че е същият оня негодник, който се лепна за нас на моста. Съжалявам, че досега не ми е попаднал: да го науча аз него.

— Е, добре, Хивря, и той да е. Защо да е негодник?

— Защо да е негодник! Ах ти, празна кратуно! Чуваш ли? Защо да е негодник? Къде бяха глупавите ти очи, когато минавахме край мелницата; под самия му изцапан с тютюн нос да опозорят жена му, а той да не ще и да знае.

— Все пак не виждам в него нищо лошо. Бива си го момчето. Само дето цапна муцуната ти с тор.

— Ехе! Ти, както виждам, няма да ме оставиш дума да продумам! Какво значи това? Кога се е случвало такова нещо с теб! Сигурно си успял вече да си посърбнеш, без да продадеш нещо...

Сега и нашият Черевик забеляза, че се е разприказвал прекалено, и побърза да скрие главата си в ръце, защото смяташе без съмнение, че разярената му съжителка ще забие веднага съпружеските си нокти в

косата му. „Дявол да го вземе! На ти сватба! — мислено си казваше той, като се отдръпваше от своята силно настъпваща съпруга. — Ще трябва да откажа на добрия човек за нищо и никакво. Господи, Боже мой, защо пращаш такава напаст на нас, грешните? И без това толкова много смет има по света, а ти отгоре на всичко си наплодил и жени!“

V

*Не се привеждай, яворе,
ти си още зелен;
не скърби, казаче,
ти си още млад!*

Малорус
ка песен

Седнал до колата си, момъкът с бялата свитка разсеяно гледаше народа, който глухо шумеше наоколо. Умореното слънце си отиваше от света, след като спокойно бе задимило пладнята и утрото, и гаснещият ден руменееше пленително и тъжно като бузите на прекрасна жертва на неумолим недъг в оня тържествен миг, когато отлита в небето. Върховете на белите шатри и палатки блестяха ослепително, озарявани от някаква едва доловима огненорозова светлина. Стъклата на отрупаните закуп прозорци пламтяха; зелените шишенца и чаши по масите на кръчмарките бяха станали огнени; планините от пъпеши, дини и тикви изглеждаха излени от злато и от тъмна мед. Разговорите постепенно ставаха по-редки и по-заглушени и уморените езици на търговките, селяните и циганите се въртяха по-лениво и по-бавно. Туктаме проблясваше светлинка и благовонната пара от галушките, варени на огъня, се носеше по стихващите улици.

— За какво си се натъжил, Грицко? — извика един висок загорял циганин и тупна по рамото нашия момък. — Дай воловете за двацет!

— Ти все за воловете, та за воловете. Вашето племе мисли само за печалба. Как да хване и да измами добрия човек.

— Ту, дяволе, теб не на шега те е прихванало. Да не е от яд, че сам си натрапи годеница?

— Не, аз не съм такъв; аз стоя на думата си; сторя ли веднъж нещо, то ще бъде докрай. Но тоя дъртак Черевик, изглежда, няма съвест за пара: даде дума, а се дърпа назад... Но него няма защо да

обвинявам, той е дръвник и толкоз. Това са игри на старата вещица, която днес с момчетата здравата наругахме на моста. Ех, да бях цар или велик господар, пръв щях да обеса всички тия глупци, които оставят жените им да ги яздят...

— Ще отстъпиш ли воловете за дваисет, ако накараме Черевик да ни даде Параска?

Грицко го погледна смаян. В мургавите черти на циганина имаше нещо злобно, язвително, долно и същевременно високомерно: който го погледнеше, беше веднага готов да признае, че тая чудна душа е изпълнена с големи достойнства, за които обаче на земята има само една награда — бесилката. Устата, съвсем хлътнала между носа и острата брада, винаги озарена от усмивка, малките, но живи като огън очи, постоянно сменящите се по лицето му светкавици на начинания и замисли — всичко това сякаш изискваше особено, също така чудновато облекло, каквото той носеше тогава. Тоя тъмнокафяв кафтан, който само от едно досягане би се разсипал на прах, дългата черна коса, която падаше на фъндъци върху раменете, обувките на загорелите боси нозе — всичко това сякаш се беше сраснало с него и образуваше неговата същина.

— Не за дваисет, за петнайсет ще ти ги дам, стига да не ме излъжеш! — отговори момъкът, без да сваля от него изпитателните си очи.

— За петнадесет ли? Добре. Помни тогава: за петнайсет. Ето ти една синица^[1] капаро!

— Ами ако излъжеш?

— Излъжа ли те — капарото е твое!

— Добре! Дай си ръката.

— Дай!

---

[1] *Синица* — синя банкнота от пет рубли. ↑

VI

*Каква беда, Роман иде и сега ще ме набие,
пък и вие, пан Фома, ще си изпатите.*

Из малоруска
комедия

— Насам, Афанасий Иванович! Тук плетът е по-нисък, вдигнете си крака и не се бойте: моят простак отиде да спи с кума си под колата, да не би руснаците да отмъкнат нещо!

Така свирепата съжителка на Черевик любезно насърчаваше попския син, който, след като се беше долепил страхливо до стобора, скоро се покатери на плета и дълго стоя колебливо върху него като дълго страшно привидение, измервайки с око къде ще бъде по-добре да скочи, и най-последно се стовари с шум в бурена.

— Каква беда! Да не сте се ударили, да не сте си строшили, Боже опази, врата? — шепнеше грижливата Хивря.

— Шт! Нищо, нищо, любезна Хавроня Никифоровна! — продума с болка и с шепот попският син и се изправи на нозете си. — Като се изключи само ужилването от копривата, това змиеподобно растение по думите на покойния отец протопоп.

— Да идем тогава в стаята, там няма никой. А пък аз мислех вече, Афанасий Иванович, да не ви е боляло глава или сърце. Никакъв ви няма. Е, как сте? Чух, че господин баща ви спечелил сега всевъзможни неща!

— Съвсем дребна работа, Хавроня Никифоровна; татко получи през целия пост всичко петнайсет чувала жито, четири чувала просо, стотина погачи, а кокошките, ако човек ги преброи, няма да излязат и петдесет, яйцата пък са повечето вмирисани. Но истински сладостни приношения, примерно казано, ми предстои да получа само от вас, Хавроня Никифоровна! — продължаваше попският син, като я поглеждаше умилно и се присламчваше по-близо до нея.

— Ето ви и приношенията, Афанасий Иванович — продума тя, като сложи на масата паниците и превзето закопча блузата си, която уж случайно се беше разкопчала. — Варенички, пшеничени галушки, тиганици, сирни банички!

— Обзалагам се, че най-изкусните ръце от целия Евин род са приготвили всичко това — каза попският син, като се залови за баничките и притегли с другата ръка вареничките. — Но, Хавроня Никифоровна, моето сърце жадува да получи от вас гозба, по-сладка от всички тиганици и галушки.

— Съвсем не мога да зная каква гозба ви се иска, Афанасий Иванович! — отговори пълната хубавица, като се престори, че не го разбира.

— Разбира се, вашата любов, несравнима Хавроня Никифоровна! — прошепна попският син, който държеше в едната си ръка вареник, а с другата прегръщаше широката ѝ снага.

— Бог знае какво измисляте, Афанасий Иванович — каза Хивря и наведе свенливо очи. — Току-виж, че сте поискали да се целувате!

— По този въпрос ще ви разправа нещо за себе си — продължи попският син, — когато бях, примерно казано, още в бурсата, помня като днес...

В този миг се чу лай и тропот на портата. Хивря бързо излезе и се върна цяла пребледняла.

— Ах, Афанасий Иванович, загазихме ние с вас; сума народ хлопа и ми се счу гласът на кума...

Вареникът преседна в гърлото на попския син... Очите му се опулиха, като че някой преселник от оня свят току-що му бе направил посещение.

— Качете се тук! — извика уплашената Хивря, като сочеше сложените върху две греди под самия таван дъски, върху които бяха натрупани разни домашни вехтории.

Опасността придаде смелост на нашия герой. Като се посъвзе, той скочи върху нара на печката и оттам предпазливо се покатери на дъските. А Хивря се завтече, изгубила ума и дума, към портата, защото пак се потропа, по-силно и по-нетърпеливо.

VII

Ама че тук стават чудесии, господине!

Из малоруска
комедия

Необикновено произшествие се беше случило на панаира: навред се пръсна мълвата, че някъде между стоките се била показала *червената свитка*. На бабата, която продаваше гевреци, ѝ се сторило, че видяла сатаната с образ на ужасна свиня и че той постоянно се навеждал над колите, сякаш търсел нещо. Тая мълва се разнесе бързо по всички кътчета на стихналия вече панаир; и всички смятаха за престъпление да не я повярват, макар че продавачката на гевреци, чието подвижно дюкянче беше до палатката на кръчмарката, цял ден се кланяше без всякаква нужда и рисуваше с нозе кръгове като вкусните гевреци, които продаваше. Към това се присъединиха и преувеличените вести за чудесиите, видени от общинския писар в съборения сайвант, така че късно вечерта всички гледаха да бъдат поблизо един до друг; спокойствието беше нарушено и страхът пречеше всекому да затвори очи; а ония, които не се отличаваха с голяма храброст и имаха сигурен подслон в къщите, се прибираха по домовете. Към последните спадаше и Черевик с кума и с дъщеря си; те заедно с гостите, които сами се поканиха у тях, бяха вдигнали силния шум, от който толкова се уплаши нашата Хивря. Кумът си беше вече пийнал, което личеше от това, че мина с колата си из двора два пъти, докато намери къщата. Гостите също бяха доста развеселени и без церемонии влязоха преди самия стопанин. Съпругата на нашия Черевик седеше като на тръне, когато те започнаха да тършуват из всички ъгли на къщата.

— Как си, кумице? — извика влезият кум. — Все още ли те тресе треска?

— Да, не съм добре — отговори Хивря, като поглеждаше неспокойно към дъските, наредени под тавана.

— Я, жено, донеси бъклицата от колата! — каза кумът на жена си, която беше дошла с него. — Ще се почерпим с тия добри хора; проклетите женоря ни изплашиха така, че ме е срам да го кажа. Защото, повярвайте ми, братя, за нищо дойдохме тук! — продължаваше той, като посръбваше от глиненото канче. — Давам новия си калпак, ако жените не са намислили да ни се присмеят. Пък и наистина да е сатаната: какво е сатаната? Плюйте му на главата! Да рече ей-сега да се изправи например пред мене: да бъде кучи син, ако не му покажа лакът!

— Но защо изведнъж цял пребледня? — извика един от гостите, който беше с една глава по-висок от другите и се мъчеше винаги да се покаже храбрец.

— Аз ли... Какво приказвате! Да не сънувате?

Гостите се усмигнаха. Доволна усмивка се показва на лицето на шегобиеца храбрец.

— Как ще побледнее! — поде друг. — Бузите му са цъфнали като мак; сега той не е Цибуля, а цвекло или по-право — също като оная *червена свитка*, която толкова изплаши хората.

Бъклицата обиколи масата и направи гостите още по-весели. Сега нашият Черевик, който отдавна се измъчваше от *червената свитка*, защото тя не даваше нито минута спокойствие на любопитния му дух, се обърна към кума:

— Кажи, моля ти се, куме, аз все разпитвам и все не мога да науча историята на тая проклета свитка.

— Ех, куме, то не струва да се разправя вечер, но щом трябва да угодя на теб и на добрите хора (тук той се обърна към гостите), които, както виждам, искат също да чуят за тая чудесия — тъй да бъде. Слушайте тогава!

Той почеса рамото си, избърса се с полата на дрехата си, сложи двете си ръце на масата и започна:

— Някога, за каква вина и аз, Бога ми, не зная, един дявол бил изгонен от пъкъла.

— Но как тъй, куме? — прекъсна го Черевик. — Как е възможно да изгонят дявола от пъкъла?

— Няма що, куме, взели, та го изгонили, както селянинът гони кучето от къщата си. Може да му е скимнало да направи някое добро дело и затова са му посочили вратата. И ето на горкия дявол му

домъчняло толкова за пъкъла, че просто му идело да се обеси. Какво да прави? От мъка почнал да пие. Загнездил се в същия оня сайвант, който, нали го видя, се е съборил под могилата и край него сега нито един добър човек не минава, без да се опази предварително със светия кръст. И станал дяволът такъв гуляйджия, какъвто не можеш намери между момците. От сутрин до вечер седи в кръчмата...

Строгийт Черевик отново прекъсна нашия разказвач:

— Господ знае какво говориш ти, куме! Кой пуска дявола в кръчма? Нали той, слава Богу, има големи нокти на лапите и рогчета на главата?

— Тъкмо там е работата, че бил с калпак и с ръкавици. Кой ще го познае? Гулял, гулял — най-после стигнал дотам, че пропилил всичко, каквото имал. Кръчмарят дълго време му давал на вяра и сетне престанал. Принудил се дяволът да заложи едва ли не на безценица на евреина, който тогава държал кръчма на Сорочинския панаир, червената си свитка; заложил я и му казал: „Помни, евреино, ще дойда да си взема свитката точно след една година: пази я!“ И потънал сякаш във водата. Евреинът разгледал добре свитката: сукното ѝ такова, каквото и в Миргород не можеш намери, а червеният цвят гори като огън, да му се ненагледаш! И на евреина му се видяло много дълго да чака срока. Почесал си сколуфите и смъкнал от някакъв пан, който минавал оттам, едва ли не пет жълтици. За срока евреинът съвсем забравил. Но ето че веднъж по мръкнало дошел някакъв човек: „Евреино, дай ми свитката!“ Отначало евреинът не го познал, сетне се вгледал и се престорил, че за пръв път го вижда: „Каква свитка? Нямам никаква свитка!“ Оня взел, че си отишъл. Но вечерта, когато евреинът затворил къщурката си, преброил парите си в сандъците, наметнал се с чаршаф и почнал да се моли по еврейски, чува шумолене... поглежда: във всички прозорци се показват свински зурли...

Сега наистина се чу някакъв неясен звук, твърде подобен на свинско грухтене; всички пребледняха. Пот изби по челото на разказвача.

— Какво? — продума уплашен Черевик.

— Нищо! — отвърна кумът, макар че се тресеше цял.

— А! — обади се един от гостите.

— Ти ли каза...

— Не!

— Кой изгрухтя тогава?

— Бог знае от какво се изплашихме! Няма никой!

Всички почнаха да се оглеждат плахо и да тършуват из ъглите. Хивря беше ни жива, ни умряла.

— Ех вие, жени, жени! — рече тя високо. — Вие ли ще ми бъдете казаци и мъже! Вретено ви трябва в ръцете и чепкало! Някой може, прости ми, господи, да е... Под някого е изскърцала пейката и всички се стреснахте като малоумни!

Това засрами нашите храбреци и ги накара да се поокуражат. Кумът сръбна от канчето и почна да разправя по-нататък:

— Евреинът примрял от страх, но свинете — с крака, дълги като кокили — се вмъкнали през прозорците и веднага го съживили с тройни камшици, като го накарали да подскача по-високо от ей тоя куп. Евреинът го ударил на молба и си признал всичко... Само че свитката не можела да се върне скоро. Панът бил обран из пътя от някакъв циганин, който продал свитката на една търговка, тя я докарала пак на Сорочинския панаир, но оттогава никой не купувал нищо от нея. Търговката се чудила, чудила и най-после се досетила: за всичко трябва да е виновна червената свитка. Не току-тъй, като я обличала, усещала, че нещо все я притиска. Без да му мисли и да разсъждава много, хвърлила я в огъня — но не гори тая ми ти дяволска дреха! „Е, това трябва да е сатанински дар!“ Търговката се изхитрила и я мушнала в колата на един селянин, който карал масло за продан. Глупакът се зарадвал, само че за маслото му никой не питал. „Ех, лоши ръце са ми подхвърлили тая свитка.“ Грабнал брадвата и я насякъл на парчета; гледа: едното парче пълзи към другото и свитката пак цяла. Прекръстил се, ударил отново с брадвата, разхвърлил парчетата из цялото село и си заминал. Но оттогава всяка година, и то тъкмо по време на панаира, дяволът със свинската зурла ходи наоколо, грухти и събира парчетата от свитката си. Сега, казват, ѝ липсвал само левият ръкав. Оттогава хората бягат от онова място и от десетина години вече тук не е имало панаир. Кой дявол накара сега съветника да...

Другата половина на думата замря на устата на разказвача. Прозорецът изтрещя, стъклата изскочиха със звън и се показа една страшна свинска зурла, която въртеше очи, като че питаше: Какво правите тук, добри хора?

VIII

*Подвил опашка като куче, той като Каня
цял се разтрепера и от носа му енфие потече.*

Котляревски,
„Енеида“

Ужас скова всички, които се намираха в стаята. Кумът се вкамени със зинала уста; очите му се опулиха, като че искаха да стрелят; разперените пръсти останаха неподвижно сгърчени във въздуха. Високият храбрец подскочи в непобедим страх до тавана и се удари с глава в гредата; дъските се изхлузиха и попският син с гръм и трясък полетя на земята.

— Ай, ай, ай! — закрещя един, тръшна се на пейката и ужасен, почна да размахва ръце и нозе.

— Спасете! — реवेशе отчаяно друг, като се закри с кожата.

Кумът, когото втората уплаха извади от вцепенението му, запълзя разтреперан под полата на съпругата си. Високият храбрец се вмъкна в печката въпреки тесния отвор и сам се затвори с капака. А Черевик, сякаш залян с вряла вода, сложи на главата си едно гърне вместо калпак, втурна се към вратата и като малоумен хукна из улицата, без да вижда земята под нозете си; само умората го принуди да понамали скоростта на бягането. Сърцето му туптеше като чукало на хаван, пот течеше на потоци. Изнемогнал, той беше готов вече да падне на земята, когато изведнъж му се счу, че някой го гони... Спря да диша.

— Дяволът! Дяволът! — закрещя обезумял той с утроени сили и след минута се търколи без съзнание на земята.

— Дяволът! Дяволът! — крещеше някой зад него и той чу само как нещо с шум се стовари отгоре му. Паметта му изчезна и като страшен обитател на тесен погребален ковчег той остана ням и неподвижен наред пътя.

IX

*Отпред още — иди-дойди; а
отзад
съвсем прилича на дявол.*

Из една
простонародна
приказка

— Чуваш ли, Влас? — каза, като се приповдигна един от множеството, което спеше на улицата. — До нас някой помена дявола!

— Какво ми влиза в работата! — избърбори лежащият до него циганин и се протегна. — Ако ще, да помене и всичките си роднини.

— Но той извика така, като че годушат!

— Какво не дрънка човек в съня си!

— Каквото щеш, казвай, но трябва поне да видим; я цъкни огън!

Другият циганин измърмори нещо и се изправи на нозе; два пъти се освети с искри, като със светкавици, раздуха с уста праханта и тръгна със светилничето в ръка — обикновено украинско светилниче, направено от счупена паничка, пълна с овча лой, — като осветяваше пътя.

— Стой, тук лежи нещо, я светни насам!

Сега към тях се присъединиха още няколко души.

— Какво лежи, Влас?

— Като че ли са двама души: единият отгоре, другият отдолу; кой от тях е дяволът, не мога да позная!

— А кой е отгоре?

— Жена!

— Видя ли, тя е дяволът!

Общ смях събуди почти цялата улица.

— Жена възседнала мъж; тая жена сигурно знае да язди! — каза един от събралата се тълпа.

— Гледайте, братя! — рече друг, като вдигна едно парче от гърнето, от което само здравата половина беше останала на главата на Черевик. — Какъв калпак си е сложил тоя добър юнак!

Нарасналият шум и смях свести нашите мъртъвци. Солопий и съпругата му, все още изплашени, дълго гледаха с неподвижни и ужасени очи мургавите лица на циганите: озарявани тук-там от несигурната и трептяща светлина, те изглеждаха като сборище от гноми, заобиколени с тежка подземна пара и с облаци от мрак на непробудната нощ.

Х

Махни се, махни се, сатанинска магийо!

Из малоруска
комедия

Свежестта на утрото лъхаше над събудилото се Сорочинци. Кълбета дим от всички комини се понесоха към изгрялото слънце. Панаирът зашумя. Овцете заблеяха, конете зацвилиха; крясъкът на гъските и на търговките се понесе отново по целия табор и страшните приказки за **червената свитка**, които толкова бяха изплашили хората през тайнствените часове на здрача, изчезнаха с утрото, озарило света.

Като се прозяваше и протягаше, Черевик дремеше у кума си под прикрития със слама сайвант заедно с воловете, чувалите с брашно и пшеница и сякаш не му се искаше да се раздели с бляновете си, когато неочаквано чу един глас, който му беше толкова познат, колкото и убежището на леността — благословената печка в неговата къща или кръчмата, която далечната му сродница държеше на десет крачки от вратата му.

— Ставай, ставай! — врънкаше на ухото му нежната съпруга, като го дърпаше с все сила за ръката.

Черевик вместо отговор наду бузи и почна да размахва ръце, като че удряше барабан.

— Луд човек! — извика тя, като се дръпна от размаханите му ръце, които едва не засегнаха лицето ѝ.

Черевик се изправи, потри малко очите си и се огледа наоколо:

— Дявол да ме вземе, ако твоята мутра, гълъбице, не ми се стори като барабан, на който същите свински зурли, за които разправяше кумът, ме караха да бия зора като руснак...

— Стига, стига си дрънкар глупости! Върви изкарай по-скоро кобилата за продан. Станахме за смях на хората: дошли сме на панаир, а не сме продали и един наръч коноп...

— Така, жено — поде Солопий, — сега ще ни се смеят.

— Върви, върви, ти и без това си станал за смях!

— Нали виждаш, че още не съм се мил — продължи Черевик, като се прозяваше и чешеше гърба си и между другото се мъчеше да спечели време за мързела си.

— Тъкмо сега ли ти е скимнало да бъдеш чистник! Кога друг път си бил такъв? Ето кърпата, избърши си муцуната...

Тя грабна нещо завито на кълбо и с ужас го захвърли: то беше *червен ръкав на свитка!*

— Върви си гледай работата — повтори тя на съпруга си, като се посъвзе и видя, че от страх краката му се подкосиха и зъбите му затракаха.

— На ти сега продажба! — мърмореше той на себе си, като отвърза кобилата и я поведе към площада. — Ненапразно, когато се канех да тръгна на този проклет панаир, ми беше тъй тежко на душата, сякаш някой бе стоварил на гърба ми мъртва крава, а воловете на два пъти завиваха към къщи. Пък и доколкото си спомням сега, ние тръгнахме май в понеделник. Ето отде иде цялото зло!... Неуморим е и проклетият дявол; да беше си носил свитката без един ръкав; но не, не иска да остави добрите хора на мира. Да бях например аз дяволът — Господ да ме пази от такова нещо, — щях ли да се мъкна нощем да търся проклетите дрипи?

Философстването на нашия Черевик беше прекъснато от дебел и рязък глас. Пред него стоеше един висок циганин.

— Какво продаваш, добри човече?

Продавачът помълча, огледа го от глава до пети и каза със спокойно лице, без да се спира и без да пуска юздите от ръката си:

— Нали виждаш какво продавам?

— Ремъчета ли? — попита циганинът, като погледна юздата в ръката му.

— Да, ремъчета, ако кобилата прилича на ремъче.

— Но, дявол да го вземе, земляк, ти трябва да си я хранил със слама.

— Със слама ли?

Черевик поиска да дръпне юздата, за да изкара напред кобилата и да изобличи в лъжа безсрамния клеветник, но ръката му с необикновена лекота се удари в брадата му. Погледна — в нея прорязана юзда и към юздата привързано — о, ужас, косата му

изведнъж настръхна! — парче от червен ръкав... Той плю, прекръсти се и като размаха ръце, побягна от неочаквания дар и по-бързо от млад момък се загуби в тълпата.

XI

За моето жито пак мен биха.

Пословица

— Дръжте го, дръжте го! — крещяха няколко момци в тесния край на улицата и Черевик усети, че изведнъж го уловиха здрави ръце.

— Вържете го! Той е същият, който открадна кобилата на добрия човек!

— За Бога, защо ме връзвате?

— И още пита! Защото открадна кобилата на селянина Черевик!

— Да не сте полудели, момчета? Где се е видяло някой сам да открадне нещо от себе си?

— Стари шеги! Стари шеги! Защо тичаше презглава, като че самият сатана те гонеше по петите?

— Как да не тичам, когато сатанинската дреха...

— Е, гълъбче, разправяй ги на други; добре ще те нареди съдията, загдето плашиш хората с дяволски истории.

— Дръжте го, дръжте го! — чу се на другия край на улицата. — Ето го, ето го беглеца!

И пред очите на нашия Черевик се яви кумът в най-жалко положение, с вързани на гърба ръце, воден от неколцина момци.

— Чудеса почнаха да стават! — казваше един от тях. — Да бяхте чули какво разправя тоя мошеник, който още от пръв поглед личи, че е крадец, когато почнаха да го питат защо бяга като малоумен. Бръкнал, казва, в джоба си да смръкне енфие и вместо табакерата измъкнал къс от дяволската свитка, от която лумнал червен огън, а той — беж да го няма!

— Ехе-хе, тия две птици май са от едно гнездо. Вържете ги и двамата заедно!

XII

Добри хора, с какво съм се провинил толкова? Защо ме мъчите? — каза нашият сиромас. — Защо се гаврите с мене, защо, защо? — каза той и проля потоци горчиви сълзи, като се хвана за кръста.

Артемовски-Гулак,
„Господарят и кучето“

— Ти, свате, дали наистина не си отмъкнал нещо? — попита Черевик, легнал вързан заедно със свата си под сламения покрив.

— И ти ли, куме! Да ми изсъхнат ръцете и краката, ако някога съм откраднал нещо освен може би вареники със сметана от майка си, и то когато бях на десет години.

— Защо ни сполетя тогава, куме, такава напасть? Теб ти е по-леко; теб те обвиняват поне, че си откраднал от друг; но защо клеветят така мен, клетия, че съм бил отмъкнал кобилата от себе си? Изглежда, куме, че ни е писано да нямаме щастие!

— Тежко ни на нас, клетки сираци! — и двамата кумове почнаха да плачат на глас.

— Какво има, Солопий? — каза влезлият в това време Грицко. — Кой те е вързал?

— А, Голопупенко! Голопупенко! — извика зарадван Солопий. — Ето, куме, тоя е същият, за когото ти говорех. Ех, юначага! На, Бог да ме убие ей тук, ако не изсмука пред мен една кана, голяма горе-долу колкото главата ти, и дори не се намръщи.

— Защо тогава, куме, ти не зачете такъв славен момък?

— Ето, както виждаш — продължи Черевик, като се обърна към Грицко, — Бог ме наказва навярно, загдето сгреших пред теб. Прости ми, добри човече. Повярвай, готов съм да сторя всичко за теб... Но какво да правя? Дяволът е влязъл в старата.

— Аз не съм злопадетен, Солопий! Ако искаш, ще те освободя!

Той смигна на момците, които го пазеха, и те сами се спуснаха да го развързват.

— Но и ти стори каквото трябва: сватба! Па да погуляем тъй, че цяла година да ни болят нозете от хопак!

— Добре, виж това е добре! — каза Солопий и се плесна по ръцете. — Сега ми стана толкова весело, като че руснаците са отвлекли моята бабичка. Какво има да се мисли: бива ли, или не бива тъй — още днес ще направим сватбата и свършено!

— Не забравяй, Солопий, след един час ще дойда при теб; а сега си върви у дома; там те чакат купувачи за твоята кобила и за пшеницата!

— Как, нима кобилата се намери?

— Намери се!

От радост Черевик се встрещи, загледан подир Грицко, който си отиваше.

— Е, Грицко, лошо ли си свършихме работата? — каза високият циганин на забързалия момък. — Нали сега воловете са мои?

— Твои са, твои!

XIII

*Не бой се, майчице, не бой се, обуй се с
червени ботушки, тълчи враговете под нозете
си: нека твоите подкови да дрънкнат! Нека
твоите врагове да млъкнат!*

Сватбарска песен

Подпряла с лакът хубавичкото си личице, Параска се бе замислила, седнала сама в стаята. Много блянове се въртяха в русата ѝ глава. Ту лека усмивка изведнъж раздвижваше алените ѝ устнички и някакво радостно чувство повдигаше тъмните ѝ вежди, ту облак на замисленост отново ги отпускате над кафявите светли очи.

„Ами ако не се сбъдне онова, което казваше той? — шепнеше тя с израз на съмнение. — Ами ако не ме дадат? Ако... Не, не, това няма да бъде! Мащехата ми прави всичко, каквото ѝ хрумне, нима и аз не мога да правя, каквото поискам? Ако е за упоритост, и аз я имам доста. А колко е хубав, как чудно горят черните му очи! Колко хубаво казва: «Параске, гълъбице!» Как му отива бялата свитка! Само поясът му да беше по-светъл!... Нищо, аз ще му изтъка, като се преместим да живеем в нова къща. Не мога да мисля без радост — продължаваше тя, като извади от пазвата си облепено с червена хартия огледалце, което беше купила от панаира, и се огледа в него със скрито удоволствие. — Когато я срещна тогава някъде, за нищо на света няма да я поздравя, ако ще да пукне. Не, мащехо, доста си била заварената си дъщеря! По-скоро пясък ще поникне върху камък и дъбът ще се наведе над водата като върба, отколкото аз да се приведа пред теб! Но виж, че забравих... чакай да премеря шапчицата, макар да е на мащехата, как ще ми стои!“ Тя се изправи и като държеше в ръце огледалцето с наведена към него глава, премина трепетно по стаята, сякаш се страхуваше, че ще падне, виждайки под себе си вместо пода тавана с наредените под него дъски, от които неотдавна се беше строполил попският син, и рафтовете с

наредените по тях гърнета. „Да не би наистина да съм дете — извика тя със смях, — страхувам се да стъпя.“

И почна да потупва с крак все по-смело; най-послед лявата ѝ ръка се отпусна и се опря на кръста, тя започна да танцува, като подрънкваше с подковките, държеше пред себе си огледалото и тананикаше любимата си песен:

*Зелена зеленико,
разстилай се ниско!
А ти, хубавецо мой,
ела при мен близко!
Зелена зеленико,
разстилай се още по-ниско!
А ти, хубавецо мой,
ела още по-близко!*

В това време Черевик надникна през вратата и като видя дъщеря си, че танцува пред огледалото, спря се. Той дълго гледа и се смя на невиджаната прищявка на девойката, която се бе унесла и сякаш не забелязваше нищо. Но когато Черевик чу познатите звуци на песента, всичко у него заигра; гордо сложил ръце на кръста, той излезе напред и се впусна да играе, да прикляква, като забрави всичките си грижи. Високият смях на кума накара и двамата да трепнат.

— И таз добра, бащата и дъщерята празнуват сами сватба! Я по-скоро вървете: годеникът дойде!

При последните думи Параска пламна по-силно от алената панделка, която обвързваше главата ѝ, а безгрижният ѝ баща си спомни за какво е дошъл.

— Е, дъще, да вървим по-скоро! Хивря, от радост че продадох кобилата, хукна — каза плахо той и се огледа встрани, — хукна да си купува шарено палто и разни там платове, та трябва да свършим всичко, преди да се е върнала!

Още преди да прекрачи прага на къщата, тя се видя в ръцете на момъка с бялата свитка, който я чакаше с цял куп хора на улицата.

— Боже, благослови! — каза Черевик, като събра ръцете им. — Нека си живеят, както се вият венци!

Но изведнъж се чу глъчка.

— По-скоро ще пукна, но няма да позволя това! — крещеше съжителката на Солопий, но тълпата я отблъскваше със смях.

— Не се сърди, не се сърди, жено! — каза хладнокръвно Черевик, когато видя, че двама едри цигани бяха хванали ръцете ѝ. — Стореното е сторено, аз не обичам да се отмятам!

— Не, не, това няма да го бъде! — крещеше Хивря, но никой не я слушаше; няколко двойки обградиха новата двойка и образуваха около нея непроницаема танцуваща стена.

Странно, необяснимо чувство би завладяло всеки, който би видял, че щом музикантът в шаячна свитка и с дълги засукани мустаци дръпна лъка, навред по неволя се възцари единство и съгласие. Хора, по чиито мрачни лица сякаш цял живот не бе се плъзгала усмивка, потропваха с нозе и разтърсваха рамене. Всичко се въртеше. Всичко танцуваше. Но още по-странно, още по-необяснимо чувство се пробуждаше в дълбочината на душата, когато човек погледнеше как старите женици, по чиито повехнали лица лъхаше гробно равнодушие, се блъскаха между младите засмени, живи хора. Нехайни, дори без детска радост, без искра на съчувствие, тия жени, движени единствено от пиянството, което като механик на безжизнения си автомат ги кара да вършат нещо човекоподобно, поклащаха тихо пияните си глави и потропваха сред развеселения народ, без дори да извърнат очи към младата двойка.

Шумът, смехът, песните се чуваха все по-тихо и по-тихо. Лъкът замираше, отслабваше и ронеше неясни звуци в празнотата на въздуха. Още долиташе отнякъде тропане, нещо подобно на бучене на далечно море, и скоро всичко стана празно и глухо.

Не така ли и радостта, прекрасната и непостоянна гостенка, отлита от нас и самотният звук напразно се мъчи да изрази веселие? В собственото си ехо той долавя вече тъга и пустота и се вслушва смяян в него. Не така ли веселите приятели на бурната и волна младост един след друг се загубват в света и оставят най-последно сам своя стар брат? Мъчно е на изоставения! И тежко, и тъжно е на сърцето му, и няма как да му се помогне.

ВЕЧЕР СРЕЩУ ЕНЬОВДЕН
ИСТИНСКА ИСТОРИЯ, РАЗКАЗАНА ОТ ПСАЛТА НА
***-СКАТА ЧЕРКВА

Фома Григориевич имаше една чудновата особеност. Той страшно мразеше да разказва два пъти едно и също нещо. Понякога, ако успееш да го придумаш да повтори някоя история, току-виж, че вмъкнал в нея нещо ново или пък я преиначил, така че не можеш я позна. Веднъж един от ония господата... ние, обикновените хора, не знаем и как да ги наречем — да са писачи, не са писачи, а са просто това, което са джамбазите по нашите панаири. Съберат, изпросят, пооткраднат, каквото завърнат, и издават всеки месец или седмица книжлета, не по-дебели от буквар. Та един от тия господата беше измъкнал от Фома Григориевич същата тая история, а той съвсем я бе забравил. Но пристига от Полтава тоя млад господин в зеленикав кафтан, за когото споменах, и една повест от когото, мисля, вече сте прочели; донася едно малко книжле, разтваря го по средата и ни го показва. Фома Григориевич беше вече готов да сложи на носа си очилата, но като си спомни, че е забравил да ги обвие с конци и да ги облепи с восък, подаде книгата на мен. И тъй като криво-ляво аз разбирам от четмо и не нося очила, почнах да чета. Още преди да обърна две страници, той изведнъж ме хвана за ръката.

— Чакайте, кажете ми по-напред какво четете?

Да си призная, аз се стъписах малко от такъв въпрос.

— Как тъй какво чета, Фома Григориевич? Вашата история, собствените ви думи.

— Кой ви каза, че тия думи са мои?

— Какво по-ясно от това, тук е напечатано: разказана от *еди-кой си псалт*.

— Заплюйте тогава оногова, който го е напечатал! Лъже, кучият му руснак! Така ли го разказвах аз? Изглежда, че едната му дъска хлопа! Слушайте, аз ще ви я разкажа сега:

Ние се преместихме по-близо до масата и той почна:

— Дядо ми (Бог да го прости, дано на оня свят яде само пшеничени самуни и макови курабии с мед) умееше да разказва чудесно. Понякога, като почне — цял ден човек не би мръднал от мястото си и непрекъснато би го слушал. Къде ще се сравнява с него някой днешен шегобиец, който, почне ли да лъже — и то с такъв език, като че три дни са го държали гладен, — грабвай си калпака и беж да те няма. Като сега помня — покойната ми майка беше още жива — как през дългите зимни вечери, когато навън пукаше студът и сковаваше тясното прозорче на нашата къщица, тя седеше пред чепкалото, точеше с ръката си дълга нишка, люлееше с крак люлката и тананикаше песента, която сякаш и сега чувам. Газеничето трептеше и припламваше, като че се плашеше от нещо, и ни светеше в стаята. Вретеното бръмчеше; а ние, всичките деца, струпани на купчинка, слушахме дядо, който беше много стар и от пет години не слизаше от печката. Но нито чудните приказки за отдавнашните времена, за набезите на запорожците, за поляците, за юнашките подвизи на Подкова, на Кожух и половина и на Сайгадачни не ни занимаваха толкова, колкото разказите за някоя старовремска чудесия, от които винаги минаваха тръпки по тялото ни и косата ни настръхваше. Понякога наистина такъв страх те хващаше от тях, че вечер всичко ти изглеждаше Бог знае какво чудовище. Случи ти се нощем да излезеш за нещо вън от къщи и все мислиш, че на леглото ти се е настанил да спи някой пришелец от оня свят. И да онемея, ако често пъти не смятах отдалеч собствената си свитка, сгъната на възглавницата, за свит на кравай дявол. Но главното в разказите на дядо ми беше, че той никога не лъжеше и че каквото и да кажеше — значи тъкмо така е било.

Една от неговите чудни истории ще ви преразкажа сега. Зная, че ще се намерят много умници, които пописват по съдилищата и знаят да четат дори гражданско писмо, които, ако им сложиш в ръцете прост часослов, няма да проумеят нито буква от него, а ги бива да показват презрително зъбите си. Каквото и да им разкажеш, на всичко се присмиват. Такова безверие се шири по света! Докъде стига — ето, да ме накаже Бог и пречистата Дева, вие може и да не повярвате: веднъж споменах нещо за вещици — и какво? Намери се един нехранимайко, не вярвал във вещиците! Но, слава Богу, аз живея вече отдавна на света и съм видял такива безверници, за които беше по-лесно да излъжат попа на изповед, отколкото хора като нас да смръкнат енфие; а и те се

пазеха с кръст от вещиците. Но дано им се присъни, само че не искам да кажа какво, няма защо да приказваме за тях.

Преди — къде ти! — повече от сто години, разправяше покойният ми дядо, никой не би могъл да познае нашето село: селце, най-сиромашко селце! Десетина къщурки, неизмазани, незакътани, стърчели тук-там сред полето. Ни плет, ни приличен сайвант, дето да оставиш добитъка и колата. Така живеели богатите, а пък голтаците като нас — в изровена в земята дупка — това ти е къщата! Само по дима можело да се познае, че там живее божи човек. Ще речете, защо са живели така? Да е от сиромашия, не било от сиромашия, защото тогава почти всеки бил казак и събирал в чужбина доста голямо богатство, а главно — защото нямало смисъл да се прави добра къща. Какъв ли народ не скитал тогава из всички места: кримци, поляци, литовци. А пък случвало се и свои да връхлитат на орляци и да обират своите.

Всичко се случвало.

Та в това селце се явявал често един човек или по-право дяволът в човешки образ. Отгде бил, за какво идвал — никой не знаел. Разхождал се, пиянствал и изведнъж изчезвал, като че потъвал във водата, и не се чувал. А после изведнъж, сякаш паднал от небето, пак сновял из улиците на селото, от което днес не е останало и следа и което било може би на стотина крачки от Диканка. Ще насъбере срещнати казаци: смях, песни, парите се пилеят, водката тече като вода... Ще задиря хубавите моми: дарява ги с панделки, обици, гердани — да се чудят къде да ги сложат. Наистина хубавите девойки се позамисляли малко, когато приемали тия дарове — кой знае дали не са минали през нечисти ръце. Лелята на моя дядо, която държала по онова време кръчма на днешния Опошнянски път, гдето често гуляел Басаврюк — тъй се казвал тоя дяволски човек, — разправяла, че за никакви добрини на света не би се съгласила да приеме дарове от него. Но, от друга страна, как няма да ги вземеш; всеки изтръпвал от страх, когато той начумерел рунтавите си вежди и хвърлял изпод тях такъв поглед, че ти идвало да бягаш Бог знае накъде; а вземеш ли ги, още на другата нощ ще ти се домъкне на гости някой приятел от блатото с рога на главата и ако имаш на шията си герданче, почва да те души, ако си сложила пръстен, да те хапе за пръста или да те дърпа за косата, ако си заплела в нея панделка. Притрябвали са ти тогава тия дарове! Но

там е лошото, че не можеш и да се отървеш от тях: хвърлиш ли ги във водата — плува отгоре оня ми ти дяволски пръстен или гердан и пак — право в ръцете ти.

В селото имало черква, доколкото си спомням, „Свети Пантелей“. Тогава до нея живял един йерей, покойният отец Афанасий. Когато забелязал, че Басаврюк и по Великден не ходи на черква, намислил да го смърти — да му наложи църковно покаяние. Къде ти! Едва можал да избяга. „Слушай, господинчо! — загърмял Басаврюк в отговор. — По-добре си гледай своята работа, отколкото да се месиш в чуждите, ако не искаш козето ти гърло да бъде залепено с горещо варено жито!“ Какво да го прави тоя проклетник? Отец Афанасий обявил само, че ще сметне всекиго, който се сприятели с Басаврюк, за католик, враг на Христовата черква и на целия човешки род.

В това село един казак, по прякор Корж, имал работник, наричан от хората Пьотър Безродни; може би защото никой не помнел нито баща му, нито майка му. Черковният настоятел казвал наистина, че те били умрели от чума, когато детето карало втората си година, но лелята на дядо ми не искала и да чуе за това и с всички сили се мъчела да му измисли родители, макар че на горкия Пьотър те му трябвали толкова, колкото на нас ланският сняг. Тя разправяла, че баща му и сега бил в Запорожието, че по-рано бил пленен от турците, изтърпял Бог знае какви мъчения и по някакво чудо, преоблечен като евнух, офейкал. Черновеждите девойки и младите булки малко ги било грижа за неговите родители. Те казвали само, че ако го облечеш в нов кафтан, ако го пристегнеш с червен пояс, да сложиш на главата му черен астраганен калпак с гиздаво синьо дъно, да окачиш на кръста му турска сабя, да му дадеш в едната ръка камшик, а в другата — лула с красива обковка, той би ударил в земята всички тогавашни момци. Но бедата била в това, че сиромашът Петрус разполагал всичко на всичко с една сива свитка, по която имало повече дупки, отколкото жълтици в джоба на някой еврейин. И това още не било голяма беда — бедата била там, че старият Корж имал дъщеря хубавица, каквата, струва ми се, едва ли ви се е случвало да видите. Лелята на покойния ми дядо разправяла — а жената, както знаете, по-лесно ще се целуне с дявола, казвам това не да ви се сърдя, отколкото да нарече друга жена хубавица, — че пълничките бузи на казачката били свежи и ярки като мак с най-тънък розов цвят, когато, измит от Божа роса, пламти,

изправя листенцата си и се докарва пред току-що изгрялото слънчице; че веждите ѝ като черни ширитчета, каквито нашите девойки сега купуват за кръстовете и пендарите си от пътуващите продавачи руснаци, били еднакво наведени и сякаш се оглеждали в ясните ѝ очи, че още устицата ѝ, за която се облизвали тогавашните момци, като че била създадена само да реди славееви песни; че косата ѝ, черна като гарваново крило и мека като млад лен (тогава нашите девойки още не я заплитали на тънки плитчици и не я обвивали с хубави пъстри тесни панделки), падала на вити къдри върху златошитата ѝ дреха. Ех, да не ми даде Господ никога да възгласявам на клироса алилуя, ако не бих я разцелувал тутакси, макар че белият цвят е спъстрил цялата стара гора, която покрива темето ми, и че до мен е бабичката ми, като трън в окоето. А дето живеят наблизомомък и девойка, сами знаете какво става. Понякога, още несъмнено, а налчетата на червените ботушки личат на онова място, гдето Пидорка е приказвала със своя Петрус. И все пак Корж нямало да подозре нищо лошо, но веднъж — ясно е, че не друг, а лукавият го накарал — на Петрус хрумнало, без да се огледа в пруста, да залепи една целувка, както се казва, от цялата си душа в розовите устнички на казачката и пак лукавият, дано кучият син сънува честния кръст, накарал дъртака от глупост да отвори вратата на къщата. Корж се слиял и останал със зинала уста и с ръка на вратата. Проклетата целувка сякаш го замаяла съвсем. Тя му се сторила посилна от удар с чукало, с което в наше време селянинът обикновено чука по стената, за да пропъди гарваните, по липса на кремъклияка пушка и барут.

Като се съвзел, той откачил от стената дядовата си нагайка и се канел вече да поръси с нея гърба на горкия Пьотър, но, кой знае отгде шестгодишният брат на Пидорка Ивас се притекъл уплашен, обвинил с ръчички нозете му и извикал: „Татко, татко, не бий Петрус!“ Що да прави, бащиното сърце не е от камък: той окачил нагайката на стената и го извел тихичко навън: „Ако ми се покажеш друг път в къщата или макар само край прозорците, слушай, Петро: ей Богу, ще загубиш черните си мустаци и да не съм Терентий Корж, ако не отделя от главата ти перчема, който два пъти се омотава около ухото ти.“ След тия думи той го ударил леко с юмрук по тила и Петрус, без да види земята, полетял презглава. Ето докъде стигнали с целувките! Мъка налегнала нашите гълъбчета, а из село веднага се разнесла мъква, че

при Корж зачестил да ходи някакъв поляк със златни нашивки, с мустаци, със сабя, с шпори, с джобове, които дрънкали като торбичката със звънчета, с която нашият клисар Тарас ходи всеки ден из черквата. Е, известно е за какво се отива при бащата, когато той има черновежда дъщеря. И ето веднъж Пидорка, цяла в сълзи, грабнала на ръце братчето си Ивас: „Ивасю, мили Ивасю, обични мой, тичай при Петрус, златно мое дете, като стрела от лък; разкажи му всичко: бих обичала кафявите му очи, бих целувала бялото му личице, но друга била съдбата ми. Не една кърпа съм измокрила с парливи сълзи. Мъчно ми е. Тежко ми е на сърцето. И моят роден баща ми е враг: кара ме да се омъжа за омразния поляк. Кажу ми, че и сватба готвят, само че на нашата сватба няма да има музика; псалтове ще пеят вместо тамбури и флейти. Няма да отида да танцувам с годеника си; ще ме понесат на ръце. Тъмна, тъмна ще бъде къщата ми от кленово дърво и вместо комин кръст ще има на покрива ѝ!“

Като вкаменен слушал Петро, без да мръдне от мястото си, когато невинното дете му повтаряло думите на Пидорка. „А пък аз, клетият, мислех да отида в Крим и в Турско, да спечеля в бой злато и да се върна богат при теб, моя хубавице. Но не било съдено. Лош поглед ни е урочасал. Ще имам и аз, скъпа моя рибке, ще имам и аз сватба: но на тая сватба няма да има и псалтове — черен гарван ще пограчи вместо поп над мен; равно поле ще бъде моята къща; сив облак — моят подслон, орел ще изкълве кафявите ми очи, дъждове ще измият казашките кости и вихърът ще ги изсуши. Но какво говоря? На кого? Кому да се оплача? Изглежда, Бог е отредил така — щом трябва да загина, нека да загина!“ И отишъл право в кръчмата.

Лелята на покойния ми дядо малко се учудила, като видяла Петрус в кръчмата, и то в такова време, когато всеки добър човек ходи на утринна служба. Тя опулила очи като събудена от сън, когато той поръчал едно канче ракия, горе-долу колкото половин ведро. Само че сиромашът напразно се надявал да удави мъката си. Ракията парела езика му като коприва и му се сторила по-горчива от пелин. Хвърлил той канчето на земята. „Стига си тъгувал, казаче!“ — загърмяло нещо с басов глас над него. Огледал се: Басаврюк... у, каква муцуна! Косата, му — четина, очите — волски. „Зная какво ти липсва: ето това!“ И той раздрънкал с дяволска усмивка кожената кесия, окачена на пояса му. Изтръпнал Петро. „Хе, хе, хе, виж ги как лъщят! — изревал той, като

изсипал на ръката си жълтиците. — Хе, хе, хе, и как звънтят. И само едно нещо ще ти поискам за цял куп такива играчки.“ „Дяволе! — изкрещял Петро. — Дай ги! Готов съм на всичко!“ Плеснали се те по ръцете. „Гледай, Петро, идваш тъкмо навреме: утре е Еньовден. Само тая нощ през годината цъфти папратта. Да не я изтървеш! Ще те чакам среднощ в Мечия дол.“

Мисля, че кокошките не чакат с такова нетърпение стопанката да им донесе житни зърна, както Петрус чакал вечерта. Той току поглеждал дали се удължава сянката на дървото, дали снишилото се слънце не руменее и колкото минавало времето, толкова ставал по-нетърпелив. Ех, че дълго! Божият ден като че бил загубил някъде края си. Ето че и слънцето го няма вече. Само небето червенеє откъм единия си край. И то вече потъмнява. В полето става по-студено. Здрачава се, здрачава се и се мръква. Най-после! Сърцето му едва не изскочило от гърдите, когато тръгнал и предпазливо слязъл през гъстата гора в дълбоката падина, наричана Мечия дол. Басаврюк го чакал вече там. Тъмно — ще си извадиш очите. Заловени ръка за ръка, те се промъквали през блатни тресавища, като се хващали за гъстите трънки и се препъвали почти на всяка крачка. Ето и равно място. Огледал се Петро: не му се било случвало да идва друг път тук. Спрял и Басаврюк.

— Виждаш ли пред себе си трите могилки? По тях ще видиш много различни цветя; но да те пази неземната сила да откъснеш макар и едно. Само щом цъфне папратта, грабвай я и не се оглеждай, каквото и да ти се стори, че става зад теб.

Петро искал да попита... но погледнал — и вече го нямало. Доближил се до трите могилки; къде са цветята? Нищо се не вижда. Див бурен чернеел наоколо и задушавал всичко. Но ето, блеснала в небето светкавица и той видял цяла леха с цветя, всички чудни, всички невиждани; а до тях — и прости папратови листа. Поусъмнил се Петро и застанал замислен пред тях с ръце на кръста.

— Какво невиждано има във всичко това? По десет пъти на ден ми се случва да гледам тая трева; къде му е чудото? Да не би тая дяволска муцуна да е искала да ми се присмее?

Но ето — една малка цветна пъпка се червенеє и се движи като жива. Наистина чудо! Движи се и става все по-голяма, по-голяма и се червенеє като жив въглен. Блеснала звездичка, нещо тихо изпищяло и

цветчето се разтворило пред очите му като пламък и осветило и другите цветя около себе си.

„Сега му е времето!“ — помислил Петро и протегнал ръка. Гледа, иззад гърба му също така се протягат към цветеча стотици мъхнати ръце и зад него нещо прибягва от място на място. Той зажумял, дръпнал стръка и цветчето останало в ръцете му. Всичко утихнало. На един пън седял Басаврюк, целият син като мъртвец. Поне единия си пръст да помръдне. Очите му втренчени в нещо, което само той виждал, устата полуотворена, нито дума. Наоколо нищо не мърдало. Ух, че страшно!... Но ето, чуло се изсвирване, от което кръвта на Петро се смразила, и му се сторило, че тревата зашумяла, цветята почнали да си говорят с тънки гласчета като сребърни звънчета; дърветата загърмели неспирни ругатни... Лицето на Басаврюк изведнъж се съживило; очите му блеснали. „Най-последно се върна, вещице! — измърморил той през зъби. — Гледай, Петро, сега ще се изправи пред тебе една хубавица: прави, каквото ти заповядам, иначе си загубен навеки!“ И той разделил с чепата тояга трънките и пред тях се показала колибка, както се казва, на кокоши крака. Басаврюк ударил с юмрук и стената се залюляла. Голямо черно куче изскочило към тях, изпищяло и се превърнало в котка, която се хвърлила към очите им. „Не бесней, не бесней, стара вещице!“ — продумал Басаврюк и добавил такава една думица, че всеки почтен човек би си запушил ушите. И ето вместо котката — една бабичка с набръчкано като печена ябълка лице, цяла извита на дъга; носът и брадата ѝ — като клещи за чупене на орехи. „Чудесна хубавица!“ — помислил си Петро и тръпки полазили по гърба му. Вещицата грабнала цветеча от ръцете му, навела се и дълго баяла нещо над него, като го поръсила с някаква вода. Искри се посипали от устата ѝ; пяна се показала на устните ѝ. „Хвърли го!“ — казала тя, като му върнала цветчето. Петро го подхвърлил и — какво било това чудо? — цветецът не паднал направо, а дълго време изглеждал като огнена топчица в сред мрака и плувал като лодка във въздуха; най-последно почнал бавно да слиза и паднал толкова далеч, че едва се забелязвал, като звезда, не по-голяма от маково зърно. „Тук!“ — глухо изхриптяла старата; а Басаврюк му подал лопата и му продумал: „Копай тук, Петро. Тук ще видиш толкова злато, колкото нито ти, нито Корж сте сънували.“ Петро плюл на ръцете си, грабнал лопатата, натиснал с крак и обърнал

земята, още веднъж, трети път, още веднъж... и ето, нещо твърдо!... Лопатата звъни и не отива по-надолу. Сега очите му ясно разпознали един малък сандък, обкован с желязо. Той поиска да го извади с ръка, но сандъкът почнал да потъва в земята все по-надълбоко и по-надълбоко; а зад него се чувал смях, който приличал повече на змийско съскане. „Не, няма да видиш златото, докато не намериш човешка кръв!“ — каза вещицата и доведе едно шестгодишно дете, покрито с бял чаршаф, като направила знак да му отсече главата. Слисал се Петро. Шегата ли е за нищо да отрежеш главата на човек, и то на невинно дете! Дръпнал той ядосано чаршафа, който покривал главата на детето, и какво да види? Пред него стоял Ивас. И ръчичките си кръстосало клетото дете, и главицата си навело. Като бесен скочил Петро към вещицата и вдигнал ръката с ножа...

— Ами какво обеща за девойката?... — изгърмял Басаврюк и сякаш забил куршум в гърба му.

Вещицата тупнала с крак: син пламък лумнал из земята; цялата нейна вътрешност се осветила и станала сякаш изляна от кристал; и всичко, каквото било под земята, се виждало като на длан. Жълтици, скъпоценни камъни в сандъци, в котли били натрупани на купища тъкмо под онова място, където стоели те. Очите му пламнаха... Умът му се размътил... Като безумен грабнал той ножа си и невинната кръв го опръскала по очите... Дяволски смях загърмял от всички страни. Грозни чудовища скачали на ята пред него. Вещицата вкопчила ръце в обезглавения труп и почнала да пие кръвта му като вълк... Всичко се завъртяло в главата му. Той напрегнал сили и хукнал да бяга. Всичко пред него се покрило с червен цвят. Дърветата, цели в кръв, сякаш горели и пышкали. Нажеженото небе трептяло... Огнени петна като светкавици се мяркали пред очите му. Изнемогнал, той се втурнал в къщурката си и се строполил като сноп на земята. Мъртвешки сън го налегнал.

Два дни и две нощи Петро спал непробудно. Когато се събудил на третия ден, дълго разглеждал ъглите на къщата си, но напразно се мъчел да си спомни нещо; паметта му била като джоб на стар скъперник, от който не можеш измъкна и петак. Той се протегнал и чул, че в нозете му нещо издрънкало. Гледа: две торби със злато. Едва сега си спомнил като през сън, че търсел някакво имане, че го било

страх самичък в гората... Но на каква цена, как добил имането, това никак не можал да разбере.

Видял Корж торбите и се трогнал. „Ах, такъв-онакъв Петрус, бива си го! Та аз ли не съм го обичал, аз ли не съм го гледал като роден син?“ И почнал дъртакът да дрънка неврели-некипели, та чак се просълзил. Само на Пидорка се сторило чудно, когато почнала да разправя как скитници цигани откраднали Ивас, Петро не можел да си спомни дори лицето му, толкова го замаяла проклетата вещица. Нямало защо да се бавят. Изгонили поляка и приготвили сватбата: опекли сватбени хлебчета, ушили кърпи и кърпички, извадили бурета ракия, настанили младоженците на трапезата: разрязали самуна, гръмнали бандурите, цимбалите, свирките, тамбурите — и почнала веселбата...

В старо време сватбите се празнували не като нашите сега. Лелята на дядо ми понякога разправяла за тях — просто да се не наслушаш! Как девойките, нагиздили главите си с жълти, сини и розови панделки, завързани отгоре със златен ширит, в тънки ризи, везани по целия шев с червена коприна и обсипани със ситни сребърни цветенца, със сахтиянови ботушки с високи железни обковки, плавно като пауни и шумно като вихър играели горлица. Как младите булки с накити на главите, чийто връх бил целият направен от златоткана материя, с малка изрезка на тила, под която се подавала златна шапчица с две щръкнали рогчета от най-ситен чер астраган — едното рогче напред, другото назад; в сини горни дрехи от най-хубава коприна с червени капаци на джобовете, важно опирали ръце на кръста, излизали напред и равномерно играели хопак. Как момците с високи казашки калпаци, в тънки сукнени свитки, пристегнати със среброшити пояси, с лули в зъбите, ситнели пред тях и дрънкали неврели-некипели. Дори и Корж не се стърпял, като гледал младите, спомнил си и той младините. С бандура в ръцете, ухапал лулата и едновременно припявайки със закрепена на главата чаша, старецът се спуснал да играе с прикляквания сред гръмките викове на пийналите. Какво ли не измислят хората, когато посръбнат? Почват да се предрешват и да си слагат маски — Боже мой, не приличат на хора. Не като днешните преобличания по нашите сватби. Както е сега — предрешват не само като циганки и войници. Не, някога един се облече като евреин, друг като дявол, почнат първо да се целуват, а сетне се

хващат за перчемите... Бог да ви е на помощ! Пада такъв смях, че се превиваш. Облекат се в турски и татарски дрехи: по тях всичко пламти като огън... А почнат ли да лудуват и да правят различни маймунджилъци... е, тогава пази Боже. С лелята на покойния ми дядо, която сама била на тая сватба, се случила забавна история: тя била облечена тогава в широка татарска дреха и с чаша в ръка черпела гостите. И ето, лукавият надумал едного да я залее отзад с ракия; друг, и него го бивало, цъкнал веднага с кремък и я подпалил... пламъкът лумнал, горката леля се уплашила и почнала да сваля дрехите си пред всички... Шум, смях, вдигнала се олелия като на панаир. С една дума, старците не помнели по-весела сватба.

Заживели Пидорка и Петрус като господар и господарка. Всичко имали, всичко блестяло... Но добрите хора поклащали глава, като гледали как живеят. „От дявола добро не може да има“ — казвали всички в един глас. „Откъде, ако не от съблазнителя на православния народ, е дошло това богатство на Петрус? Къде е могъл да намери такъв куп злато? Защо изведнъж, тъкмо в деня, когато той разбогатя, Басаврюк се загуби?“ Разправайте си вие, че хората измислят! Защото наистина месец не минало и никой не можал да познае Петрус. Какво му станало, Господ знае. Седи на едно място и никому дума не продумва. Все мисли и сякаш иска да си припомни нещо. Ако Пидорка сполучи да го накара да заприказва нещо, той като че ли се забравя и говори и дори се развеселява; но погледне ли случайно торбите, извиква: „Чакай, чакай, забравих“ — и пак се мъчи да си спомни нещо. Понякога, остане ли дълго време на едно място, почне да му се струва, че ето на, всичко отново му идва на ум... и всичко пак се загубва. Струва му се: седи в кръчмата; донасят му ракия; ракията го пари, противна му е ракията. Някой се доближава, тупва го по рамото... но сетне всичко сякаш се забулва в мъгла пред него. Пот тече по лицето му и той сяда отпаднал на мястото си.

Какво ли не правела Пидорка: и със знахари се съветвала, и за страх изливала, и му баяла за корем^[1] — нищо не помагало. Така минало лятото.

Мнозина казаци свършили коситбата, мнозина, по-смели от другите, тръгнали на поход. Ята птици се трупали още в нашите блата, но от качулатите мушитрънчета нямало вече и помен. Стените почервенели. Из нивите тук-там пъстрели като казашки калпаци

кръстци. Из пътя се срещали коли с пръти и дърва. Земята станала потвърда и почнала да замръзва тук-там. Почнал да прехвърча сняг и клоните на дърветата се украсили със скреж като със заешка кожа. В ясни студени дни червенушката като наперен полски шляхтич се разхождала по снежните преспи да търси зърна, а децата с огромни пръти търкаляли по леда дървени топки, докато бащите им спокойно се излежавали на печката и от време на време излизали със запалена лула в зъбите да прокълнат, както му е редът, православния студ или да се проветрят и да овършеят в пруста изостаналото жито. Най-последнегът почнал да се топи и *щуката разцепила леда с опашката си*, а Петро бил все такъв и всеки ден ставал по-мрачен. Седи като закован посред стаята и държи торбите до нозете си. Подивял, обраснал с коса, станал страшен и все една мисъл се върти в главата му, все се мъчи да си припомни нещо и се сърди, ядосва се, че не може да си спомни. Понякога чудновато се изправя от мястото си, размахва ръце, втрещва се в нещо, като че иска да го улови, устните му се движат, сякаш искат да кажат някаква отдавна забравена дума — и замръзват неподвижно... Обзема го бяс, хапе като полуумен ръцете си, скубе от яд косата си, докато стихне, падне като унесен и сетне пак почва да си спомня и пак ярост, и пак мъка... Каква е тая напасть Божия? Отщял се животът на Пидорка. Отначало страх я било да остава сама вкъщи, а сетне свикнала, клетата, с мъката си. Но никой не можал да познае предишната Пидорка. Нито руменина, нито усмивка: изсъхнала, повехнала, изплакала ясните си очи. Веднъж някой, изглежда, я съжалил и я посъветвал да отиде в Мечия дол при вещицата, за която се разправяло, че лекува всички болести. Решила се тя да опита последното средство: с много молби придумала вещицата да дойде с нея. Това било привечер, тъкмо срещу Еньовден. Петро лежал унесен на одъра и не съзрял новата гостенка. И ето, лека-полека почнал да се повдига и да се вглежда. Изведнъж цял се разтреперал, като че щели да го колят, косата му настръхнала... и той се засмял с такъв смях, че страх прерязал сърцето на Пидорка. „Спомних си, спомних си!“ — извикал той, някак страшно развеселен, замахнал с брадвата и я хвърлил срещу старата. Брадвата се забила дълбоко в дъбовата врата. Старата изчезнала и едно седемгодишно дете по бяла риза, с покрита глава се изправило насред стаята... Чаршафът паднал. „Ивас!“ — извикала Пидорка и се втурнала към него. Но привидението се

покрило от глава до пети с кръв и изпълнило стаята с червена светлина... Тя избягала уплашена в пруста, но след като се посъзвела малко, поискала да му помогне; напразно! Вратата се затръшна зад нея толкова здраво, че тя нямала сила да я отвори... Притичали хора. Почнали да тропат. Изкъртили вратата — няма жива душа. Цялата стая пълна с дим и само по средата, гдето бил по-рано Петрус, купчина пепел, от която на места още се вдигал пушек. Втурнали се към торбите: вместо жълтици имало само парчета счупени грънци. Казаците стояли с опулени очи и зинали уста, без да смеят да мръднат мустак, като заковани на земята. Такъв страх ги обзел от това чудо.

Какво станало по-нататък, не мога да си спомня. Пидорка дала обет да отиде на поклонение; събрала, каквото останало от баща ѝ, и след няколко дни изчезнала, като че не била в селото. Къде отишла, никой не можал да каже. Услужливите баби почнали да разправят, че и тя отишла там, дето се бил завлякъл Петро, но веднъж един казак се върнал от Киев и разказал, че видял в манастира една монахиня, цяла изсъхнала като скелет, която постоянно се молела и в която съселяните ѝ по всички белези познали Пидорка; че никой не бил чул от нея нито дума; че тя дошла пеша и донесла обкова за иконата на св. Богородица, украсена с такива светли камъни, че всички зажумявали, когато я гледали.

Чакайте, с това още не свършило всичко. Същия ден, когато дяволът отвлякъл Петрус, Басаврюк отново се явил, само че всички бягали от него. Разбрали го що за птица е: не друг, а самият сатана, който приел човешки образ, за да изравя имане; но тъй като имането не се дава на нечисти ръце, той подмамвал разни момци. Същата година всички напуснали землянките си и се преместили в по-голямо село: но и там нямали мира от проклетия Басаврюк. Лелята на покойния ми дядо разправяла, че той най-много се гневял срещу нея, загдето напуснала предишната си кръчма на Опошнянския път, и постоянно се опитвал да ѝ отмъщава за всичко. Веднъж селските старейшини се събрали в кръчмата и както се казва, спокойно разговаряли край трапезата, по средата на която бил сложен — грехота е да кажа, че е бил малък — печен овен. Приказвали за туй, за онуй, за разни чудесии и чудеса. И ето, сторило им се — ако е било само на едного, както и да е, а то на всички, — че овенът вдигнал глава, помътнелите му очи се съживили и светнали, в миг се появили черни щръкнали мустаци и

почвали многозначително да мърдат към присъстващите. Всички веднага познали в овнешката глава муцуната на Басаврюк; лелята на покойния ми дядо дори помислила, че ей-сега ще ѝ поръча ракия... Почтените старейшини грабнали калпаците си и тутакси офейкали. Друг път самият черковен настоятел, който обичал от време на време да разговаря насаме с чашката на дядо си, още не сварил да стигне два пъти до дъното, и вижда, че чашката му се покланя до пояс. Дявол да го вземе! Почнал да се кръсти!... А в същото време с неговата жена се случило друго чудо: едва почнала да замесва тестото в грамадните нощви, изведнъж нощвите скочили. „Стой, стой!“ Къде ти! Нощвите се заклатили важно и затанцували с прикляквания из цялата стая... Смейте се вие, но на нашите деди не им е било до смях. И макар че отец Афанасий обикалял цялото село и ръсил със светена вода, за да прогони дявола, лелята на покойния ми дядо дълго време се оплаквала, че щом мръкне, някой трака по покрива и драще по стената.

И само това ли е! Ето, на същото място, дето е нашето село, всичко изглежда спокойно; а доскоро още покойният ми баща, пък и аз помня, никой почтен човек не можеше да мине край срутената кръчма, която нечистото племе дълго време поправяше за своя сметка. От опушения комин излизаше стълб дим и след като се издигаше толкова високо, че калпакът ти би паднал, ако го погледнеш, разпиляваше се на горящи въглени из цялата степ. И дяволът, по-добре да не го споменаваме кучия му син, скимтеше толкова жално в колибката си, че уплашените гарвани от близката дъбова гора излитаха на ята и с див крясък сновяха по небето.

1830–1831 г.

---

[1] У нас изливат за страх в случай на уплаха, когато искат да разберат от какво е причинена. Хвърлят разтопен калай или восък във вода и на каквото заприличат те, то е уплашило болния, след което и уплахата минава. Баене за корем се прави против повръщане и против болки в корема. За тая цел запалват малко коноп, хвърлят го в канче и го обръщат в паница, пълна с вода и сложена на корема на болния; сетне баят и му дават да изпие лъжица от тая вода — бел.авт. ↑

МАЙСКА НОЩ ИЛИ УДАВНИЦА

Дявол знае каква е тая работа! Почнат ли да правят нещо християните — мъчат се, мъчат се като ловджийски кучета след заек и пак няма управия, а дето се намеси дяволът, само завърти опашчето си — и веднага, не можеш да разбереш отде се е взело, сякаш от небето е паднало.

I. ХАНА

Звънлива песен се лееше като река по улиците на село ***. Беше часът, когато в блясъка на чистата привечер изморените от дневния труд и грижи момци и девойки шумно се събираха на групи да излят веселието си в звукове, които винаги са неразделни от тъгата. И вечерта, винаги замислена, мечтателно прегръщаше синьото небе, като преобразяваше всичко в неопределеност и далечина. Здрачи се вече, а песните още не утихваха. С бандура в ръце крадешком вървеше измъкналият се от песнопойците млад казак Левко, син на селския кмет. Казакът е с астраганен калпак. Той върви по улицата, подрънква с ръка струните и потрепва с нозе. Ето, спря тихо пред вратата на една къща, потънала сред невисоки вишневи дръвчета. Чия е тая къща? Чия е тази врата? Като помълча малко, той засвири и запя:

*Слънцето е ниско, вечерта е близко,
ела при мене, сърчице мое!*

— Не, изглежда, че моята светлоока хубавица е заспала дълбоко! — каза казакът, като изпя песента, и се приближи до прозореца. — Халя, Халя! Спиш ли, или не искаш да излезеш при мен? Сигурно се страхуваш да не ни види някой или не щеш може би да покажеш бялото си личице на студа! Не бой се! Няма никой. Вечерта е топла. Но дори да се появи някой, аз ще те загърна със свитката си, ще те обвия с пояса си, ще те прикрива с ръцете си и никой няма да ни види. А ако повее хлад, ще те притисна по-близо до сърцето си, ще те стопля с целувки, ще надяна калпака си на твоите белички крачета. Сърце мое, рибко моя, огърлие мое! Погледни за миг. Пъхни през прозорчето поне бялата си ръчица... Не, ти не спиш, горделива девойко! — рече по-високо той и с такъв глас, с какъвто човек говори, посрамен от мигновено унижение. — Драго ти е да се гавриш с мен, сбогом!

Той се отдръпна, накриви калпак и гордо се отдалечи от прозорчето, като подрънкваше тихо струните на бандурата. В това

време дървената дръжка на вратата се завъртя, вратата се отвори със скърцане и една девойка в своята седемнайсета пролет, обвита от здрача, плахо се огледа и без да пуска дръжката на вратата, пристъпи прага. В полусветлия мрак пламтяха приветливо като звездици две ясни очи; блестеше червен коралов гердан и от орловите очи на момъка не се укри дори руменината, която свенливо изби по бузите ѝ.

— Колко си нетърпелив! — рече му полугласно тя. — Разсърди се вече! Защо избра такова време: по улиците непрестанно скитат тълпи народ... Аз цяла треперя...

— О, не трепери, моя червена калино! Притисни се по-силно до мен! — говореше момъкът, като я прегръщаше, отхвърлил бандурата, провесена на дълъг ремък около шията му, и седна с девойката пред вратата на къщата. — Ти знаеш, че ми е мъчно и един час да не те видя.

— Знаеш ли какво мисля? — прекъсна го тя, като потопа замислен поглед в очите му. — Нещо сякаш постоянно ми шепне на ухото, че занаят няма да се виждаме тъй често. Не са добри вашите хора: девойките гледат завистливо, а момците... Дори забелязвам, че от някое време майка ми ме следи по-строго. Признавам си, че между чуждите ми беше по-весело.

Трепет на мъка мина по лицето ѝ при последните думи.

— Само два месеца си в родния край — и вече ти дотегна! Може и аз да съм ти омръзнал?

— О, ти не си ми омръзнал — промълви усмихната тя. — Аз те обичам, черновежди казаче! Обичам те за това, че имаш кестеняви очи и щом ме погледнеш с тях, душата ми сякаш се усмихва и ѝ става весело и хубаво; за това, че помръдваш приветливо черните си мустаци; за това, че вървиш по улицата, пееш и свириш на бандурата и е хубаво да те слуша човек.

— О, мило мое момиче! — извика момъкът, като я целуна и притисна по-силно до гърдите си.

— Чакай! Стига, Левко! Кажу най-напред приказва ли с баща си?

— Какво? — каза той като разбуден. — Да, че искам да се ожена за теб и че ти искаш да се омъжиш за мен. Приказвах — но тая дума „приказвах“ прозвуча някак тъжно в устата му.

— И какво?

— Какво можеш да направиш с него? Както обикновено, престори се, дъртакът, на глух: нищо не чува, а отгоре на това ме и хока, че съм скитосвал Бог знае де, че съм лудувал с момците по улиците. Но не тъжи, моя Халя! Давам ти казашката си дума, че ще го склоня.

— Стига да кажеш само една дума, Левко, и всичко ще стане, както искаш. Аз по себе си зная това: някой път ми се иска да не те послушам, а речеш една дума — и без да ща, правя, каквото ти пожелаеш. Гледай, гледай! — продължи тя, като сложи глава на рамото му и вдигна очи нагоре, дето синееше необятното топло украинско небе, забулено долу с къдравите клонки на изправените пред тях вишневи дървета. — Гледай, и там далеч блещукнаха звездици: една, втора, трета, четвърта, пета... Това са Божиите ангели, нали, които са отворили прозорчетата на светлите си къщички в небето и гледат към нас? Нали, Левко? Нали те гледат към нашата земя? Да имаха хората крила като птиците, че да хвъркнеш нататък — високо, високо... У, страшно е! Тук нито един дъб не може да стигне до небето. А разправят, че някъде, в някаква далечна земя, имало такова дърво, на което върхът шумолял в самото небе и срещу Великден Бог слизал на земята по него.

— Не, Халя, Бог има дълга стълба от небето до самата земя. Поставят я светите архангели срещу Великден; и щом Бог стъпи на първото стъпало, всички нечисти духове полетяват презглава, отиват на цели купчини в пъкъла и затова на Христовия празник по земята няма нито един зъл дух.

— Колко тихо се полюшва водата, като дете в люлка! — продължи Хана и посочи езерото, мрачно заобиколено от тъмна кленова гора, оплаквано от върби, потопили в него своите тъжни клони. Като немощен старец държеше то в студените си прегръдки далечното тъмно небе и обсипваше с ледени целувки огнените звезди, които мътно се рееха сред топлия нощен въздух, предчувствайки сякаш близката поява на блестящия цар на нощта. На хълма край гората дремеше със затворени капаци стара дървена къща; мъх и диви треви застилаха покрива ѝ, къдриви ябълкови дървета се бяха разклонили пред прозорците; гората я прегръщаше със сянката си, метнала отгоре ѝ дива злокобност; орехова горичка се разстилаше под нея и се спускаше към езерото.

— Помня като насън — каза Хана, без да откъсва очи от него, — че отдавна, когато бях още мъничка и живеех при майка си, за тая къща разправяха нещо страшно. Ти сигурно знаеш, Левко, разкажи ми го!...

— Остави това, хубавице моя! Малко ли работи разправят жените и глупавите хора. Само ще се разтревожиш, ще почнеш да се плашиш и не можеш заспа спокойно.

— Разкажи ми, разкажи, мили черновежди момко! — говореше тя, като притисна лице о бузата му и го прегърна. — Не, вижда се, че не ме обичаш, имаш друго момиче. Аз няма да се страхувам; ще спя спокойно нощем. Ако не ми разкажеш, тогава няма да заспя. Ще се мъча и ще мисля... Разкажи ми, Левко!

— Право казват хората, че в момичетата има скрит дявол, който подбужда любопитството им. Добре, слушай; някога, отдавна, сърчице мое, в тая къща живеел стотник. Той имал щерка, светла госпожичка, бяла като сняг, като твоето личице. Жената на стотника отдавна умряла и той решил да се ожени за друга. „Ще ме галиш ли, както досега, татко, когато вземеш друга жена?“ „Ще те галя, дъще, още по-силно ще те притискам до сърцето си! Ще те галя, дъще моя, ще ти подарявам още по-хубави обици и гердани!“

Довел стотникът младата си жена в своята нова къща. Хубава била младата жена, румена и бяла. Но тъй страшно погледнала заварената си дъщеря, че тя извикала, като я видяла, и цял ден думица не продумала лошата мащеха. Настъпила нощта: отишъл стотникът с младата си жена в спалнята; затворила се в стаята си и бялата госпожичка. Мъчно ѝ станало, заплакала. Погледнала: страшна черна котка се промъква към нея; козината ѝ гори, железните ѝ нокти тракат по пода. От уплаха тя скочила на пейката — котката подире ѝ. Оттам скочила на леглото — котката пак подире ѝ и изведнъж — хвърлила се на шията ѝ и почнала да я души. Тя извикала, откъснала я от себе си и я хвърлила на пода; пак се промъкнала страшната котка. Обзела я мъка. На стената висяла бащината ѝ сабя. Грабнала я — цап по пода — лапата с железни нокти отскочила и котката с вой изчезнала в тъмния ъгъл. Цял ден младата жена не излязла от стаята си: на третия ден излязла с превързана ръка. Разбрала клетата госпожичка, че мащехата ѝ е вещица и че тя е отсякла ръката ѝ. На четвъртия ден стотникът заповядал на дъщеря си да носи вода, да мете къщата като проста

селянка и да не влиза в господарските покои. Тежко било на клетото момиче, но нямало какво да прави — почнало да изпълнява бащината воля. На петия ден стотникът изгонил дъщеря си боса от къщи и не й дал късче хляб за из път. Тогава вече заридала госпожичката, като закрила лице с белите си ръце: „Погуби ти, татко, родната си дъщеря! Погуби вещицата твоята грешна душа. Нека Бог ти прости: а на мене, клетата, той не е отредил, както изглежда, да живея на белия свят...“ И ето — там — виждаш ли... — Левко се обърна към Хана, като сочеше с пръст къщата. — Гледай там, встрани от къщата най-високия бряг! От тоя бряг се хвърлила госпожичката във водата и оттогава изчезнала...

— Ами вещицата?... — боязливо го прекъсна Хана, устремила в него просълзените си очи.

— Вещицата ли? Бабите измислили, че оттогава в лунна нощ всички удавнички излизат в господарската градина да се гроят на месечина; и стотниковата щерка станала най-главната от тях. Една нощ тя видяла мащехата си до езерото, нахвърлила се върху нея и с вик я завлякла във водата. Но вещицата и тук се отървала: превърнала се под водата на удавничка и така избягнала боя с тръстика, който щели да й нанесат удавничките. Женски приказки! Разправят още, че госпожичката всяка нощ събирала удавничките, гледала всяка от тях поотделно в лицето и се мъчела да познае коя е вещицата; но и досега не я била познала. И ако попаднел наблизко някой човек, веднага карала и него да отгатва — иначе заплашвала, че ще го удави. Ето какво разправят, моя Халя, старите хора!... Сегашният господар иска да строи на това място спиртоварна и изпратил нарочно тук спиртовар... Но — счуват ми се разговори. Нашите песнопойци се връщат. Довиждане, Халя! Спи спокойно и не мисли за тия женски измислици!

Като каза това, той я прегърна по-силно, целуна я и си отиде.

— Довиждане, Левко! — каза Хана, замислено загледана в тъмната гора.

Огромният огнен месец почна величествено да се изрязва от земята. Едната му половина беше още под земята, но целият свят вече се изпълни с някаква тържествена светлина. Езерото се посипа с искри. Сянката на дървесата започна да се отделя ясно върху тъмната зеленина.

— Довиждане, Хана! — чу се зад нея възглас, придружен с целувка.

— Върна ли се? — попита тя, като се огледа, но видя пред себе си непознат момък и се изви встрани.

— Довиждане, Хана! — чу се отново и отново някой я целуна по бузата.

— Довлекли са дяволите и друг! — рече ядосано тя.

— Довиждане, мила Хана!

— Сега пък трети!

— Довиждане! Довиждане! Довиждане, Хана! — и целувките я засипаха от всички страни.

— Та те са цяла дружина! — викаше Хана, като се измъкваше от множеството момци, които се надпреварваха да я прегръщат. — Как не им омръзна да се целуват непрекъснато! Скоро наистина не ще мога да изляза на улицата!

След тия думи вратата се затръшна и се чу само как щракна със скърцане желязното резе.

II. КМЕТЪТ

Знаете ли какво е украинска нощ? О, вие не знаете какво е украинска нощ! Вгледайте се в нея; отсред небето гледа месецът. Необятният небесен свод се е разширил и удължил още по-необхватно. Той пламти и диша. Земята цяла е в сребърна светлина и чудният въздух е прохладно душен и пълен с нега и разлива океан от благоухания. Божествена нощ! Омайна нощ! Замрели, горите вдъхновено се възправят, изпълнени с мрак, и хвърлят огромна сянка. Тихи и спокойни са тия езера; хладината и мракът на водите им са затворени мрачно между тъмнозелените стени на градините. Девствените гъсталаци от смрадлика и черешови дръвчета плахо протягат корени в студения вир и от време на време нещо си шепнат, сякаш се сърдят и негодуват, когато прекрасният халосник — нощният вятър, ги издебва за миг и ги целува. Целият пейзаж спи. А горе — всичко диша, всичко е чудесно, всичко е тържествено. А в душата е необятно и чудно и рой сребърни видения изникват стройно из нейните дълбини. Божествена нощ! Омайна нощ! И изведнъж всичко оживява: и горите, и езерата, и степите. Лее се тържествената песен на украинския славей и сякаш сам месецът сред небето се заслушва в нея... Като омагьосано дреме селцето на хълма. По-бели и по-хубави блестят на месеца купчините селски къщи, по-ослепително се изрязват в мрака техните ниски стени. Песните са млъкнали. Всичко е тихо. Благочестивите хора вече спят. Тук-там само светят тесни прозорчета. И само в някои къщи закъснялата челяд вечеря до прага.

— Да, хопакът не се играе тъй! Гледам аз, нещо не върви. Какво разправя кумът?... А, ето! Хоп-тра-ла! Хоп-тра-ла! Хоп-хоп-хоп! — тъй разговаряше сам със себе си един пийнал селянин на средна възраст, като танцуваше по улицата. — Ей Богу, тъй не се играе хопак! Защо ще лъжа! Ей Богу, не е тъй! Ето: хоп-тра-ла! Хоп тра-ла! Хоп-хоп-хоп!

— Гледай оглупял човек! Да беше някой младеж, ами то — стар шопар, за смях на децата, танцува нощем по улицата! — извика една

минувачка, възрастна жена, която носеше слама в ръката си. — Върви си вкъщи! Отдавна е време за спане!

— Ще си отида! — каза селянинът, като се спря. — Ще си отида, няма да гледам някакъв си кмет. Че като е кмет — дяволът в баща му да влезе, — да не мисли, че може да залива хората в мразовито време със студена вода и да си вири носа! Добре де, кмет, кмет. Аз сам съм си кмет. На, Господ да ме убие! Да ме убие Господ. Аз сам съм си кмет. Това е то, а не... — продължаваше той и като стигна до първата къща, която му се изпречи, спря пред прозорчето и запипа с пръсти по стъклото, като се мъчеше да намери дървената дръжка. — Жено, отваряй! Жено, по-бързо, казвам ти, отваряй! Време е казакът да спи!

— Къде, Каленик? Попаднал си в чужда къща — завикаха със смях зад него девойките, които се връщаха от веселите песни. — Да ти покажем ли твоята къща?

— Покажете ми, любезни булки!

— Булки? Чувате ли? — подхвана една. — Колко учтив е Каленик! Затова заслужава да му покажем къщата... Но не, най-напред потанцувай!

— Да потанцувам ли?... Ех, вие, хитри девойки! — провлечено каза Каленик, като се смееше, заканваше се с пръст и залиташе, защото краката му не можеха да се застоят на едно място. — А ще ми дадете ли да ви нацелувам? Всички ви ще нацелувам, всички! — и с преплитащи се нозе той хукна след тях.

Девойките се развикаха и се размесиха, но после, като се поуспокоиха и видяха, че Каленик не е много бърз в краката, минаха на другата страна.

— Ето твоята къща! — завикаха му те, като си отиваха и му показваха една по-голяма от другите къщи, която принадлежеше на селския кмет.

Каленик послушно се затътра нататък и пак започна да ругае кмета.

Но какъв е този кмет, който предизвикваше такива неизгодни за себе си думи и приказки? О, тоя кмет е важно лице в селото. Докато Каленик стигне до края на пътя си, ние без съмнение ще можем да кажем нещичко за него. Щом го види — цялото село сваля калпаци, а и най-младите девойчета казват „добър ден“. Кой от момците не би искал да бъде кмет? За кмета са отворени всички табакери; и снажният

селянин, снел калпак, стои почиттелно през цялото време, докато кметът шари с дебелите си и груби пръсти в неговата проста табакера. На селските събрания или в общината, макар че властта му е ограничена с няколко гласа, кметът винаги надвива и почти на своя глава изпраща когото си ще да изравнява и да заглажда пътя или да копае ровове. Кметът е начумерен, строг наглед и не обича да приказва много. Отдавна, много отдавна, когато блаженопочивщата велика царица Екатерина пътувала до Крим, него го избрали да показва пътя; цели два дни той заемал тая служба и дори бил удостоен да седи на капрата до царския кочияш. И от онова именно време кметът се научил умно и важно да навежда глава, да глади дългите си засукани надолу мустаци и да мятта соколов поглед изпод вежди. И от онова време, за каквото и да му заговорят, винаги умее да завърти приказката за това, как е возил царицата и е седял на капрата на царската карета. Понякога кметът обича да се преструва на глух, особено ако чуе нещо, което не му се ще да чува. Кметът не може да търпи гизденето: носи винаги свитка от черно домашно сукно, препасва се с шарен вълнен пояс и никой никога не го е виждал в друго облекло, като не се смята само онова време, когато царицата минала оттук за Крим и когато е бил със синя казашка дреха. Но едва ли някой от цялото село помни онова време, а синята дреха той държи под ключ в сандъка си. Кметът е вдовец, но в дома му живее неговата балдъза, която готви, мие, варосва къщата, przede му за ризи и управлява цялото домакинство. В селото се мълви, че тя не му е никаква роднина, но ние вече видяхме, че кметът има много недоброжелатели, които с радост пускат всякакви клевети. Впрочем може би причината за това беше, че на балдъзата никога не й харесваше, когато кметът отиваше из нивята, пълни с жетварки, или у някой казак, който имаше млада дъщеря. Кметът е едноок, но затова единственото му око е злодейско и вижда отдалеч всяка хубавичка селянка. Преди обаче да го насочи към миловидното лице, той хубаво оглежда дали балдъзата не гледа отнякъде. Но ние вече разказахме почти всичко, което трябва, за кмета, а пияният Каленик не е минал и половината път и още дълго време угощаваше кмета с ругатни, каквито можеха да попаднат на неговия мързелив и несвързано заплитащ се език.

III. НЕОЧАКВАН СЪПЕРНИК. ЗАГОВОР

— Не, момчета, не, не искам! Какво е това лудуване? Как не ви омръзна да безчинствате? Ние и без това минаваме вече за големи скандалджии. По-добре вървете да спите! — тъй говореше Левко на развилнелите си другари, които го увещаваха за нови лудории. — Довиждане, братлета! Лека ви нощ! — и с бързи крачки се отдели от тях и тръгна по улицата.

„Спи ли моята светлоока Хана?“ — мислеше той, като се приближаваше към познатата ни къща с вишневи дървета. Сред тишината се чу тих говор. Левко се спря. Между дървесата се бялна рубашка... Какво значи това? — рече си той и дебнешком се приближи и се затули зад едно дърво. В светлината на месеца блесна пред него и лицето на девойката... Това е Хана! Но кой е тоя висок човек, който стоеше гърбом към него? Напразно го оглеждаше той: сянката го обгръщаше от главата до петите. Само отпред той беше малко осветен; но и най-малката крачка към тях излагаше Левко на неприятността да го видят. Като се прислони тихо към дървото, той реши да остане на мястото си. Девойката изговори ясно името му.

— Левко ли! Левко е още бозайниче! — рече хрипкаво и полугласно високият мъж. — Ако го видя някой път при тебе, ще му изскубя перчема.

— Бих искал да зная кой е този хубостник, който се заканва да ми изскубе перчема! — каза тихо Левко и източи шия, като се силеше да не изпусне нито дума. Ала непознатият продължаваше толкова тихо, че нищо не можеше да се чуе.

— Как не те е срам! — каза Хана, когато той млъкна. — Ти лъжеш, ти ме мамиш; ти не ме обичаш; аз никога няма да повярвам, че ще ме обичаш!

— Зная — продължаваше високият човек. — Левко ти е наприказвал много глупости и ти е завъртял главата. (Сега на момъка му се стори, че гласът на непознатия не му е съвсем непознат и като че го е чувал някога.) Но аз ще му дам на Левко да разбере! — говореше

все така непознатият. — Той смята, че аз не виждам всичките му хитрини. Ще изпита, кучият му син, юмруците ми.

При тия думи Левко не можеше вече да сдържи гнева си. Като приближи на три крачки до него, той с все сила замахна да удари така непознатия, че въпреки очевидната му снажност той не би устоял на удара; но в това време месечината освети лицето му и Левко се слиса: пред него стоеше баща му. Само неволното поклащане на главата и лекото подсвиркване през зъби показваха смайването му. Нещо прошумоля наблизо. Хана бързо изтича вкъщи и затръшна вратата след себе си.

— Довиждане, Хана! — извика в тоя миг един от момците, който беше издебнал и прегърнал кмета, но като усети острите мустаци, отскочи с ужас.

— Довиждане, хубавице! — извика втори, но сега пък той полетя презглава, блъснат здраво от кмета.

— Довиждане, довиждане, Хана — извикаха няколко момци, увиснали на шията му.

— Пръждосвайте се, проклети нехранимайковци! — викаше кметът, като се дърпаше и тропаше с крака. — Каква Хана съм ви аз! Пръждосвайте се с бащите си на бесилото, дяволски синове! Залепили се като мухи на мед! Ще ви дам аз една Хана!

— Кметът! Кметът! Това бил кметът! — развикаха се момците и се разбягаха на всички страни.

— Я го виж ти татко! — рече Левко, дошъл на себе си след смайването, като гледаше отдалечаващия се с ругатни кмет. — Значи такива пакости вършиш ти! Чудесно! А пък аз се чудя и мая какво значи това — щом му заприказвам за тая работа, той се преструва на глух. Чакай, дъртако, ще ти дам да разбереш как се скита под прозорците на младите момичета, ще видиш ти как се отнемат чуждите годеници! Хей, момчета! Елате тук! Тук — викна той и замахна с ръка към момците, които отново се събираха накуп. — Елате тук! Аз ви увещавах да спите, но сега размислих и съм готов, ако щете, и цяла нощ да ходя с вас.

— Ха, това разбирам! — каза един плещест и пълен момък, който минаваше за най-големия гуляйджия и хаймана в селото. — Когато не можем да поскитаме както трябва и да измислим някоя дяволия, мен почва да ми се повдига от всичко. Все като че нещо ми

липсва. Сякаш съм си загубил калпака и лулата; с една дума не съм казак — и толкова.

— Съгласни ли сте днес да ядосаме здравата кмета?

— Кмета?

— Да, кмета! Че какво си мисли той! Управлява ни като някакъв хетман. Не стига, че ни разиграва като свои ратаи, ами обикаля и нашите момичета. Мисля, че няма хубавичко момиче в село, подир което кметът да не се влечи.

— Така е, така е — завикаха в един глас момците.

— Какво сме ние, момчета, ратаи ли! Мигар не сме от такъв род, от какъвто е и той? Ние, слава Богу, сме свободни казаци! Да му покажем, момчета, че сме свободни казаци!

— Ще му покажем! — викнаха момците. — А щом ще покажем на кмета, няма да оставим и писаря!

— Няма да оставим и писаря! А пък сякаш нарочно в главата ми се върти чудесна песен за кмета. Елате да ви я кажа — продължи Левко и удари с ръка струните на бандурата. — И слушайте, преоблечете се кой в каквата дреха му попадне!

— Весели се, казашка главо! — рече едрият хаймана, като удари крак в крак и плесна с ръце. — Ех, че чудо! Ех, че хубаво! Като почнеш да лудуваш, сякаш си спомняш старите времена! Хубаво, волно е на сърцето ти, а душата ти е като в рая. Хей, момчета! Хей, карайте!...

И тълпата шумно отмина по улиците. И благочестивите бабички, разбудени от виковете, вдигаха прозорчетата и се кръстеха със сънени ръце, като думаха: „Сега момците се веселят!“

IV. МОМЦИТЕ СЕ ВЕСЕЛЯТ

Само една къща светеше още в края на улицата. Тя беше жилището на кмета. Кметът отдавна беше привършил вечерята си и сигурно отдавна би заспал. Но сега той имаше гост, спиртоварят, изпратен да построи спиртоварна на чифликчията, който имаше малък къс земя между свободните казаци. Под самите икони на почетно място седеше гостът — нисичък пълничък човечец, с мънички, постоянно смеещи се очички, в които сякаш бе изписано удоволствието, с което пушеше късата си луличка, като плюеше всяка минута и натискаше с пръст излизания тютюн, превърнат в пепел. Облаци дим бързо растяха над него и го обгръщаха в сива мъгла. Сякаш широкият комин на някоя спиртоварна, омръзнало му да стои на покрива си, беше решил да се поразходи и сега бе седнал кротко до масата в кметската къща. Под носа му стърчаха късички гъсти мустаци, но те се мяркаха толкова смътно през тютюневия дим, че приличаха на мишка, която спиртоварят е хванал и държи в устата си, като отнема по тоя начин монопола на хамбарския котарак. Кметът, като домакин, седеше по риза и платнени шалвари. Орловото му око, като залязващо слънце, зажумяваше лека-полека и гаснеше. На края на масата пушеше лула един селски десетник от стражата на кмета, който от уважение към стопанина седеше облечен в свитка.

— Скоро ли смятате — каза кметът, като се обърна към спиртоваря и прекъсна прозяващата се уста — да нагласите вашата спиртоварна?

— Ако помогне Бог, може и още тази есен да варим. Обзалагам се на каквото искате, ако на света Богородица господин кметът не изиграе по улицата кандил-миндил от тая ракия.

Като изрече тия думи, очичките на спиртоваря се загубиха: вместо тях до ушите му се протегнаха бръчки като лъчи; цялото му туловище се залюля от смях и веселите устни оставиха за миг димящата лула.

— Дай Боже — каза кметът, като изрази на лицето си нещо, подобно на усмивка. — Сега, слава Богу, спиртовари има тук-там. А

едно време, когато придружавах царицата по Переяславското шосе, още покойният Безбородко...

— Ех, куме, какво време беше то! Тогава от Кременчуг чак до Ромни нямаше и две спиртоварни. А сега... Чувал ли си какво били измислили проклетите немци? Скоро, казват, щели да варят ракията не с дърва, както всички добри християни, а с някаква дяволска пара! — като каза това, спиртоварят замислено се загледа в масата и в облегатите си на нея ръце. — Как така с пара — бога ми, не зная!

— Какви глупци са, прости ми, Господи, тия немци! — рече кметът. — Тояги за тях, кучите синове! Де се е чуло да се вари нещо с пара! Затова не можеш да си сложиш в устата лъжица борш, без да си опечеш устните като младо прасенце...

— А ти, куме — обади се седналата на печката с подбити нозе балдъза, — през всичкото това време без жена си ли ще живееш тук?

— Че защо ми е? Друга е работата, ако тя беше нещо свястно.

— Не е ли хубава? — попита кметът, като насочи към него окото си.

— Къде ти хубава! Стара като дявол. Мутрата ѝ цяла набръчкана като празна кесия.

И нисичкото тяло на спиртоваря отново се разклати от висок смях.

В това време нещо зашумоля зад вратата; вратата се разтвори и един селянин, без да свали калпака си, стъпи на прага и застана посред стаята сякаш в размисъл, със зяпнала уста и загледан в тавана. Беше нашият познайник Каленик.

— Ето че си дойдох у дома! — каза той и седна на пейката до вратата, без да обръща никакво внимание на присъстващите. — Ама че удължил пътя вражият син, сатаната! Вървиш, вървиш и край няма! Като че някой ти е пребил краката. Дай ми, жено, оттам кожуха да си го постеля. На печката при теб няма да дойда, ей Богу, няма да дойда: краката ме болят! Вземи го оттам под иконите; гледай само да не събориш гърнето със стрития тютюн. Или не, не пипай, не пипай! Ти може да си пияна днес. Нищо, аз сам ще го взема.

Каленик се попривдигна, но непреодолима сила го бе приковала към скамейката.

— Гледай го ти! — каза кметът. — Дошъл в чужда къща, а се разпорежда като у дома си! Трябва да се изпрати по живо, по здраво!

— Остави го, куме, да си почине! — каза спиртоварят, като го хвана за ръката. — Той е полезен човек. Повече такъв народ да има — и нашата спиртоварна ще тръгне отлично...

Ала не добродушието беше причина за тия думи. Спиртоварят вярваше във всякакви поличби и за него да изгониш току-що седналия на пейката човек значеше да си навлечеш беля.

— Какво ще бъде, като дойде старостта!... — ръмжеше Каленик, като лягаше на пейката. — Поне да бях пиан, но не, не съм пиан, Бога ми, не съм пиан. Защо ще лъжа? Готов съм да кажа това дори на самия кмет. Пък какво ми е кметът? Да пукне, кучият син! Плюя отгоре му! Дано кола го премаже, едноокия дявол, дето залива хората в студа...

— Пуснали тарля в стаята, той се качил на одъра — каза кметът и стана ядосано; но в това време един голям камък строши стъклото на прозореца и падна в краката му. Кметът се спря. — Да зная кой обесник го е хвърлил — рече той, като вдигна камъка, — ще го науча как се хвърлят камъни! Какви пакости! — продължи той, като го разглеждаше в ръката си с огнен поглед. — Дано да се задави с тоя камък!...

— Чакай, чакай! Опазил те Бог, куме! — извика побледнелият спиртовар. — Опазил те Бог и на тоя, и на оня свят, да благословиш някого с такава клетва!

— Ха, намери се и защитник! Да пукне дано!

— Не помисляй такова нещо, куме! Ти сигурно не знаеш какво се случи с покойната ми тъща?

— С тъщата ти ли?

— Да, с тъщата. Една вечер, може би малко по-раничко, отколкото сега, седнали да вечерят — покойната ми тъща, покойният тъст, ратаят, ратайкинята и пет дечурлига. Тъщата отсипала от казана галушки в една паница, за да не са много горещи. След работа всички били изгладнели и не им се чакало, докато изстинат. Набождали галушките на дълги клечки, започнали да ги ядат. Изведнъж кой знае отде се взел някакъв неизвестен човек и помолил да пуснат и него на трапезата. Можеш ли да не нахраниш гладен човек! Дали и на него клечка. Само че гостът омитал галушките, както кравата сеното. Докато другите изяли по една галушка и бръкнали с клечките за втора, дъното било гладко като под в господарска къща. Тъщата сипала още. Помислила — гостът се е нахранил и по-малко ще лапа. Няма такава

нещо! Взел да плюска още повече! И втората паница опразнил! Да се задавиш с три галушки, помислила гладната тъща и изведнъж той се задавил и паднал. Хвърлили се към него — умрял от задавяне.

— Тъй му се пада на проклетия ненаситник! — каза кметът.

— Тъй, ама не излезе тъй; от тоя ден тъща ми нямаше мира. Щом се мръкне, и мъртвецът се довлече. Възседне комина, проклетият, и държи в зъбите си галушка. Денем всичко е спокойно: няма и помен от него, но щом почне да се здрачава, погледни към покрива — и вече възседнал, кучият му син, комина...

— И галушката в зъбите му?

— И галушката в зъбите му.

— Чудно, куме! Слушал съм нещо такова още по времето на покойната царица...

Кметът млъкна. Под прозореца се чу шум и тропот на танцуващи. Най-напред звъннаха струните на бандурата и към тях се присъедини глас. Струните зазвучаха по-силно. Няколко гласа започнаха да пригласят и песента гръмна:

*Нова песен знам сега,
чуйте я и вий, момчета:
казват, че една дъска
доста хлопала на кмета.
Ей, бъчварю, я стегни
кметската глава, че хлопа.
А след туй я нахрани
с някоя дебела сопа.
Той е едноок и стар, побелял,
а се не дава.
Пустият му кмет женкар
все девойките задява.
Вкъщи, кмете, да седиш,
ти със нас ли ще се мериш?
Мирен стой, че, току-виж,
без перчем ще се намериш.*

— Чудесна песен, куме! — каза спиртоварят, като приведе малко настрана главата си и се извърна към кмета, който се бе вцепенил от такава дързост. — Чудесна! Лошото е само, че споменуват кмета с не много прилични думи...

И пак сложи ръце на масата с някакво сладостно умиление в очите, като се готвеше да слуша още, защото под прозореца гърмяха смях и викове: „Отново! Отново!“ Но проникателният поглед би видял веднага, че не учудването задържаше кмета по-дълъжко на едно място. Така само стар, опитен котарак пуска понякога някоя неопитна мишка да играе около опашката му, а в същото време крои план как да пресече пътя ѝ до дупката. Единственото око на кмета беше устремено към прозореца, а ръката му, която държеше ръчката на вратата, вече правеше знак на десетника. И изведнъж на улицата се чу вик... спиртоварят, който извън многото си достойнства бе надарен и с любопитство, бързо натъпка лулата си с тютюн и изскочи на улицата; но пакостниците се бяха вече разбягали.

— Не, ти няма да ми се изплъзнеш! — викаше кметът, като дърпаше за ръката един човек, облечен в обърнат наопаки чер овчи кожух. В това време спиртоварят дотича да погледне в лицето нарушителя на спокойствието, но плахо се дръпна назад, като видя дългата брада и страшно нацапаната муцуна. — Не, ти няма да ми се изплъзнеш! — викаше кметът и влачеше към пруста пленника си, който не оказваше никаква съпротива и спокойно вървеше подире му като в своя къща. — Карпо, отваряй килера! — каза кметът на десетника. — Да го натикаме в тъмния килер! А после ще събудим писаря, ще съберем десетниците, ще изловим всички тия скандалджии и още днес ще им четем присъдата!

Десетникът издрънка с малкия висящ кофар на пруста и отвори килера. В същото време пленникът, възползвайки се от тъмнината в пруста, неочаквано и с необикновена сила се изскубна из ръцете му.

— Къде? — викна кметът, като го хвана още по-здраво за врата.

— Пусни ме! Аз съм! — чу се тъничък глас.

— Няма, няма да ти помогне, приятелю! Пищи, ако щеш, не като жена, ами като дявол няма да ме измамиш! — и го блъсна тъй силно в тъмния килер, че клетият пленник изохка при падането си на земята, а кметът, придружен от десетника, тръгна към къщата на писаря и подир тях като параход задими спиртоварят.

И тримата вървяха, потънали в размисъл, с наведени глави и изведнъж на завоя в една тъмна уличка всички извикаха от силен удар по челата — и също такъв вик им отговори. Кметът присви окото си и с учудване видя писаря заедно с двама десетници.

— Аз идех при теб, пан писаре.

— А аз при твоя милост, пан кмете.

— Чудеса стават, пан писаре.

— Чудни работа, пан кмете.

— Какво има?

— Момците вилнеят! Безчинстват на цели групи из улиците. Благославят твоя милост с такива приказки, че да те е срам да ги изречеш: и пиан руснак няма да се реши да ги издума с нечестивия си език — мършавият писар с пъстри ленени шалвари и жилетка с джибрен цвят придружаваше думите си с протягане на шията и с бързото ѝ прибиране в предишното положение. — Бях позадрямал, вдигнаха ме от леглото проклетите хаймани със срамните си песни и чукане! Искаше ми се добре да ги нашибам, но докато надяна шалварите и жилетката, всички се разбягаха кой накъде свари. Най-главният обаче не можа да се измъкне. Нагласихме го в оная къща, дето държим арестантите. Душата ми гореше да видя кой е тоя хубостник, но мутрата му е замазана със сажди като на дявол, който кове гвоздеи за грешниците.

— А как е облечен той, пан писаре?

— В черен кожух, обърнат наопаки, кучият му син, пан кмете.

— Да не лъжеш, пан писаре? Ами ако тоя хаймана е заключен сега в килера у дома?

— Не, пан кмете. Ти, без докачение, малко си сбъркал.

— Я дайте светлина! Ще го видим!

Донесоха светлина, отвориха вратата и кметът ахна от учудване, като видя пред себе си балдъзата.

— Абе, човече — приближи се тя към него, — ти още с всичкия ум ли си? Имаше ли в еднооката ти кратуна поне капка мозък, когато ме блъсна в тъмния килер; имах късмет, че не си чукнах главата в железната кука. Не ти ли виках, че съм аз? Хвана ме проклетата мечка с железните си лапи — и блъска! На оня свят дяволите да те блъскат!

Последните думи тя изрече зад вратата, на двора, дето отиде по някаква своя работа.

— Да, виждам, че си ти! — каза кметът, като се опомни. — Какво ще речеш, пан писаре, не е ли мошеник тоя нехранимайко?

— Мошеник е, пан кмете.

— Не е ли време вече да вразумим хубавичко всички тия обесници и да ги накараме да се заловят за работа?

— Отдавна е време, отдавна е време, пан кмете!

— Те, глупците, си въобразяват... Дявол го взел, как ми се счу на улицата гласът на балдъзата; те, глупците, си въобразяват, че са наравно с мене. Те мислят, че съм от едно тесто с тях, че съм прост казак! — късото покашлюване след тия думи и свъсенният поглед наоколо показваше, че кметът се готви да каже нещо по-важно.

— През хилядо... тия проклети имена на годините — да ме убиеш, не мога ги изрека, — е, през оная година на тогавашния комисар^[1] Ледач бе дадена заповед да избере измежду казаците някой по-свестен от всички. О (това „о“ кметът изрече с вдигнат нагоре пръст), по-свестен от всички! За да показва пътя на царицата. Тогава аз...

— Дума да няма! Това всички го знаят, пан кмете. Всички знаят как си заслужил царската милост. Ами сега признай — сега дойде моят ред; не взе ли малък грях на душата си, като каза, че си хванал оня хаймана с обърнатия кожух?

— Колкото до тоя дявол с обърнатия кожух, той за пример на другите, да се окове във вериги и да се накаже примерно. Нека знаят какво значи власт! От кого е назначен кметът, ако не от царя? След туй ще пипнем и другите момчета: аз не съм забравил как проклетите хаймани натириха в градината ми стадо свине, които изядоха зелето и краставиците; не съм забравил как тия дяволски синове не искаха да овършеят житото ми; не съм забравил... Но да вървят те вдън земята — аз непременно трябва да разбера кой е тоя мошеник с обърнатия кожух.

— Вижда се, че е опитен шмекер! — каза спиртоварят, чиито бузи през целия този разговор непрекъснато се надуваха с дим като обсаден топ и устните му, отпускаяки късата луличка, изхвърляха цял фонтан от пушек. — Такъв човек не е лошо да бъде затворен и когато се открие спиртоварната; а още по-добре е да се обеси на върха на дъба вместо кандило.

Това остроумие се видя на спиртоваря не много глупаво и той веднага реши, без да чака одобрението, сам да се награди с хрипков смях. Така те приближаваха до малка, почти схлупена до земята къща — любопитството на нашите първенци растеше. Всички се струпаха пред вратата. Писарят извади ключ и затрака около ключалката, но ключът беше от сандъка му. Нетърпението се увеличаваше. Пъхнал ръка, той търсеше и псуваше, без да може да го намери. „Ето!“ — каза най-последно, като се наведе и го измъкна от дъното на широкия джоб на пъстрите си шалвари. При тая дума сърцата на нашите герои сякаш се сляха в едно сърце. И това огромно сърце затуптя тъй силно, че неговите неравни удари не можаха да бъдат заглушени дори от тракането на ключалката. Вратата се отвори и... кметът побледня като платно. Спиртоварят усети мраз и косите му сякаш щяха да хвъркнат към небето; ужас се изписа по лицето на писаря; десетниците се вкамениха и не можаха да затворят дружно зиналите си уста: пред тях стоеше балдъзата.

Учудена не по-малко от тях, тя все пак се посъвзе и се опита да пристъпи напред.

— Стой! — извика диво кметът и затръшна вратата пред нея. — Господа! Това е сатаната! — продължи той. — Огън! По-скоро огъня! Няма да пожалея държавната къща. Пали, пали — и кокал дяволски да не остане на земята!

Като чу зад вратата страшното решение, балдъзата закрепця от ужас.

— Чакайте, братчета! — рече спиртоварят. — Слава Богу, на всички ви косите са почти побелели, а умът ви и досега не е дошъл. Вещицата няма да изгори от прост огън! Само огън от лула може да запали нечистия дух. Чакайте, аз ей-сега ще го наглася!

Като каза това, той изсипа върху стиска слама гореща пепел от лулата си и почна да я раздухва. През това време отчаянието даде сила на клетата балдъза и тя почна високо да ги моли и разубеждава.

— Чакайте, братя! Защо поемате напразно грях? Може пък това и да не е сатаната — рече писарят. — Ако то, сиреч това нещо, дето е вътре, се съгласи да се прекръсти, тогава туй ще бъде верен знак, че не е дяволът.

Предложението се одобри.

— Махни се от мен, сатана! — продължи писарят, като приближи уста до дупката на ключалката. — Ако не мръднеш от мястото си, ще отворим вратата!

Вратата бе отворена.

— Прекръсти се! — рече кметът и се огледа назад, сякаш избираше безопасно място в случай на отстъпление.

Балдъзата се прекръсти.

— Дявол го взел! Вярно, това е балдъзата!

— Каква нечиста сила, кумице, те довлече в тая дупка?

И балдъзата с плач разправи как я грабнали на улицата момците и макар да се противяла, я спуснали през широкия прозорец на колибата и заковали капака. Писарят погледна: пантите на широкия прозорец бяха откъснати, а капакът бе закован отгоре само с една дъсчица.

— Добър си ти, едноок сатана! — викна тя, като пристъпи към кмета, който се стъписа назад и все още я оглеждаше с окото си. — Зная аз твоето намерение: ти искаше и се радваше на случая да ме изгониш, за да можеш по-свободно да се мъкнеш подир девойките, за да няма кой да вижда какви глупости върши беловласият дъртак. Мислиш, че не зная какво приказва тази вечер с Хана? О, всичко зная! Мен мъчно могат да ме излъжат и още по-малко — твоята глупава кратуна. Аз много търпя, но сетне да не се сърдиш...

След тия думи тя му показва юмрук и бързо излезе, като остави кмета вцепенен. „Не, тук не на шега се е забъркал дяволът!“ — помисли той, като се почесваше силно по тила.

— Хванахме го! — извикаха влезлите в това време десетници.

— Кого хванахте? — попита кметът.

— Дявола с обърнатия кожух!

— Я го дайте тук! — викна кметът, като сграбчи за ръката доведения пленник. — Вие сте се побъркали; това е пияният Каленик.

— Ама че неразбория! В ръцете ни беше, господин кмете. В уличката ни наобиколиха проклетите момци, почнаха да танцуват, да дърпат, да плезят езици, да издърпват от ръцете ни... Дявол ги взел! Един Бог знае как сме хванали тая гарга вместо него!

— От мое име и от името на всички съселяни издава се заповед — тозчас да се улови разбойникът! А по същия начин — и всички, които намерите на улицата, и да се доведат на съд при мене!

— Смили се, пан кмете! — извикаха неколцина и се поклониха доземи. — Да беше ги видял какви мутри са: Бог да ни убие, ако лъжем — родили сме се и сме кръстени, ама такива мръсни муцуни не сме виждали. Ще се случи нещо, пан кмете, ще изплашат добрия човек така, че сетне ни една баба няма да се реши да му бае за страх.

— Ще ви дам аз един страх! Какво? Не щете да ме слушате? Вие сигурно сте заедно с тях? Бунтовници ли сте? Какво е това? Какво е това?... Вие разбойничествате!... Вие... Ще съобщя на комисаря! Веднага чувате ли, веднага!... Бягайте, хвърчете като птици! Аз ще ви... Вие ще ми...

Всички хукнаха.

---

[1] *Комисар* — земските комисари са се занимавали тогава със събиране на данъците, новобранците, уреждане на пътищата в полицията. ↑

V. УДАВНИЦАТА

Без да се безпокои за каквото и да е, без да мисли за разпратените потери, виновникът за цялата тая бъркотия бавно се приближаваше към старата къща и езерото. Не е потребно, струва ми се, да казвам, че това беше Левко. Черният му кожух беше разкопчан. Калпака си държеше в ръка. Пот като град се ронеше от него. Величествено и мрачно чернееше кленовата гора, обсипана само в оня край, който беше срещу месеца, с тънък сребърен прах. Неподвижното езеро лъхна прохлада към уморения пешеходец и го накара да си почине на брега. Всичко беше тихо; дълбокият гъсталак на гората ехтеше от песента на славея. Непреодолим съсн бързо натисна очите му; умореното тяло беше готово да се забрави и да онемее; главата му клюмаше... „Не, аз май още тук ще заспя!“ — рече той, като стана и разтърка очи. Огледа се наоколо: нощта му се струваше още по-блестяща. Някакво странно упоително сияние се примесваше към блясъка на месеца. Той никога не бе виждал подобно нещо. Сребърна мъгла бе паднала наоколо, мирис на цъфнали ябълки и на нощни цветя се разливаше по цялата земя. С учудване гледаше той неподвижната вода на езерото: старинният господарски дом, обърнат наопаки, се виждаше там чист и в някакво светло величие. Вместо мрачните капаци гледаха весели стъклени прозорци и врати. През чистите стъкла блещукаше позлата! И ето — стори му се, че се отвори прозорец. Със затаен дъх, без да мърда и без да откъсва очи от езерото, той сякаш се бе преселил в дълбините му. И виждаше: най-напред един бял лакът се показва на прозореца, сетне надникна приветлива главичка с блеснали, тихо светещи очи посред вълни от тъмноруси коси и се облегна на лакътя. И виждаше още: тя клати леко глава, маха с ръка, усмихва се... Сърцето му мигом заби... водата трепна и прозорецът се затвори отново. Той се отдалечи тихо от езерото и погледна къщата. Мрачните капаци бяха отворени; стъклата сияеха на месеца. „Ето как не трябва да се вярва на хорските приказки — помисли си нашият герой. — Къщата е новичка, боите ѝ са пресни, сякаш днес е боядисана. Тук живее някой.“ И се приближи мълчаливо, но там всичко беше тихо.

Силно и звънливо отекваха една на друга блестящите песни на славеите и когато замираха сякаш в копнеж и разнеженост, чуваше се шумолене и цвъртене на щурци или плясък на блатна птица, която удря с плъзгавия си клюн широкото водно огледало. Левко усети в сърцето си някаква сладка тишина и тихо безгрижие. Като настрои бандурата, той засвири и запя:

*Ой ти, месец, месечинко,
и ти, зора ясна,
осветете оназ къща
с момата прекрасна.*

Прозорецът се отвори тихо и същата главица, чието отражение бе видял в езерото, се показва, заслушана внимателно в песента. Дългите ѝ мигли бяха полуспуснати над очите. Тя цяла беше бледна като платно, като лунния блясък; но колко чудна, колко прекрасна беше. Тя се засмя!... Левко потръпна.

— Изпей ми, млади казаче, песен! — промълви тихо тя, като наведе встрани главата си и съвсем отпусна гъстите си клепачи.

— Каква песен да ти изпея, светла моя госпожичке?

По бледното ѝ лице се търколиха тихо сълзи.

— Момко — каза тя и нещо неизразимо трогателно затрептя в думите ѝ, — момко, намери ми моята мащеха! Нищо не ще пожаля за теб. Ще те наградя. Богато и блестящо ще те наградя! Аз имам ръкави, везани с коприна, имам корали, огърлици. Ще ти подаря пояс, обнизан с маргарит. Имам злато... Момко, намери ми мащехата! Тя е страшна вещица — приживе аз нямах мира от нея. Тя ме измъчваше, караше ме да работя като проста селянка. Виж лицето ми: с нечистите си магии тя премахна от бузите ми руменината. Виж бялата ми шия. Те не се измиват! Те не се измиват! Те с нищо няма да се измият — тия сини петна от нейните железни нокти. Виж белите ми нозе: те много са ходили; не само по килими — по горещ пясък, по влажна земя, по бодлив трънак са ходили те; а очите ми, погледни очите ми — те не виждат от сълзи... Намери я, момко, намери ми моята мащеха!...

Гласът ѝ, който изведнъж се бе засилил, млъкна. Ручей сълзи потекоха по бледото ѝ лице. Някакво тежко, изпълнено с милост и

скръб чувство сви гърдите на момъка.

— Готов съм на всичко за теб, госпожичке моя — каза той със сърдечно вълнение, — но как да я намеря?

— Гледай, гледай — бързо заговори тя... — Тя е тук! Тя играе на брега хоро с моите момичета и се грее на месечина. Но тя е лукава и хитра. Тя се е преобразила на удавница; но аз зная, аз усещам, че е тук. Тежко ми е, задушавам се от нея. Заради нея не мога да плувам леко и волно като риба. Потъвам и падам на дъното като ключ. Намери я, момко!

Левко погледна към брега: в тънката сребърна мъглица се мяркаха леки като сенки девойки с бели ризи, като ливада, изпъстрена с момини сълзи; златни огърлия, гerdани и пендари блестяха на шиите им, но те бяха бледни, телата им сякаш изваяни от прозрачни облаци и целите прозираха от светлината на сребърния месец. Хорото се разгърна и се приближи към него. Чуха се гласове: „Хайде да играем на гарван, на гарван!“ Всички зашумяха подобно крайбрежна тръстика, полюшната в тих здрачен час от въздушните устни на вятъра. „Кой ще бъде гарван?“ Хвърлиха жребие — и една девойка излезе от групата. Левко започна да я разглежда. Лице, дрехи, всичко у нея беше като у другите. Личеше само, че тя играе тая роля без сърце. Групата се нареди във верига и сръчно отбягваше нападенията на хищния враг. „Не, аз не искам да бъда гарван! — каза девойката, капнала от умора. — Жал ми е да отнемам птиченцата на клетата майка!“ „Ти не си вещица!“ — помисли си Левко. „Кой ще бъде гарван?“ Девойките отново се готвеха да хвърлят жребие. „Аз ще бъда гарван!“ — обади се една от средата. Левко втренчено се вгледа в лицето ѝ. Бързо и смело гонеше тя редицата и се мятеше на всички страни, за да хване жертвата си. Левко почна да съзира, че нейното тяло не прозираше така, както на другите: вътре в него се виждаше нещо черно. Изведнъж се чу вик: гарванът се хвърли върху една от редицата и я хвана и на Левко се стори, че тя пусна нокти и че на лицето ѝ се изписа зловна радост. „Вещицата!“ — каза той, като я посочи веднага с пръст и се обърна към къщата.

Госпожичката се засмя и девойките с викове отведоха оная, която беше гарван. „С какво да те наградя, момко? Зная, на теб не ти трябва злато: ти обичаш Хана, но твоят лош баща ти пречи да се ожениш за нея. Сега той няма да пречи. Вземи и му дай тая бележка...“ Бялата

ръчичка се протегна, лицето ѝ някак чудно се озари и светна... С неизразим трепет и сладостно биене на сърцето той грабна бележката и... се събуди.

VI. ПРОБУЖДАНЕ

„Мигар съм спал? — каза си Левко, като стана от малката могилка. — Толкова живо беше, като наяве!... Чудно! Чудно!“ — повтори той и се огледа. Месецът, спрял над главата му, показваше среднощ; навсякъде — тишина; от езерото лъхаше хлад; над него тъжно стоеше старият дом със затворени капаци; мъхът и дивият бурен показваха, че хората отдавна са го напуснали. Сега Левко разтвори ръката си, която през цялото време на съня бе конвулсивно стисната, и извика от учудване, като усети в нея бележката. „Ех, да знаех да чета!“ — помисли той, като я обръщаше от вси страни. В тоя миг зад него се чу шум.

— Не бойте се, хващайте го направо! Какво се уплашихте? Ние сме десет души. Обзалагам се, че това е човек, а не дявол! — тъй викаше кметът на своите спътници и Левко се видя хванат от няколко ръце, някои от които трепереха от страх. — Я хвърляй, приятелю, страшната си маска! Стига си разигравал хората! — подхвана пак кметът, като го улови за яката и се вцепени, изблещил насреща му окото си. — Левко, синът ми! — извика той, като се стъписа от учудване и отпусна ръце. — Значи ти си бил, кучи сине! Гледай ти, рожба на дявола! Аз си мисля — кой ли е тоя мошеник, какъв е тоя дявол с обърнат кожух, който прави тия истории! А излиза, че това си все ти, неварена каша в гърлото на баща ти, правиш по улиците поразии, съчиняваш песни!... Ехе-хе-хе! Левко! Какво е туй! Ясно е, че те сърби гърбът! Вържете го!

— Чакай, тате! Поръчано ми е да ти предам тая бележка — заговори Левко.

— Сега не ми е до бележки, гълъбче! Вържете го!

— Чакай, пан кмете! — каза писарят, който бе разгърнал бележката. — Ръката на комисаря!

— На комисаря ли?

— На комисаря ли? — повториха машинално десетниците.

„На комисаря ли? Чудно! Още по-необяснимо“ — помисли си Левко.

— Чети, чети! — каза кметът. — Какво пише там комисарят?

— Да чуем какво пише комисарят! — каза спиртоварят, като държеше лулата в зъбите си и цъкаше огън.

Писарят се поизкашля и почна да чете: „Заповед до кмета Евтух Макохоненко. Узнаваме, че ти, дърти глупако, вместо да събираш старите недобори и да въвеждаш ред в селото, си оглупял и вършиш пакости...“

— На, Бога ми! — пресече го кметът. — Нищо не чувам!

Писарят почна отново: „Заповед до кмета Евтух Макохоненко. Узнаваме, че ти, дърти глу...“

— Чакай, чакай! Не е нужно! — завика кметът. — Аз, макар и да не чух, все пак зная, че главното не е дошло още. Чети по-нататък!

„И поради това заповядвам ти веднага да ожениш сина си Левко Макохоненко за казачката от вашето село Хана Петриченкова, а също така да поправиш мостовете по главния път и да не даваш селски коне без мое знание на панове от съда, макар и да идат право от държавната палата. Когато дойда в село, ако намеря, че горните ми нареждания не са приведени в изпълнение, ще държа отговорен за всичко само тебе. Комисар, запасен поручик Козма Деркач-Дришпановски.“

— Туйто! — рече кметът, като зяпна. — Чувате ли, чувате ли: за всичко кметът отговаря и затова трябва да ме слушате, без възражения да ме слушате! Иначе, ще ме извинявате... А пък теб — продължи той, като се обърна към Левко — вследствие заповедта на комисаря — макар да ми е чудно как е стигнало до него — ще те ожения, но първо ще опиташ камшика! Нали знаеш, оня, дето виси на стената, до иконите? Утре ще го постегна... Отде взе тая бележка?

Левко, макар че бе смаян от неочаквания обрат на своята работа, има благоразумието да приготви в ума си друг отговор и да скрие истината, как му бе попаднала тая бележка.

— Бях отишъл — каза той — вчера привечер в града и срещнах комисаря, който слизаше от бричката си. Като узна, че съм от нашето село, той ми даде тая бележка и ми поръча устно да ти кажа, тате, че на връщане ще се отбие у нас да обядва.

— Каза ли това?

— Каза.

— Чувате ли? — рече кметът, като прие важен вид и се обърна към спътниците си. — Сам комисарят със собствената си особа ще дойде у нашего брата, тоест у мен, на обед. О! — кметът вдигна пръст нагоре и наведе глава, сякаш се вслушваше в нещо. — Комисарят, чувате ли, комисарят ще дойде да обядва у мен! Как мислиш ти, господин писаре, и ти, свате, това не е само празна чест, нали?

— Доколкото мога да си спомня — подхвана писарят, — нито един кмет досега не е угощавал комисаря с обед.

— От кмет до кмет има разлика! — рече със самодоволен вид кметът. Устата му се изкриви и нещо като тежък хрипкав смях, приличен повече на тътнеж от далечен гръм, излезе от устните му. — Как мислиш, пан писаре, трябва да се издаде заповед, да се донесе от всяка къща за важния гост поне по едно пиле, по малко платно и туй-онуй... А?

— Трябва, трябва, пан кмете!

— А сватбата кога ще бъде, тате? — попита Левко.

— Сватба ли? Щях да ти дам на тебе една сватба! Ама заради именития гост... утре ще ви венчае попът. Дявол ви взел! Нека види комисарят що значи изпълнителност! Е, момчета, хайде сега да спим! Вървете си по домовете!... Днешният случай ми напомни онова време, когато аз... — при тия думи кметът погледна както обикновено, важно и многозначително изпод вежди...

— Ей-сега кметът ще почне да разправя как е возил царицата! — рече Левко и тръгна бързо и радостно към познатата къща, заобиколена с ниски вишневи дървета. „Бог да ти даде царство небесно, добра и прекрасна госпожичке — мислеше той. — Нека вечно да се усмихваш на оня свят сред светите ангели. Никому няма да разправя за чудото, което се случи тая нощ; само на теб, Халя, ще го разкажа. Само ти едничка ще ми повярваш и заедно с мен ще се помолиш за успокоение на душата на клетата удавница!“

Той се приближи до къщата. Прозорецът беше отворен, лъчите на месеца влизаха през него и падаха върху спящата Хана. Главата ѝ се опираше на ръката; бузите ѝ леко горяха; устните помръдваха и произнасяха неясно неговото име. „Спи, хубавице моя! Дано ти се присъни всичко най-хубаво в света, но и то няма да бъде по-хубаво от нашето събуждане!“ Като я прекръсти, той затвори прозореца и тихо се отдалечи. И след няколко минути всичко вече спеше в село. Само

месецът все тъй великолепно и чудно плаваше в необятните пустини на блестящото украинско небе. Също тъй тържествено дишаше висината и нощта, божествената нощ, величествено догаряше. Също тъй прекрасна беше земята във вълшебния сребърен блясък, но вече никой не се опиваше от тях. Всичко бе потънало в сън. От време на време само кучешки лай нарушаваше мълчанието. И дълго още пияният Каленик се клатушкаше из заспалите улици, като търсеше къщата си.

1831 г.

ЗАГУБЕНОТО ПИСМО

ИСТИНСКА ИСТОРИЯ, РАЗКАЗАНА ОТ ПСАЛТА НА

*****-СКАТА ЦЪРКВА**

Та значи вие искате да ви разкажа още нещо за дядо си? Може, защо да не ви зарадвам с някоя весела история? Ех, старо време, старо време! Каква радост, какво веселие обзема сърцето, когато чуеш за нещо, което е станало отдавна-отдавна, дето и годината, и месецът не се знае. А пък ако е намесен в него и някой твой роднина, дядо или працядо, е, тогава зарежи го: да се задавя на акатиса на великомъченица Варвара, ако не ми се струва, че сам аз върша всичко това, като че съм се вмъкнал в працядовата душа или працядовата душа трепти в мене... Но най-много ме задяват нашите девойки и млади булки. Щом се покажа пред очите им: „Фома Григориевич, Фома Григориевич, хайде някоя страшна приказка, хайде, хайде!“... Тара-та-та, та-та-та, и като почнат... Разбира се, не е мъчно да им разкажа нещо, но я погледнете какво става с тях, като си легнат. Нали зная, че всяка трепери под одеялото, сякаш треска я тресе, и й се иска да пъхне глава в кожата си. Плъх ли драсне по гърнето, или тя сама бутне с крак ръжена, Боже опази, смразява се от страх. А на другия ден, като че нищо не е било, пак ти се моли: да й разкажеш страшна приказка и толкоз. И тъй какво да ви разправя? Така отведнъж не мога да се сетя... Да, ще ви разкажа как вещиците играли на карти с покойния ми дядо. Но отсега ви моля, господа, не ме обърквайте, защото ще излезе такава каша, че ще те е срам да я сложиш в уста. Трябва да ви кажа, че покойният ми дядо навремето си не е бил прост казак. Знаел е да слага и ер голям, и знаците за съкращение. В празник четял Апостола така, както днес дори никой попски син не може да чете. Е, сами знаете, че по онова време, ако речеш да събереш грамотните хора от целия Батулин, няма защо да приготвяш калпак — ще събереш всички в една шепа. Значи няма нищо чудно, че всеки срещнат му се кланял едва ли не до пояс.

Веднъж знатният хетман намислил да прати писмо за нещо си до царицата. Тогавашният полкови писар, ех, да го вземе дяволът, не мога

да си спомня прякора му... да е Вискряк, не е Вискряк, да е Мотузочка, не е Мотузочка, да е Голопуцек, не е Голопуцек... зная само, че някак чудно почваше този мъчен прякор — повикал дядо ми и му казал, че лично хетманът го изпраща да занесе писмо на царицата. Дядо ми не обичал дълго да се тъкми: зашил писмото в калпака си, извел коня; мляснал жена си и двете си, както той ги наричал, прасета, едното от които било родният баща, тъй да се каже, на наша милост; и вдигнал подире си такъв прахоляк, сякаш петнайсет момчета решили да играят на кегли на сред улицата. На другия ден, още преди четвърти петли, дядо ми бил вече в Конотоп. По онова време там имало панаир: по улиците се бил изсипал толкова народ, че се мержелеело пред очите. Но тъй като било рано, всички още спели, проснати на земята. До кравата лежал пиян момък със зачервен като червенушка нос; по-нататък хъркала на стола си продавачката на кремъци, синка, сачми и кравайчета; под талигата лежал циганин; на колата с риба — кираджия; на самия път бил разперил нозе брадат руснак с пояси и ръкавици... С една дума всякаква сбирщина, както става по панаирите. Дядо ми се спрял, за да разгледа всичко добре. Между това в палатките хората лека-полека се раздвижили: еврейките почнали да дрънкат шишенцата; тук-там се показал дим на кълбета и миризма на горещи сладкиши се разнесла по целия панаир. Дядо ми се досетил, че няма нито огниво, нито запас от тютюн, и се помъкнал из панаира. Не изминал и двайсет крачки — насреща му запорожец гуляйджия — по лицето му се познавало. Червени като огън шалвари, син кожух, пъстър пояс, на кръста сабя и лула с медна верижка чак до петите — запорожец, и толкоз! Ех, какъв народ! Застане, протегне се, поглади с ръка юнашките си мустаци, дръпне с подкови, че като почне, и то как почне: нозете му играят като вретено в женски ръце; като вихър дръпне с ръка всички струни на бандурата и веднага слага ръце на кръста и се понася с приклякане: че като запее едни песни — душата ти се весели! Не, мина онова време: няма да видим повече запорожци! Та срещнали се. От дума на дума — ето че се запознали. Почнали да бърбят и така се разбърбали, че дядо ми съвсем забравил за пътуването си. Ударил го на пиене като на сватба пред велики пости. Но, изглежда, най-сетне им дотегнало да трошат грънци и да хвърлят пари на народа, пък и панаирът няма да трае вечно! И ето че новите приятели се сговорили да не се разделят и да пътуват заедно. Отдавна било

мръкнало, когато излезли на полето. Слънцето се прибрало на почивка; вместо него тук-там пламтели червеникави ивици; из полето пъстреели ниви като празнични шалчета на черновежди булки. Нашият запорожец страшно се разбъбрал. Дядо ми и друг един гуляйджия, който се присламчил към тях, помислили вече дали дяволът не се е вмъкнал в него. Откъде се взели тия думи. Истории и приказки толкова чудновати, че дядо ми на няколко пъти се хващал за корема и едва не се пръснал от смях. Но колкото повече навлизали в полето, ставало все по-тъмно, а едновременно с това и приказките на юнака ставали все по-несвързани. Най-последна нашият разказвач съвсем млъкнал и почнал да потреперва при всяко шумолене.

— Хе, хе, земляк, ти не на шега започна да броиш кукумявките! Мислиш вече как да се прибереш вкъщи и да се изтегнеш на печката!

— Няма защо да крия от вас — казал той, като се обърнал изведнъж и ги загледал втренчено. — Знаете ли, че душата ми отдавна е продадена на дявола?

— Голямо чудо! Кой през живота си не е завързвал познанство с дявола? Тъкмо затова трябва да гуляеш, дето се казва, до дупка.

— Ех, момчета, гулял бих, но тая нощ свършва срокът. Хей, братя! — казал той, като ги ударил по ръцете. — Не ме оставяйте, недейте спа една нощ. Цял живот няма да забравя приятелството ви!

Защо да не помогнат на човека в такава беда? Дядо ми казал направо, че по-скоро ще позволи да отрежат перчема на собствената му глава, отколкото да остави дявола да помирише с кучешката си муцуна християнска душа.

Нашите казаци може би щели да продължат пътя си, ако нощта не покрила като черно платно цялото небе и в полето не станало тъмно като под овчи кожух. Само далеч се мерзелеела светлинка и конете, подушвайки близкия яхър, бързали с наострени уши и с вперени в мрака очи. Светлинката сякаш се приближавала насреща и пред казаците се показала кръчма, кривнала на една страна като жена, която се връща от весело кръщение. По онова време кръчмите не били като сегашните. Човек не само нямало где да се развърти, да тропне горлица или хопак, но и нямало где да полегне, когато пийне и краката му престанат да го държат. Дворът бил пълен с кираджийски коли: под навесите, в яслите, в пруста хората хъркали като котараци — едни свити, други изтегнати. Кръчмарят сам пред газеничето отбелязвал на

рабош колко четвъртинки и осминки са пресушили кираджийските глави. Дядо ми поръчал третинка ведро за тримата и отишъл в сайванта. И тримата легнали един до друг. Но още не успял да се обърне, и вижда — земляците му вече спят мъртвешки сън. Дядо ми събудил присъединилия се към тях трети казак и му напомнил за обещанието, което дали на другаря си. Оня се понадигнал, потъркал очи и пак заспал. Нямало що, трябвало сам да пази. За да прогони с нещо съня си, той огледал всички коли, споходил конете, запалил лулата си, върнал се назад и пак седнал при другарите си. Всичко било толкова тихо, сякаш муха не прехвърквала. И ето, сторило му се, че иззад съседната кола нещо сиво си показва рогата... Сега и неговите очи почнали да се затварят така, че той трябвало всяка минута да ги разтърква с юмрук и да ги промива с остатъка от водката. Но щом малко се поотваряли, всичко изчезвало. Най-послед след известно време изпод колата пак се показало чудовището... Дядо ми облецил очи колкото можал, но проклетата дрямка замъглявала всичко пред него; ръцете му се вдървили, главата му се отпуснала и го налегнал такъв здрав сън, че той се строполил като заклан. Дълго спал дядо ми и чак когато слънцето добре напекло бръснатото му теме, скочил на нозете си. Протегнал се два-три пъти, почесал се по гърба и забелязал, че нямало вече толкова коли, колкото били снощи. Кираджиите, види се, тръгнали още преди да се съмне. Той отишъл при другарите си — казакът спи, а запорожеца го няма. Почнал да разпитва — никой нищо не знаел, само горната му свитка останала на онова място. Страх и размисъл обзели дядо ми. Отишъл да види конете — нито неговия, нито на запорожеца! Какво можело да значи това? Да речем, че запорожецът бил отмъкнат от нечистата сила; но кой е отмъкнал конете? След като обмислил всичко, дядо ми се досетил, че дяволът сигурно е дошъл пеша, а тъй като пъкълът не е близо, отмъкнал и неговия кон. Много му домъчняло, че не устоял на казашката си дума. „Е — рекъл си. — Няма що, ще тръгна пеш, дано срещна из пътя някой джамбазин, който се връща от панаира; все ще си купя кон.“ Но потърсил калпака си — и калпака го няма. Плеснал с ръце покойният ми дядо, като си спомнил, че още вчера разменил временно калпака си със запорожеца. Кой друг ще го отмъкне, ако не дяволът! На ти хетманов пратеник! На ти и писмо до царицата! И дядо ми почнал да гощава дявола с такива прякори, че навярно нечестивият неведнъж е

кихал в пъкъла. Но ругатнята малко помага; и колкото и да се почесвал дядо ми по тила, нищо не можал да измисли. Какво да прави? Отишъл да търси чужд ум: събрал всички, които били тогава в кръчмата — добри хора, кираджии и прости минувачи, — и им разказал, че тъй и тъй такава беда му се случила. Кираджиите дълго мислили, опрели бради на тоягите си; въртели глави и казали, че не били чували да се е случвало такова чудо в християнския свят: дяволът да открадне хетманово писмо. А други добавили, че когато дяволът и руснакът откраднат нещо, никога вече няма да го видиш. Само кръчмарят стоял мълчаливо в ъгъла. И дядо ми се доближил до него. Щом човек мълчи, трябва да е много умен. Но кръчмарят не бил твърде приказлив и ако дядо ми не извадил от джоба си пет жълтици, напразно щял да стои пред него. „Ще те науча как да намериш писмото — казал той, като го дръпнал настрана. На дядо ми поолекнало на сърцето. — Познавам те по очите, че си казак, а не жена. Слушай тогава! Близо до кръчмата пътят свива надясно в гората. Щом навън почне да мръква, бъди готов. В гората живеят цигани и излизат от дупките си да коват желязо в такава нощ, когато само вещиците яздят ръжен. Какво вършат те всъщност, не е твоя работа. Много чуване ще чуеш в гората, но ти не отивай в оная посока, отдето чуеш, че се чука; ще видиш пред себе си малка пътечка край едно изгоряло дърво — по тая пътечка върви, върви, върви... Трънливи храсти ще те драскат, гъст лещак ще ти препречва пътя — ти все върви: и чак като стигнеш до една малка рекичка, тогава само можеш да спреш. Там ще видиш оня, който ти трябва, но не забравяй да напълниш джобовете си с онова, за което са направени. Нали разбираш, тая стока и дяволите, и хората я обичат.“ Като казал това, кръчмарят се прибрал в стаичката си и не пожелал да каже нито дума повече.

Покойният ми дядо не че бил страхлив човек; някой път ще срещне вълк и ще го хване право за опашката; ще мине с юмруци между казаците — всички ще се натъркалят на земята като круши. Но все пак тръпки го побили, когато влязъл през тая тъмна нощ в гората. Поне звездичка да има на небето. Тъмно и глухо като във винарска изба; само далеч, далеч горе над главата му се чувало как студеният вятър се разхождал по върховете на дърветата и дърветата като казашки глави, натежали от ракия, се олюлявали отпуснато, като шепнели на листата пияни слова. И ето полъхнал такъв студ, че дядо

ми си спомнил за своя овчи кожух и изведнъж сякаш сто чука заудряли из гората толкова силно, че главата му писнала. И сякаш светкавица осветила за един миг цялата гора. Дядо ми веднага съгледал пътеката, която минавала през ниския храсталак. Ето и изгорялото дърво, и трънливите храсти. Така, всичко е точно така, както му било казано: не, не го излъгал кръчмарят. Но не било много приятно да се промъква през бодливите храсти; никога дотогава не бил виждал проклетите бодли и съчки да дращят тъй до болка: почти на всяка крачка му се искало да извика. Лека-полека се измъкнал на открито място и доколкото можал да забележи, дърветата оредявали и ставали толкова дебели, каквито дядо ми не бил виждал и отвъд Полша. Гледа — между дърветата се мярнала и рекичка, черна като лъскава стомана. Дълго стоял дядо ми на брега и се оглеждал на вси страни. На другия бряг гори огън и сякаш всеки миг ще угасне, но пак се отразява в рекичката, която трепти като полски благородник в казашки лапи. Ето и мостчето! Ала по него може да мине само дяволска бричка. Все пак дядо ми смело стъпил на моста и по-скоро, отколкото друг би сварил да извади табакерата с енфие, се намерил на другия бряг. Едва сега съгледал, че край огъня седали хора, и то такива приятни муцуни, че в друго време какво не би дал, само да се отърве от запознаване с тях. Но сега нямало що, трябвало да ги заприказва. Дядо ми им се поклонил току-речи до пояс: „Помози Бог, добри хора!“ Поне един да кимне с глава: седят, мълчат и хвърлят нещо в огъня. Като видял едно свободно място, дядо ми без много усуквания сам седнал. Приятните муцуни мълчат; мълчи и дядо ми. Дълго време седали мълчаливо. На дядо ми вече дотегнало, поровил в джоба си, извадил лулата, огледал се наоколо — никой не го поглежда. „Извинявайте, ваши милости, бъдете добри: ако може примерно казано такова... (дядо ми бил стар човек и знаел как да подхване приказка, а в случай на нужда може би и пред царя не би се посрамил) примерно казано и себе си да не забравя, и вас да не обидя — лула си имам, но няма с какво да я запаля.“ И на тая приказка — нито дума, само една муцуна мушнала запалена главня право в челото на дядо ми така, че ако той не бил се отместил, може би щял да се прости завинаги с едното си око. Като видял най-последно, че си губи времето напразно, решил — дали го слуша нечистото племе, или не — да разправи каква е работата. Муцуните наострили уши и протегнали лапи. Дядо ми се досетил: събрал в шепа всичките си пари

и ги хвърлил в средата им като на кучета. Щом хвърлил парите, всичко пред него се разбъркало, земята се затресла и как — сам не можал да каже — попаднал едва ли не в самия пъкъл. „Ах, майчице!“ — ахнал дядо ми, когато се вгледал по-добре: какви чудовища! Нито една муцуна не можеш да разпознаеш! Вещици толкова много, колкото понякога на Коледа се случва да навали сняг: натруфени, намазани като госпожички на панаир. И всички, които били там, играели като пияни някакво дяволско хоро. Вдигнали прах, Боже опази! Тръпки биха побили всеки християнин само при гледката колко високо подскачало дяволското племе. Дядо ми въпреки всичкия си страх го досмешало, като видял как дяволите с кучешки муцуни и с немски крачета въртели опашки и се усуквали около вещиците като момци около хубави девойки; а музикантите се налагали по бузите с юмруци, сякаш удряли дайре, и свирели с носове като с валдхорни. Щом съгледали дядо ми, втурнали се вкупом към него. Свински, кучешки, кози, птичи, конски муцуни — всичко се проточило и се натиска да се целува. Плюл дядо ми, толкова се погнушил! Най-после грабнали го и го сложили да седне на една маса, дълга може би колкото пътя от Конотоп до Батулин. „Ех, това не е много лошо — помислил дядо ми, като видял на масата свинско месо, наденици, кълцан лук със зеле и разни други лакомства. — Изглежда, дяволската сган не спазва постите!“ А дядо ми, трябва да знаете, не изпускаше случая да си похапне. Хранеше се покойникът здравата. И затова, без да се впуска в много приказки, приближил до себе си паницата с нарязана сланина и един пушен бут, взел една вилица, малко по-малка от ония вили, с които селяните вдигат сеното, набол най-голямото парче, подложил коричка хляб и гледа — пратил го в чужда уста. Ей тук, до самите му уши, нечия муцуна мляска и зъбите ѝ тракат, та се чува по цялата маса. Дядо ми — нищо. Грабнал друго парче и вече го хванал уж с устни, но отново го пратил в чуждо гърло. Трети път — пак не улучил. Побеснял дядо ми; забравил и страх, и в чии лапи се намира. Скочил срещу вещиците.

— Вие, Иродово племе, с мен ли искате да се подигравате? Не ми ли върнете веднага казашкия калпак, католик да стана, ако не ви обърна свинските муцуни на тила!

Още не успял да изрече последните думи, и всички чудовища се озъбили и вдигнали такъв смях, че душата на дядо ми се смразила.

— Добре! — изпищяла една от вещиците, която дядо ми сметнал за най-главна от всички, защото мутрата ѝ била малко по-хубава от на другите. — Ще ти върнем калпака само ако играеш с нас три пъти на *глупак*!

Какво ще речете! Казак да седне да играе на карти с жени! Дядо ми отказвал, отказвал, пък най-после седнал. Донесли омазани карти, с каквито у нас само попските дъщери си гледат за годеници.

— Слушай сега! — излаяла за втори път вещицата. — Ако спечелиш поне веднъж — калпакът е твой; загубиш ли и трите пъти, не се сърди, но не само калпака си, а може би и света повече няма да видиш!

— Давай картите, давай, дърта вещице, да става каквото ще!

И тъй картите били раздадени. Дядо ми взел своите и му се отцяло да ги гледа, толкова били лоши: поне за смях да има един коз! От една боя десетката била най-голяма, а чифтове съвсем нямало, а вещицата все напирала с по пет карти. По неволя трябвало да загуби и да стане „глупак“. Щом станал „глупак“, от всички страни муцуните зацвилили, залаяли, загруктели: „Глупак, глупак, глупак!“

— Да пукнете дано, дяволско племе! — извикал дядо ми и си запушил ушите с пръсти.

„Е — рекъл си, — вещицата хитруваше при раздаване на картите; сега аз ще ги давам.“ Дал ги, ударил коза. Погледнал картите — боята много добра, има и козове. И отначало работата тръгнала много добре, само че вещицата хвърля пет карти с попове! Дядо ми имал в ръцете си само козове; без да му мисли много, ударил с козовете всички попове по мустаците.

— Хе, хе, това не е по казашки. С какво ги биеш, земляк?

— Как с какво, с козове!

— Може по вашенски това да са козове, но по нашенски не са!

Погледнал — наистина, проста боя. Каква е тая магия! Трябвало втори път да стане „глупак“. И дяволите почнали пак да си дерат гърлото: „Глупак, глупак!“ — така че масата се тресяла и картите скачали отгоре. Дядо ми пламнал и раздал картите за последен път. И отново всичко тръгнало добре. Вещицата имала пак пет карти; дядо ми ги покрил и извадил от колодата пълна шепа козове.

— Коз! — извикал той и ударил по масата с картата, така че тя се свиля, а вещицата, без да каже дума, я покрила с осморка от друга боя.

— А с какво я биеш, дърти дяволе!

Вещицата вдигнала картата: под нея лежала проста шесторка.

— Гледай ти дяволска магия! — казал дядо ми и от яд стоварил с все сила юмрук върху масата. За щастие вещицата имала лоша боя; а дядо ми, сякаш нарочно, в това време имал чифтове. Почнал да купува карти от колодата, но просто ужас! Такава калпава карта му идвала, че ръцете му се отпуснали. От колодата не останала вече нито една карта. И без да гледа, хвърлил проста шесторка; вещицата я приела. „Я гледай! Какво е това? Е, е, тук трябва да има нещо!“ И дядо ми мушнал скришом картите си под масата и ги прекръстил; гледа — в ръцете му асо, поп, момче, коз; а той вместо шесторка бил хвърлил поп.

— Ех, че съм бил глупак! Поп коз! Е, взе ли го? А, котешка породо!... Ами асо не щеш ли? Асо, момче...

Гръм се разнесъл в пъкъла; вещицата почнала да се гърчи и кой знае отде, калпакът — бух! — право в лицето на дядо ми.

— Не, това не ми стига! — извикал той, като се окуражил и сложил калпака на главата си. — Ако още сега не се яви пред мене юнашкият ми кон, гръм да ме порази ей на това нечисто място, ако не ви прекръстя всичките със светия кръст! — и вече вдигнал ръка, когато изведнъж пред него затракали конски кости.

— Ето ти коня!

Заплакал горкият като неразумно дете, щом ги погледнал. Домъчняло му за стария другар!

— Дайте ми тогава някакъв кон да се измъкна от вашето свърталище!

Дяволът плеснал с камшик — конят се вдигнал като огън под него и дядо ми полетял като птица нагоре.

Но наред пътя го дострашало, когато конят, без да се подчинява нито на виковете му, нито на юздата, препускал през пропасти и блата. През какви места минал — тръпки ни побиваха само като ни разправяше. Погледнал по едно време под нозете си и още повече се уплашил: пропаст, страшна стръмнина! А сатанинското животно никак не се смущава — направо през нея. Дядо ми се опитал да се задържи на коня, не можал. През пънове, през буци полетял през глава в пропастта и на дъното ѝ тъй се ударил в земята, че душата му сякаш изскочила. Какво е станало тогава с него, нищо не помнел; а когато се

посъвзел и се поогледал, вече било съвсем съмнало; мяркали му се познати места и той лежал на покрива на собствената си къща.

Прекръстил се дядо ми, когато слязъл долу. Каква е тая дяволска работа, каква магия, какви чудеса стават с човека! Погледнал ръцете си — цели в кръв; огледал се в бъчвата с вода — лицето му също. Измил се добре, за да не изплаши децата, влязъл полека в къщата; гледа: децата се дърпат от него и сочат уплашени с пръст, като му казват: „Гледай, гледай, мама скача като луда!“ И наистина, жената седи заспала пред чепкалото, държи в ръцете си вретеното и сънена подскача на пейката. Дядо ми я хванал лекичко за ръката и я събудил:

— Добро утро, жено, здрава ли си?

Тя дълго гледала с опулени очи, най-после го познала и му разправила как сънувала, че печката се разхождала из къщи и гонела навън с лопатата грънци, паници и дявол знае още какво.

— Е — рекъл дядо ми, — ти насън, а пък аз наяве. Виждам, че ще трябва да осветим къщата; а сега не бива да се бавя.

Като казал това и си починал малко, той намерил кон и вече не се спирал ни денем, ни нощем, докато не стигнал до мястото и не предал писмото на самата царица. Там дядо ми се нагледал на такива чудесии, че дълго време след това имал какво да разправя: как го завели в палатите, които били толкова високи, че да сложиш и десет къщи една върху друга, и тогава може би няма да стигнеш. Как надникнал в една стая — няма я; в друга — няма я; в трета — пак я няма; и в четвъртата я няма, а в петата погледнал — тя седи сама със златна корона в нововеничка сива свитка, с червени ботушки и златни галушки. Как заповядала му да напълнят цял калпак с петрублеви каймета, как... но можеш ли да си спомниш всичко. За разправията си с дяволите дядо ми престана да мисли и ако някой му напомнеше за нея, той мълчеше, сякаш тая работа не се отнасяше за него, и с голяма мъка трябваше да го караме да ни разправя отново всичко, както е било. И, изглежда, за наказание, загдето не се досетил веднага да освети къщата си, с жена му всяка година тъкмо по това време ставало такова чудо, че тя почвала да играе и не спирала. За каквото и да се залови, нозете ѝ почват тяхното си и нея все още я тегли да танцува и да прикляква.

ВТОРА ЧАСТ

ВЕЧЕРИ В СЕЛЦЕТО КРАЙ ДИКАНКА: ПРЕДГОВОР КЪМ ЧАСТ ВТОРА

Ето ви и втора книжка — или по право — последна. Не ми се искаше, никак не ми се искаше да издавам и тая. Наистина не трябва да се прекалява. Нека ви кажа, че в селцето почват вече да ми се надсмиват: ето на, думат, оглупял е старият дядо — забавлява се на стари години с детски играчки. И право е, отдавна вече е време да престана. Вие, любезни читатели, сигурно мислите, че аз само се преструвам на старец. Какво ти преструване, когато нямам зъб в устата си. И ако ми падне нещо мекичко, как да е го сдъвквам, но ако е твърдо — нищичко не мога да отхапя. Та ето ви още една книжка! Само не ми се карайте! Не е хубаво да се караш на сбогуване, особено с човек, с когото Бог знае дали ще се видиш скоро. В тая книжка ще чуете да ви разказват хора, почти непознати вам, с изключение на Фома Григориевич. А оня зелен господин, който разправяше на такъв купешки език, какъвто не могат разбра и мнозина от московските шегобийци, отдавна го няма. След като се изпокара с всички, той не се и отбиваше при нас. Но не съм ли ви разправял тая случка? Чакайте, то беше цяла комедия. Миналата година, така към лятото, май че точно на моя имен ден, ми дойдоха гости. (Трябва да ви кажа, любезни читатели, че моите земляци, да са живи и здрави, не забравят стареца. Има вече петдесет години, откак съм почнал да помня именния си ден. Точно на колко години съм, нито аз, нито бабичката ми можем да кажем. Трябва да съм към седемдесет. Диканският поп отец Харалампий знаеше кога съм се родил; но жалко, че вече от петдесет години не е жив.) Та дойдоха ми на гости: Захар Кирилович Чухопупенко, Степан Иванович Курочка, Тарас Иванович Смачненки, съветникът Харалампий Кирилович Хлоста; дойде още... на, забравих наистина името и фамилията му... Осип... Осип... Боже мой, цял Миргород го знае! Когато говори, винаги щраква най-напред с пръсти и слага ръце на кръста си... Но както и да е, друг път ще си спомня. Пристигна и познатият ви млад господин от Полтава. Фома Григориевич не го смятам — той е вече наш човек. Всички се

разприказваха (пак трябва да забележа, че ние никога не водим разговори за празни работи; аз всякога обичам прилични разговори; да има, както се казва, в едно и също време и услаждение, и назидателност), разприказваха се как трябва да се осоляват ябълките. Моята бабичка тъкмо почна да разправя, че трябва първо хубавичко да се измият, след това да се потопят в квас, а след това... „Нищо няма да излезе! — рече полтавецът, като пхна ръка в зеления си кафтан и закрочи важно из стаята — Нищо няма да излезе! Преди всичко трябва да се посипят с канупер^[1], а след това вече...“ Оставям на вас, любезни читатели, да кажете искрено, чували ли сте някога да се посипват ябълки с канупер? Вярно, слага се лист от френско грозде, нечуївятър, трилистник^[2], но да се слага канупер... не, аз не съм чувал такова нещо. А май че никой повече от моята бабичка не разбира тия неща. Но какво да правиш! Нарочно, като добър човек, дръпнах го тихичко настрана: „Слушай, Макар Назалович, не размивай хората! Ти не си какъв да е човек. Сам казваш — обядвал си веднъж на маса с губернатора. Е, ще кажеш нещо такова там — всички ще ти се смеят!“ какво, мислите, ми отговори? Нищо! Изплю се на пода, взе си калпака и излезе. Че поне да беше се сбогувал с някого, да беше кимнал с глава някому — само чухме как до вратата се доближи кола със звънче. Седна и замина. И по-добре. Не ни трябва такива гости! Ще ви кажа, любезни читатели, че няма нищо по лошо на света от тия знатни хора. Чичо му някога бил комисар — той сега вири нос. Сякаш комисарят е такъв чин, че на света няма по-горен от него. Слава Богу, има и по-горни от комисаря. Не, не обичам тия знатни хора. Ето например Фома Григориевич — Не изглежда знатен човек, а като се вгледаш в него — лицето му е озарено от някаква сериозност, дори когато почва да смърка обикновено енфие, и тогаз неволно чувстваш уважение. В черква, като запее на клироса — обзема те неизказно умиление, струва ти се, цял ще се стопиш!... А пък тоя... Ех, зарежете го, той мисли, че без неговите приказки не може да мине. А ето все пак събра се една книжка.

Помня, че бях ви обещал в тая книжка да има и моя приказка. И наистина исках да го направя, но видях, че за моята приказка ще трябва най-малко три такива книжки. Мислех си да я напечатам отделно, но се отказах. Та нали ви зная: ще се смеете на стареца. Не, не ща! Прощавайте! Дълго време, а може би и съвсем, няма да се видим.

Е, какво? За вас е все едно, дори и съвсем да не съм съществувал. Ще минат година, две — и никой от вас няма вече да си спомни и няма да му домъчнее за стария пчелар Рижия Панко.

---

[1] *Канупер* — билка. ↑

[2] *Вечуйвятър, трилистник* — билки. ↑

НОЩТА СРЕЩУ РОЖДЕСТВО

Последният ден срещу Рождество отмина. Настъпи зимна, ясна нощ. Надникнаха звездите. Месецът се вдигна величаво в небето да посвети на добрите хора и на целия свят, та на всички да им бъде весело да коледуват и да славят Христа,^[1] Беше по-студено от сутринта, но толкова тихо, че скърцането на студа под ботушите се чуваше на половин верста. Нито една тайфа момци не беше се събрала още под прозорците на къщите; само месецът надничаше крадешком през тях, сякаш приканваше момите, които сега се гиздеха, да изтичат час по-скоро на скърцащия сняг. В това време през комина на една къща се вдигна пушек на кълба и заплува като облак по небето, а заедно с пушека излетя и една вещица, яхнала метла.

Да беше минал по това време сорочинският заседател с шейна, впрегната в общински коне, с калпак с астраганена околожка също като уланските, със син кожух, подплатен с черен астраган, и с майсторски оплетен камшик, с който има навика да шиба коларя, той положително щеше да я забележи, защото от сорочинския заседател не може да се изплъзне нито една вещица на този свят. Той знае на пръсти на коя жена свинята колко прасенца опрасва и колко платно е скътала в раклата, и какво точно от дрехите и покъщнината ще заложил добрият човек неделен ден в кръчмата. Но сорочинският заседател не мина, пък и какво го е грижа за чуждите общини, той си има своя. А в това време вещицата се вдигна толкова високо, че едва се мяркаше горе като черно петънце. Но където се появеше петънцето, там звездите една след друга гаснеха. Скоро вещицата събра пълен ръкав звезди. Три или четири още блестяха. Изведнъж откъм противоположната посока се появи друго петънце, наедря, почна да се разтяга и вече не беше петънце. Късоглед човек, даже да си окичи на носа вместо очила колелата на комисарския кабриолет, пак не би различил какво е. Отпред — същински немец^[2]: дългнестата муцунка, която непрекъснато се въртеше и душеше, каквото ѝ падне, завършваше, както и при нашите свине, с кръгла зурличка, краката бяха толкова тънки, че да имаше такива яресковският кмет, щеше да ги строши още

при първия казачок. Но затова пък отзад беше същински губернский чиновник с мундир, защото му висеше опашка, остра и дълга като полите на сегашните мундири; може би само по козята брада под муцуната, по малките рогца, щръкнали на главата, и по това, че беше по-бял от коминочистач, човек можеше да се досети, че не е немец, нито губернский чиновник, а просто дявол, на когото беше останала тая последна нощ да се шляе по белия свят и да подсторва добрите хора да вършат грехове. Още на другата заран, щом ударят камбаните за утринната служба, той ще хукне презглава, подвил опашка, към своята бърлога.

Сега дяволът се промъкваше крадешком към месечината и вече беше протегнал ръка да я хване, но изведнъж се дръпна като опарен, посмука си пръстите, пририта с крак, изтича откъм другата страна, пак отскочи и си дръпна ръката. Но въпреки всички несполуки хитрият дявол не изостави лудориите си. Затича се, сграбчи с две ръце месечината и като правеше гримаси и духаше пръстите си, прехвърляше я от ръка в ръка като селянин, извадил с голи ръце въгленче за лулата си; най-сетне я пхна бързо в джоба и хукна пак, като че ли нищо не било.

В Диканка никой не усети как дяволът открадна месечината. Наистина общинският писар, като излизаше на четири крака от кръчмата, видя, че месечината, кой знае защо, танцува по небето, и се вереше и кълнеше пред цяло село, че било така, но миряните клатеха глави и даже го взимаха на подбив. Но каква беше причината, за да се реши дяволът на такова беззаконие? Ами ето каква: той знаеше, че богатият казак Чуб е поканен у псалта на жито с мед и че там ще бъдат: кметът, пристигналият от архиерейския хор роднина на псалта, който ходи със син сюртук и има страшно нисък бас казакът Свербигуз и още някои хора; че там освен жито с мед ще има и домашна ракия, шафранова водка и всякакви неща за хапване. През това време дъщеря му, първа хубавица в селото, ще си остане у дома, а при дъщерята сигурно ще дойде ковачът, здравеняк и юначага момък, който беше по-противен на дявола и от проповедите на отец Кондрат. В свободното си време ковачът се занимаваше с рисуване и се славеше като най-добър живописец в цялата околност. Лично стотникът Л...ко, който беше още жив тогава, го бе викал нарочно в Полтава да боядиса дървения стобор около къщата му. Всички паници, от които сърбаха борш диканските

казази, бяха нашарени от ковача. Ковачът беше набожен човек и зографисваше често образи на светци: и сега още може да се види в Т... черква неговият евангелист Лука. Но връх на неговото изкуство беше една картина, изографисана в черквата, върху стената на десния притвор, на която беше изобразил свети Петър в деня на Страшния съд с ключове в ръка, как пропъжда от ада злия дух; уплашеният дявол се мята на всички страни — предчувства гибелта си, а затворените доскоро грешници го бият и гонят с камшици, с цепеници, с каквото им падне. Докато живописецът се трудеше над картината и я рисуваше върху една голяма дъска, дяволът се мъчеше с всички сили да му пречи: буташе го невидим по ръката, вдигаше пепел от огнището в ковачницата и посипваше с нея картината; но въпреки всичко работата бе завършена, дъската внесена в черквата и взидана в стената на притвора и тогава дяволът се закле да отмъсти на ковача.

Една само нощ му оставаше да се мотае на белия свят; но и тази нощ се мъчеше да измисли нещо, та да си изкара злобата върху ковача. Затова реши да открадне месечината, с надежда че старият Чуб е мързелив и тежка гемия, а до къщата на псалта не е много близо: пътят извива зад селото, минава край мелниците и край гробището, заобикаля дерето. Да грееше месечината, ракията и шафранената водка пак можеха да помамят Чуб, но в такава тъмнина едва ли някой би успял да го свлече от печката и да го измъкне от къщи. А ковачът, с когото отдавна не се погаждаха, докато той си е вкъщи, за нищо на света няма да събере кураж за отиде при дъщеря му, колкото и да е силен.

Така че, щом дяволът скри в джоба си месечината, изведнъж в целия свят стана толкова тъмно, че не всеки би намерил пътя до кръчмата, та камо ли до псалта. Като се видя изведнъж на тъмно, вещицата извика. Тогава дяволът изприпка угодливо до нея, хвана я най-любезно подръка и зашепна на ухото ѝ все същото, дето го шепнат обикновено на ухото на целия женски род. Чудно е устроен този наш свят! Всичко живо, без изключение, се сили да подражава, да се представя за това и онова, та да не остане случайно по-назад. На времето в Миргород само съдията и градоначалникът ходеха зиме с кожуси със синьо сукно отгоре, а цялото дребно чиновничество си носеше най-обикновени кожуси; сега и заседателят, и данъчният се изхвърлиха, та си ушиха нови кожуси от решетиловски астраган,

отгоре със сукно. Деловодителят и общинският писар си купиха поминалата година синя коприна от по шест гривни аршинът. Клисарят си уши за през лятото нанкинови шалвари и жилетка от памучен плат на ивици. С една дума всичко живо иска да става човек! Кога хората ще престанат да бъдат суетни! Бас държа, на мнозина ще им се стори чудно, че дяволът и той гледа да не изостане. Най-досадното е, че той, изглежда, се мисли за красавец, а фигурата му е — да плюеш и да бягаш. Муцуната му, дето вика Фома Григориевич, гадна и прегадна, ама и той задиря жените! Но на небето и под небето стана толкова тъмно, че не можеше вече да се види какво става по-нататък между тях.

— Та ти, куме, още ли не си гостувал на псалта в новата му къща? — питаше казакът Чуб, излязъл на прага, един мършав, висок селянин с късо кожухче и толкова брадясал, че, види се, повече от две седмици не беше похващал парчето коса, с което селяните обикновено се бръснат, защото си нямат бръсначи. — Сега там ще падне хубаво пиене! — продължи Чуб и лицето му се разля в усмивка. — Само да не закъснеем.

При тези думи Чуб си оправи пояса, пристегнал здраво кожуха му, нахлупи по-ниско калпака и стисна в ръка камшика — за страх и ужас на заядливите псета; но като погледна нагоре, спря... — По дяволите! Я виж! Я виж, Панасе!...

— Какво? — рече кумът и също вдигна глава.

— Как какво? Месечината я няма.

— Брей, да се не види! Наистина я няма месечината.

— Там е работата я, че я няма — каза Чуб малко ядосан на неизменното равнодушие на кума. — А тебе май хич не те е еня.

— А че какво да правя?

— Биваше ли баш сега — продължи Чуб, като си изтриваше мустаците с ръкава — да се навре някакъв дявол, да му се не види макар, псето му с псе, да му приседне утре водката дано!... Същинска подигравка, знаеш... Седя си аз вкъщи и като нарочно поглеждам през прозореца: една нощ — чудо! Светло, снегът блести на месечината. Всичко се виждаше, като денем. И докато да изляза на прага — на, тъмно като в рог!

Чуб още дълго мърмори и псува, но през това време все размисляше какво да реши. Ужасно му се ходеше у псалта да си

побъбрят за едно-друго; там положително се бяха събрали вече и кметът, и пристигналият бас, и катранджията Микита, който ходеше всеки две седмици до Полтава на пазар и пускаше такива шеги, че всички миряни се хващаха за коремите от смях. Чуб вече виждаше мислено сложената на масата ракия. Всичко това беше наистина примамливо, но тъмната нощ му напомни за мързела, толкова мил на всеки казак. Колко хубаво е да си лежи сега, подвил крака, на печката, да си пуши спокойно лулата и да слуша през унасящата го дрямка коледарските песни на веселите момци и моми, скупчени пред прозорците. Да беше сам, щеше без много умуване да си остане вкъщи, но сега на двамата нямаше да им е толкова скучно и страшно да вървят в тъмната нощ, а и не искаше да се покаже пред другите плашлив или мързелив. Спря да ругае и се обърна отново към кума:

— Та няма ли я, куме, месечината?

— Няма я.

— Чудно наистина! Ами я дай да си смръкна енфие. Ти, куме, имаш екстра енфие! Откъде го вземаш?

— Ами, екстра! — отговори кумът и затвори брезовата табакера с избодени по нея шарки. — Дърта кокошка не може да кихне от него.

— Спомням си — продължи отново Чуб, — покойният кръчмар Зозуля ми донесе веднъж енфие от Нежин. Ах, какво енфие беше! Хубаво енфие беше! Та казвай, куме, какво да правим? Я виж колко е тъмно вънка...

— Ами да си останем у дома — рече кумът и хвана дръжката на вратата.

Да не беше го казал кумът, Чуб положително щеше да остане, но сега сякаш нещо го дърпаше да прави напук.

— Не, куме, да вървим! Няма как, трябва да идем!

Щом го каза, веднага се ядоса на себе си, че го е казал. Беше му много неприятно да се помъкне в такава нощ, но го успокояваше мисълта, че сам го е поискал и е постъпил все пак не както са го съветвали.

Кумът, без да се изпише на лицето му ни най-малка досада, като човек, комуто е абсолютно все едно дали ще си седи вкъщи, или ще се помъкне нанякъде, се поогледа, почеса се с тояжката по раменете и двамата кумове потеглиха на път.

Сега да видим какво прави хубавата дъщеря, която остана сама. Оксана още не беше навършила седемнайсет години, а почти по целия свят, и отвъд Диканка, и отсам Диканка, всички приказваха само за нея.

Момците провъзгласиха вкупом, че по-хубава мома в селото не е имало и никога няма да има. Оксана знаеше и чуваше всичко, което се говореше за нея, и беше като капризна хубавица. Да не ходеше с домоткана пола и престилка, а с пенъоар, положително щеше да разпъди всичките си слугини. Момците ходеха подире ѝ на тумби, но губеха търпение и постепенно я изоставяха, насочваха се към други, не толкова разглезени. Само ковачът беше упорит и не преставаше да я задиря, въпреки че и с него не се държеше по-добре, отколкото с останалите.

Като излезе баща ѝ, тя още дълго се издокарва и превзема пред малкото огледало в калаена рамка и не можеше да се налюбува на образа си.

„Какво им е хрумнало на хората толкова да ме хвалят, че съм била хубава? — казваше си тя уж разсеяно, само колкото да си побъбри сама със себе си. — Лъжат хората, никак не съм хубава.“ Но лицето, което се мярна в огледалото — свежо, живо, детски юношеско, с блестящи черни очи и неизказано приятна усмивка, изгаряща душата, доказа противното. „Да не би черните ми вежди и очите ми — веднага продължи красавицата, без да изпуска огледалото — да са толкова хубави, та да нямат равни по света? Та какво хубаво има в тоя чип нос? Ами бузите? Устните? Хубави ли са черните ми плитки? Ух, те вечер могат да уплашат човека: увили се и превили като дълги смокове около главата ми. Сега виждам, че никак не съм хубава! — и като поотдалечи огледалото, възкликна: — Не, хубава съм! Ах, колко съм хубава! Чудо! Каква радост ще даря на оня, на когото стана жена! Как ще ми се любува моят мъж! Ще загуби ума и дума. Ще ме нацелува до насита.“

— Чудна мома — прошепна влезлият неусетно ковач, — не може да се нахвали! Цял час се гледа в огледалото и не може да се нагледа, че и се хвали на висок глас!

„Така е, момци, за такива като вас ли съм? Я ме погледнете — продължи хубавичката кокетка. — Я как напето пристъпвам; ризата ми е везана с червена коприна. А какви панделки съм вплела в косата си! Никъде няма да видите по-богати кенари! Всичко това ми го е накупил

моят баща, та да се ожени за мен най-големият юнак на света!“ И като се усмихна, тя се обърна на другата страна и видя ковача...

Извика и се изправи строго пред него.

Ковачът изведнъж загуби кураж.

Трудно ми е да разкажа какво изразяваше мургавото лице на прекрасната девойка: на него беше изписана и строгост, а заедно със строгостта и някаква насмешка над смутилия се ковач, освен това личицето ѝ се беше изчервило едва забележимо от яд; всичко така се беше смесило и беше така неизразимо хубаво, че само да я разцелуваш милион пъти — това беше единственото и най-доброто, което можеше да стори тогава човек.

— Защо си дошъл? — така заговори Оксана. — Или искаш да те натиря с лопатата? Много ви бива да ни се умилквате. Веднага надушвате кога бащите ги няма вкъщи. О, знам ви аз! Казвай, раклата готова ли е?

— Ще я направя, сърчице мое, след празниците ще бъде готова. Да знаеш само колко съм си играл с нея: две нощи не съм излизал от ковачницата; затова пък нито една попска щерка няма да има такава ракла. Такова желязо съм измайсторил за обковката, каквото не сложих и за кабриолета на стотника, като ходих в Полтава на гурбет. А как само ще я изпиша! Ако щещ, цялата околност обходи с белите си краченца, втора няма да намериш! По целия фон ще пръсна червени и сини цветя. Ще пламти като жаравя! Хайде, не ми се сърди! Позволи ми поне да поприказвам с теб, поне да те погледам!

— Че кой ти забранява, говори си, гледай ме!

Тя седна на миндера, погледна се пак в огледалото и заоправя плитките на главата си. Погледна шията си, новата си риза, везана с коприна, и тънко чувство на самодоволство се изписа на устните, на свежите ѝ бузи и заблестя в очите ѝ.

— Позволи ми и аз да седна до теб! — каза ковачът.

— Седни! — рече Оксана, запазила на устните и в доволните си очи все същото чувство.

— Чудна, ненагледна Оксано, позволи ми да те целуна! — каза окураженият ковач и я притисна към себе си с намерение да открадне целувка, но Оксана отдръпна бузите си, които бяха вече досами устните на ковача, и го отблъсна.

— Друго нещо да искаш? Дали му мед, той и лъжица иска! Я се махай, ръцете ти са по-корави от желязо. И миришеш на пушек. Сигурно цялата си ме изпоцапал със сажди.

Тя вдигна огледалото и пак се закипри пред него. „Не ме обича тя — мислеше си ковачът, обронил глава. — За нея всичко е играчка; а аз стоя като някой глупак и не мога да откъсна очи от нея. Готов съм цял живот да стоя така: да я гледам и да не ѝ се нагледам! Прекрасна девойка! Всичко бих дал, за да разбера какво ѝ е на сърцето, кого обича! Ах, не, на нея не ѝ трябва никой. Тя се любува сама на себе си; и измъчва мен, нещастния; а аз от мъка бял ден не виждам; аз я обичам, както никой човек на този свят не е обичал и никога няма да обича.“

— Вярно ли е, че майка ти е вещица? — каза Оксана и се засмя; ковачът усети как вътре в него всичко се засмя.

Този смях сякаш отекна едновременно в сърцето и в леко потрепналите му жили, но и яд се надигна в душата му, че няма власт да разцелува така приятно засмялото се лице.

— Какво ме е грижа за майка ми; ти си за мен и майка, и баща, и всичко скъпо на този свят. Ако ме извика царят и ми каже: „Ковачо Вакула, искай от мен всичко най-хубаво, което има в моето царство, всичко ще ти дам. Ще заповядам да ти направят златна ковачница, ще ковеш със сребърни чукове.“ „Не искам — ще река аз на царя, — не ми трябва нито скъпоценни камъни, нито златна ковачница, нито цялото ти царство: дай ми по-добре моята Оксана!“

— Я виж какъв си бил! Само че и баща ми си го бива. Ще видиш, той сигурно ще се ожени за твоята майка — каза Оксана и се усмихна дяволито. — Тия момичета що ли се бавят... Какво значи това? Отдавна е време за коледуване. Взе да ми доскучава.

— Остави ги, хубавице моя!

— Ами, как не! С тях сигурно ще дойдат и момците. Какви танци ще почнат! Представям си какви смешни истории ще разправят!

— Значи на теб ти е весело с тях?

— Все по-весело, отколкото с теб. А! Тропа някой, трябва да са момите и момците.

„Какво ли още чакам? — рече си ковачът. — Тя ми се подиграва. Държи на мен колкото на ръждива подкова. Но щом е така, няма да

позволя и друг да ми се присмива. Само да открия кой ѝ харесва повече от мен, ще му дам да се разбере.“

Затропаха на вратата и един глас — „Отвори!“, който зазвуча рязко на студа — прекъсна размишленията му.

— Чакай, аз ще отворя — каза ковачът и излезе в пруста с намерение да напердаши от яд първия срещнат човек.

Стегна още по-силен мраз и горе стана толкова студено, че дяволът скачаше от копитце на копитце и духаше в длани, та да постопли поне малко премръзналите си ръце. Не беше трудно и да замръзне тоя, дето се въртеше от сутрин до вечер в ада, защото, както е известно, там не е толкова студено, колкото у нас през зимата, и там, нахлупил калпак и застанал пред огнището, като същински майстор готвач, той пържи с такова удоволствие грешниците, с каквото жените пържат коледните наденици.

Вещицата също усети студа, въпреки че беше топло облечена; затова вдигна ръце нагоре, изпружи крак и като зае позата на човек, който лети с кънки, без да помести нито една става, плъзна се по въздуха като по стръмен заледен хълм право в своя комин.

Дяволът я последва по същия начин. Но тъй като това животно е по-пъргаво от всеки франт с чорапи, нищо чудно, че точно при отвора на комина налетя върху шията на своята любовница и двамата се озоваха в просторната фурна между гърнетата.

Пътешественицата отвори тихичко душника да види не е ли събрал синът ѝ Вакула гости, но като видя, че няма никой освен чувалите, струпани посред стаята, измъкна се от фурната, свлече топлия кожух, пооправи се и никой не би могъл да разбере, че само преди минута е яхала метла.

Майката на ковача Вакула нямаше повече от четирийсет години. Не беше хубава, но не беше и грозна. То не е и лесно да си хубавица на тази възраст. Но тя така умееше да помами и най-улегналите казаци (а те, не пречи да забележим между другото, не се интересуват твърде от красотата), че при нея ходеше и кметът, и псалтът Осип Никифорович (разбира се, ако жена му не си беше у дома), и казакът Корний Чуб, и казакът Касиян Свербигуз. За нейна чест трябва да кажем, че тя умееше изкусно да се държи с тях. На нито един и през ум не му минаваше, че има съперник! Тръгне ли набожен селянин или

дворянин, както наричат себе си казаците, облякъл сукнено палто с качулка, неделя на черква или, ако времето е лошо, до кръчмата — как да не се отбие при Солоха да хапне тлъсти вареники със сметана и да си попрिकाзва в топлата стая с бъривата и гостоприемна стопанка. Дворянинът правеше нарочно голяма обиколка, преди да стигне кръчмата, и наричаше това — да намине пътем. А като тръгнаше Солоха в неделя на черква, облякла ярка фуста и копринена престилка, а над нея синя пола с нашити отзад златни опашлета, и като застанеше до десния клирос, псалтът всеки път почваше да кашля и да върти към нея очи; кметът сучеше мустаци, намотаваше края на перчема си около ухото и казваше на застаналия до него съсед: „Брей, хубава жена! Дявол жена!“

Солоха поздравяваше всекиго и всеки си мислеше, че поздравява само него. Но човек, който обича да се меси в чужди работи, веднага би забелязал, че Солоха е най-любезна с казака Чуб. Чуб беше вдовец; осем камари жито бяха струпани винаги пред къщата му. Два чифта яки волове подаваха всеки път глави от плетения стобор към улицата и ревяха, щом видеха да се зададе някоя крава кума или чичо — дебел бик. Брадатият козел се качваше чак на покрива, дереше се с рязък глас като някой стражар, дразнеше разхождащите се из двора пуйки и се обръщаше със задницата напред, щом видеше своите неприятели, хлапетата, които се присмиваха на брадата му. В раклите на Чуб беше скътано много платно, жупани и старинни контоши със златни ширити: покойната му жена обичаше да се докарва. В зеленчуковата му градина освен мак, зеле и слънчоглед се засяваха всяка година и две лехи тютюн. Солоха намираще, че няма да е излишно да присъедини всичко това към своето стопанство, отнапред си правеше сметка какъв ред ще въведе, когато мине в нейни ръце, и затова удвояваше своята благосклонност към стария Чуб. А за да не пипне някак синът й Вакула щерката и да прибере той всичко — тогава сигурно нямаше да я остави да се меси, — тя прибягна към изпитаното средство на всички четирийсетгодишни кумички: да скарва колкото се може по-често Чуб с ковача. Може би тъкмо нейните хитрувания и сметки бяха причина бабичките да почнат да приказват тук-таме, особено след като си пийнеха повечко на някое весело събиране, че Солоха наистина била вещица; че момъкът Кизяколупенко видял отзад опашка колкото женско вретено; че тя още по-предния четвъртък минала на някого път,

превърната в черна котка; че при попадията дотърчала веднъж една свиня, закукуригала като петел, нахлупила калимавката на отец Кондрат и избягала.

Случи се, докато бабичките си приказваха за това, да дойде Тимиш Коростяви, дето пасе кравите. Той не пропусна да разкаже как лятос, току пред Петровден, като легнал в обора да спи, подложил под главата си слама, видял със собствените си очи как вещицата с разплетена плитка, само по риза, почнала да дои кравите, а той не можел да мръдне, защото бил омагьосан; като издоила кравите, тя отишла при него и му намазала устата с нещо толкова гадно, че после плювал цял ден. Но всичко това е малко съмнително, защото само сорочинският заседател може да види вещица. Затова всички именити казаци само магнаха с ръка, като чуха такива приказки. „Лъжат, проклетите женоря!“ — беше обичайният им отговор.

Солоха се измъкна от печката, пооправи се и като добра къщовница се залови да шета и да подрежда, но не пипна чувалите: „Вакула ги е домъкнал, той да си ги изнесе!“ А дяволът, щом се шумугна в комина, обърна се случайно и видя Чуб и кума, хванати подръка, вече далеч от къщата. Веднага излетя от печката, мина им път и се залови да разхвърля на всички страни купчините замръзвал сняг. Вдигна се вихрушка. Въздухът побеля. Снегът се мяташе напред-назад като мрежа и още малко — да залепи очите, устата и ушите на пешеходците. А дяволът се юрна пак към комина, твърдо убеден, че Чуб ще се върне заедно с кума, ще свари ковача и така ще го гости, че оня дълго няма да може да хване четката в ръка и да шари обидни карикатури.

И наистина, щом се вдигна вихрушката и вятърът почна за реже право в очите, Чуб веднага стана пишман, нахлупи още по-ниско калпака над очите и взе да гоцава с отбрани думи себе си, дявола и кума. Впрочем ядът му беше престорен. Чуб много се радваше на вдигналата се вихрушка. До псалта оставаше път осем пъти по-дълъг от изминатия. Пътешествениците се върнаха обратно. Вятърът духаше в тила им, но през хвърчащия сняг не се виждаше нищо.

— Стой, куме! Май че сбъркахме пътя — каза след малко Чуб, — не виждам ни една къща. Брей, каква виелица! Я свий, куме, малко встрани, дали няма да намериш пътя; пък аз ще се поогледам тук. Кой

дявол ни накара да се помъкнем в такава виелица! Не забравяй да викаш, като намериш пътя. Брей, колко сняг ми хвърли в очите сатаната!

Но път не се виждаше. Кумът се поотби встрани, газеше с високите си ботуши напред-назад, докато не налетя право на кръчмата. Тази находка така го зарадва, че той забрави всичко, отупа снега и влезе в пруста, без ни най-малко да го е грижа за останалия вънка кум. А на Чуб през това време му се стори, че е намерил пътя; той се спря и взе да вика колкото му глас държи, но като видя, че кумът не се появява, реши да тръгне сам. Като повървя малко, видя къщата си. Преспи сняг се бяха натрупали наоколо и върху покрива. Като пляскаше с премръзнали от студа ръце, той взе да чука на вратата и да вика заповеднически на дъщеря си да му отвори.

— Какво търсиш тук? — изкрещя строго излезлият ковач. Чуб позна гласа на ковача и поотстъпи. „А, то не било моята къща — рече си той, — какво ще търси ковачът у дома? То, като се вгледаш по-добре, не е и къщата на ковача. Чия ли ще да е тая къща? Брей, как да не я позная! Та това е на куция Левченко къщата, дето се ожени наскоро за млада жена. Само неговата къща прилича на моята. То затуй ми се видя отначало малко чудно, че стигнах толкоз бързо. Да, ама Левченко е сега у псалта, това го знам; защо ковачът... Охо-хо? Той набикаля значи младата му жена. Я виж ти! Хубава работа!... Сега разбрах всичко.“

— Кой си ти и защо хлопаш по хорските врати? — каза ковачът още по-строго и се приближи.

„Не, няма да му се обадя кой съм — рече си Чуб, — току-виж, ме натупал, проклетият изрод!“ — и отговори с престорен глас:

— Ами дошъл съм, добри човече, да ви позабавлявам малко, да ви поколедувам под прозорците.

— Махай се по дяволите с твоето коледуване! — извика сърдито Вакула. — Какво стоиш? Чуваш ли, пръждосвай се веднага!

Чуб сам имаше вече това благоразумно намерение, но се ядоса, че трябва да се подчини на заповедите на ковача. Сякаш някакъв зъл дух го блъскаше в гърба и го караше да каже нещо напук.

— Бе ти какво си се разкрещял? — рече той със същия глас. — Коледува ми се и толкоз!

— Брей! Ама ти не искаш значи да се разбереш с добро!... — след тези думи Чуб усети много болезнен удар по рамото.

— А ти, както виждам, и на бой налиташ! — каза той и поотстъпи.

— Махай се, махай се! — изкреця ковачът и стовари върху Чуб още един удар.

— Бе ти какво правиш! — рече Чуб с глас, в който се долавяше и болка, и яд, и плахост. — Ти, както гледам, не на шега се биеш, че и яко пердашиш!

— Махай се, махай се! — развика се ковачът и тръшна вратата.

— Виж го ти какъв юнак се пише! — мърмореше Чуб, останал сам на улицата. — Приблужи, ако смееш! Я го виж ти, колко бил важен! Ама да не мислиш, че няма да ти намеря майстора? Не, миличък, ще се оплача аз, право на комисаря ще се оплача. Ще те науча аз теб! Хич не ме е еня, че си бил ковач и зограф. Ще трябва да си погледна гърба и раменете; сигурен съм, че има синини. Трябва здравата да ме е опердашил, вражият му син! Жалко, че е студено и не ми се ще да свалям кожуха! Потрай, потрай, ковачо, дано те вземат дяволите макар и теб, и твоята ковачница, тъпкано ще ти го върна. Я го виж ти, обесника проклети! Да де, ама нали той сега не си е вкъщи. Солоха трябва да е сама... Хм... то не е и далеч, що ли да не ида! Хем в такова време никой няма да ни свари. Та може, туй де... и да може. Брей, здравата ме напердаши проклетият му ковач!

Чуб се почеса по гърба и пое в обратната посока. Удоволствието, което го чакаше при срещата със Солоха, уталожваше малко болката и го караше да не усеща дори студа, от който дърво и камък се пукаха и който не можеше да заглуши даже свистенето на виелицата. От време на време по лицето му, по брадата и мустаците, които виелицата беше сапунисала със сняг по-чевръсто от всеки бръснар, стиснал тирански жертвата си за носа, се появяваше полусладък израз. Но да не замрежваше снегът и отзад, и отпред всичко пред погледа, още дълго би могло да се види как Чуб се спираше, почесваше се по гърба и повтаряше: „Здравата ме напердаши проклетият му ковач!“ — а после продължаваше пътя си.

Докато пъргавият франт с опашка и козя брада да излети през комина, а после да се шумугне в него, праметнатата през рамото му

торба, в която беше скрил откраднатата месечина, се закачи случайно за печката, отвори се и месечината използва случая, излетя през комина на Солохината къща и се издигна плавно на небето. Стана много светло. Виелицата утихна изведнъж. Снегът заблестя като широко сребърно поле и целият се покри с кристални звезди. Студът сякаш поомекна. Наизлязоха цели тълпи моми и момци с торби в ръце. Екнаха песни и почти не остана къща, пред която да не се трупат коледари.

Чудесно блести месечината! Трудно е да разкажеш колко е хубаво в такава нощ да се смесиш с тълпата засмени и пеещи момичета и с момците, готови на всякакви шеги и лудории, каквито е способна да внуши весело засмяната нощ. Под дебелия кожух е топло, от студа бузите пламтят още по-ярко; сам лукавият те подтиква да вършиш лудории.

Цяла тълпа девойки с торби нахълтаха в къщата на Чуб, наобиколиха Оксана. Викове, смях, закачки оглушиха ковача. Всички бързаха в надпревара да разкажат на красавицата някоя новина, изсипваха торбите и се хвалеха с погачите, надениците, варениките, които бяха събрали с коледните песни. Оксана изглеждаше много доволна и радостна, бърбеше ту с една, ту с друга и се смееше непрекъснато. Ковачът наблюдаваше с някаква досада и завист веселбата им и този път проклинаше коледуването, въпреки че безумно го обичаше.

— Охо, Одарке — обърна се веселата хубавица към една от девойките, — ти имаш нови ботушки! Ах, колко са хубави! И с позлата! Добре си ти, Одарке, имаш си кой да ти купува всичко: на мен няма кой да ми намери такива чудесни ботушки.

— Не тъгувай, ненагледна моя Оксано! — подхвана ковачът. — Аз ще ти намеря такива ботушки, каквито рядко и господарска щерка носи.

— Ти ли? — погледна го бързо и надменно Оксана. — Да те видя къде ще намериш ботушки за моя крак. Освен ако донесеш същите, които носи царицата.

— Брей, чухте ли какви й се дощели! — развикаха се със смях момите.

— Да — продължи гордо красавицата, — бъдете ми всички свидетелки: ако ковачът Вакула ми донесе същите ботушки, дето ги

носи царицата, давам дума веднага да се омъжа за него.

Девойките отведоха капризната красавица.

— Смей се, смей се! — мърмореше ковачът, като вървеше след тях. — Аз самият се смея на себе си! Мисля и не мога да измисля къде се дяна умът ми. Тя не ме обича — е, хубаво! Да не е само Оксана на този свят. Слава Богу, и без нея в селото има толкова добри момичета. Оксана ли? Че тя никога няма да стане добра къщовница; бива я само да се докарва. Не, стига вече, време е да зарежа глупостите.

Но в същото време, докато ковачът се заканваше да стане порешителен, някакъв зъл дух изправяше пред очите му засмяното лице на Оксана, която казваше подигравателно: „Донеси ми, ковачо, ботушките на царицата и ще се омъжа за теб!“¹ Всичко в него се вълнуваше и той мислеше само за Оксана.

Тълпите коледари, момците отделно, момите отделно, бързаха от една улица към друга. Но ковачът вървеше и не виждаше нищо, и не участваше в тези веселби, които някога обичаше повече от всичко.

През това време дяволът съвсем се разнежи у Солохини: целуваше ѝ ръка с такива гримаси, каквито прави заседателят пред попската щерка, хващаше се за сърцето, охкаше и каза направо, че ако тя не се съгласи да удовлетвори страстта му и да го възнагради, както му е редът, той е готов на всичко: да се хвърли във водата и да прати душата си право в ада. Солоха не беше чак толкова жестока, още повече че с дявола, както вече казахме, бяха от един дол дренки. Тя обичаше наистина да гледа как се влачи цяла тълпа подире ѝ и рядко оставаше без компания: но тази вечер мислеше да прекара сама, защото всички именити обитатели на селото бяха канени у псалта на жито с мед. Но всичко стана другояче: дяволът току-що бе предявил искането си, когато изведнъж се чу гласът на кмета — як мъжага — и Солоха изтича да отвори вратата, а пъргавият дявол се пъкна в един чувал.

Кметът отупа снега от калпака, пое от ръцете на Солоха и пресуши чашка водка, после каза, че не е отишъл у псалта, защото се вдигнала виелица; а като видял, че в къщата ѝ свети, отбил се с намерение да прекара вечерта с нея.

Не успя кметът да изрече това, на вратата се захлопа и се чу гласът на псалта.

— Скрий ме някъде — шепнеше кметът. — Не искам да се срещам сега с псалта.

Солоха дълго мисли къде да скрие такъв едър гост; най-сетне избра най-големия чувал с въглища; изсипа въглищата в една каца и якият кмет се напъха с все мустаците, главата и калпака в чувала.

Псалтът влезе, като пуфтеше и потриваше ръце и разказа, че никой не дошел у тях, та той се радва от сърце, че му е паднало да се повесели малко при нея, и не се уплашил дори от виелищата. Приблужи се към нея, покашля се, усмихна се, докосна с дългите си пръсти разголената ѝ пълна ръка и произнесе с израз, който издаваше и лукавство, и самодоволство.

— Ама това какво е, великолепна ми Солоха? — каза го и се поотдръпна.

— Как какво? Ръка, Осип Никифорович! — отвърна Солоха.

— Хм! Ръка! Хе, хе, хе! — засмя се псалтът, ужасно доволен от това начало, и се поразходи из стаята.

— Ами това какво е, скъпа ми Солоха? — каза той със същия израз, пристъпи пак към нея, хвана я лекичко за шията и пак отскочи по същия начин.

— Като че ли не виждате, Осип Никифорович! — отговори Солоха. — Шия, а на шията гердан.

— Хм! На шията гердан! Хе-хе-хе! — и псалтът пак се поразходи из стаята, като потриваше ръце.

— Ами това какво е, несравнима Солоха?... — не се знае какво щеше да пипне сега псалтът с дългите си пръсти, но изведнъж на вратата се потропа и се чу гласът на казака Чуб.

— Ах, божичко, кой ли е! — извика уплашено псалтът. — Какво ще стане, ако заварят особа с моето звание?... Ще стигне до ушите на отец Кондрат!...

Но страховете на псалта бяха по-други: той се боеше повече да не научи неговата половинка, която и без това беше превърнала със страшната си ръка дебелията му плитка в съвсем тъничка.

— За Бога, добродетелна Солоха — изрече той цял разтреперан. — Вашата доброта, както е казано в евангелието от Лука, глава трина... трин... Чука се, ей Богу, чука се! Ох, скрийте ме някъде.

Солоха изсипа в кацата въглищата и от другия чувал, псалтът напъха в него своето не твърде обемисто тяло и така се сви на самото

дъно, че върху него можеше да се изсипе още половин чувал въглища:

— Здравей, Солоха! — каза Чуб и влезе в стаята. — Сигурно не ме чакаше, а? Нали не ме чакаше? Да не ти преча?... — продължи Чуб и лицето му придоби весел и многозначителен израз, който подсказваше отнапред, че неповратният му мозък се трудеше и се канеше да изтърси някоя пиперлия и засукана шега. — Може би се забавлявахте тук с някого?... Да не си скрила вече някого, а? — възхитен от своята забележка, Чуб се засмя, като тържествуваше вътрешно, че той единствен се ползва от благосклонността на Солоха. — Е, Солоха, хайде да пийнем сега водка. Мисля, че гърлото ми е замръзнало от проклетия студ. Ама че нощ ни изпрати господ срещу Рождество! Като се изви, чуваш ли, Солоха, като се изви... как са ми вкочанявали ръцете, не мога да си разкопчея кожуха! Като се изви оная ми ти виелица...

— Отвори! — чу се отвънка глас, придружен с удар по вратата.

— Тропа някой — каза млъкналият Чуб.

— Отвори! — извикаха още по-силно.

— Ковачът! — каза Чуб и си грабна калпака. — Чуй, Солоха, дето щеш ме скрий, но за нищо на света не искам да ме види този изрод проклети, дано му изскочи на дяволския син под всяко око мехур колкото копа!

Солоха, уплашена и тя, се щураше като луда и загубила ума и дума, направи знак на Чуб да се пъхне в същия чувал, в който се беше вече скрил псалтът. Нещастният псалт не посмя даже да се изкашля или да изпъшка от болка, когато тежкият селянин му седна почти на главата и намести измръзналите си на студа ботуши от двете страни на слепоочията му.

Ковачът влезе, без да каже нито дума, без да си свали калпака, и почти се строполи на миндера. Личеше, че беше в много лошо настроение.

Докато Солоха затваряше след него вратата, някой отново почука. Беше казакът Свербигуз. Него вече не можеше да скрие в чувал, защото такъв чувал не можеше да се намери. Той беше по-як и от кмета и по-висок от кума на Чуб. Затова Солоха го заведе в градината, за да изслуша там всичко, което искаше да й каже.

Ковачът оглеждаше разсеяно ъглите на стаята и се вслушваше от време на време в песните на коледарите, които се носеха надалеч; най-

сетне спря поглед на чувалите: „Защо лежат тук тия чували? Отдавна трябваше да ги махна. От тая глупава любов съвсем съм изкуфял. Утре е празник, а тук още се търкалят какви ли не боклуци. Трябва да ги занеса в ковачницата!“

Ковачът приклепна до огромните чували, завърза ги по-яко и вече се канеше да ги метне на раменете си. Но личеше, че мислите му се разхождаха кой знае къде, иначе щеше да чуе как изсъска Чуб, когато въжето, с което върза чувала, усукана и косата му и едрият кмет доста явно се разхълца.

— Няма ли да избия от главата си тая негодница Оксана? — говореше си ковачът. — Не искам да мисля за нея, а като напук все мисля, и само за нея. Защо става така, защо мисълта пряко волята все ми се пъха в главата? По дяволите, тия чували са станали май по-тежки, отколкото бяха! Сигурно е сложено в тях нещо друго освен въглищата. Ама че съм глупак! Забравих, че сега всичко ми се струва по-тежко. Преди можех да огъна и да разгъна с една ръка меден петак и конска подкова; а сега чувалите с въглищата не мога да вдигна. Скоро и вятърът ще почне да ме събаря. Не — възкликна той, като помълча малко и се посъвзе, — да не съм жена! Няма да позволя на никого да ми се подиграва! Ако ще и десет такива чувала — всичките ще ги вдигна — и нарами бодро чувалите, които не биха помръднали и двама здравеняци. — Да взема и този — продължи той и вдигна малкия, на дъното на който се беше свил на кравай дяволът. — Тук бях сложил май инструментите — след тези думи той излезе от къщи, като си подсвиркваше песента: Със жена и аз се не разправям.

Все по-шумно се разнасяха из улиците песните и виковете. Тълпите насъбрал се народ се бяха увеличили с надошли от съседните села. Момците палуваха и беснуваха на воля. Често между коледарските се чуваше и весела песен, съчинена начаса от някой млад казак. Или изведнъж някой от тълпата почваше да реве с цяло гърло вместо коледарски песен някоя щедрилка^[3].

*Щедър, ведър,
дай ми погача,
паничка каша,
малко суджук.*

Силен смях награждаваше шегобиеца. Малките прозорчета се отваряха и съсухрената ръка на някоя бабичка — само те и почтените бащи оставаха вкъщи — се подаваше с наденица или парче баница. Момците и момите подлагаха в надпревара торби и улавяха плячката си. На едно място момците напиреха от всички страни да обкръжат няколко моми: шум, викове, един замеряше със снежна топка, друг дърпаше торба, пълна с какво ли не. На друго място момите бяха погнали един момък, подложиха му крак, и той полетя презглава заедно с торбата и падна. Изглежда, бяха готови да се веселят цялата нощ. А нощта, като че нарочно, сияеше така разкошно. От блясъка на снега светлината на месеца изглеждаше още по-бяла.

Ковачът спря с чувалите. Стори му се, че сред моминската тълпа чу гласа и тъничкия смях на Оксана. Всяка жилка в него потрепера, така захвърли чувалите на земята, че псалтът, който беше на дъното, се натърти и застана, а кметът изхълца с цяло гърло; ковачът се повлече с един малък чувал на гърба с тълпата момци, тръгнаха подир момите, сред които му се счу гласът на Оксана.

„Да, тя е! Стои като царица и черните ѝ очи блестят! Един напет момък ѝ разказва нещо; сигурно забавно, защото тя се смее. Но тя винаги се смее.“ Сякаш неволно, без сам да разбере как, ковачът се провря през тълпата и застана до нея.

— А, Вакула, тук ли си, здравей! — каза красавицата със същата усмивка, която едва не влудяваше Вакула. — Много ли наколедува? Я какво малко чувалче! Ами ботушките, дето ги носи царицата, намери ли? Донеси ми ботушките и ще се омъжа за теб! — засмя се и избяга с момите.

Ковачът стоеше като закован на едно място. „Не, не мога; нямам вече сили... — промълви най-сетне той. — Но, Боже Господи, защо е така дяволски хубава? Погледът ѝ, думите ѝ, всичко просто ме изгаря, целия ме изгаря... Не, нямам вече сили да надвия себе си! Трябва да сложа край на всичко: да става каквото ще — ще ида да се удавя в дупката на леда, после нека ме търсят!“

И той закрачи решително, догони тълпата, приближи се до Оксана и каза твърдо:

— Сбогом, Оксана! Търси си какъвто искаш годеник, когото си искаш разигравай, а мен вече няма да ме видиш на тоя свят.

Красавицата сякаш се учуди, искаше да каже нещо, но ковачът махна с ръка и избяга.

— Къде, Вакула? — викаха момците след побягналия ковач.

— Прощавайте, братлета! — извика в отговор ковачът. — Ако даде Господ, ще се видим на оня свят; на този вече няма да се веселим заедно. Прощавайте, не ме споменавайте с лошо! Кажете на отец Кондрат да отслужи панихида за грешната ми душа. От мирските залисии не успях да изрисувам свещи за иконите на чудотвореца и на Божията майка — грях ми на душата. Каквото намерите в сандъка ми, нека е за черквата. Сбогом!

Като каза това, ковачът се затича отново с чувала на гръб.

— Мръднал е нещо! — рекоха момците.

— Пропаднала душа! — измърмори набожно една бабичка, която минаваше оттам. — Да ида да разкажа, че ковачът се обеси.

В това време Вакула мина тичешком няколко улици и спря да си поеме дъх. „Накъде ли съм се юрнал? — помисли си той. — Като че нямам вече друг изход. Ще опитам още едно средство: ще отида при запорожеца Пацюк Пузати. Разправят, че той се познавал с всички дяволи и можел да направи каквото си поиска. Ще ида, нали и без туй трябва да си погубя душата!“

Дяволът, който дълго беше лежал, без да шавне, заподскача в чувала от радост; но ковачът помисли, че е закачил чувала с ръка и сам е предизвикал това движение, стовари върху чувала огромния си юмрук, намести го на гърба и се запъти към Пацюк Пузати.

Този Пацюк Пузати наистина е бил някога запорожец, но дали са го изпъдили, или сам е избягал от Запорожието, това никой не знаеше. Отдавна вече, от десетина години, ако не и от петнайсет, живееше в Диканка. Отначало я караше като истински запорожец; нищо не похващаше, спеше три четвърти от деня, ядеше за шестима косачи и изпиваше отведнъж почти половин кофа; то наистина имаше и къде да го смести, защото Пацюк, макар че беше нисък, на ширина беше доста внушителен. А шалварите му бяха толкова широки, че колкото и голяма крачка да направеше, краката му не се виждаха и сякаш бъчва се търкаляше по улицата. Може би тъкмо затова го бяха нарекли Пузати^[4]. Не бяха минали и няколко дни, откакто заживя в селото, и вече всички разбраха, че е знахар. Разболееше ли се някой от нещо, веднага викаха Пацюк; а Пацюк само като прошепнеше няколко думи,

болката минаваше, като че не е била. Случеше ли се някой изгладнял дворянин да се задави с рибя кост, Пацюк умееше така изкусно да го удари с юмрук по гърба, че костта отиваше където трябва, без да причини на дворянското гърло никаква вреда. Напоследък рядко го виждаха. Причината беше може би мързелът, а може би и това, че от година на година му ставаше все по-трудно да минава през вратата. Затова миряните трябваше да ходят при него сами, ако им трябваше за нещо.

Ковачът отвори плахо вратата и видя Пацюк, седнал на пода по турски пред едно малко каче, на което беше сложена паница с галушки. Паницата беше нагласена сякаш нарочно наравно с устата му. Без да помръдне пръст, той беше навел леко глава към паницата и сърбаше чорбата, като улавяше от време на време със зъби и някоя галушка.

„Не, той е май по-мързелив и от Чуб — помисли си Вакула: оня поне яде с лъжица, а тоя не иска и пръста си да мръдне!“

Пацюк беше навярно толкова зает с галушките, че сякаш изобщо не забеляза влизането на ковача, който, щом пристъпи прага, му се поклони дълбоко.

— Дошел съм при твоя милост, Пацюк! — рече Вакула и пак се поклони.

Дебелият Пацюк вдигна глава и отново засърба галушките.

— Разправят, че ти, не ми се сърди... — започна ковачът, събрал кураж, — казвам го не за да те обидя, разправят, че си бил малко нещо роднина с дявола.

Като издума това, Вакула се уплаши, защото реши, че се е изразил без заобикалки и не е смекчил силните думи. Очакваше, че Пацюк ще грабне качето заедно с паницата и ще му ги запрати право в главата, та поотстъпи и се прикри с ръкав, да не би горещата чорба от галушките да му опръска лицето.

Но Пацюк само го погледна и пак засърба галушките. Окуражен, ковачът реши да продължи.

— Дошъл съм при теб, Пацюк, да ти даде Господ всичко в изобилие и хляб в пропорция! — ковачът умееше да вмъкне понякога модерна думичка; беше се поизпраксал още в Полтава, когато боядисваше дървената ограда на стотника. — Няма живот за мен, грешния! Нищо на този свят не може да ми помогне! Да става каквото

ще, трябва да търся помощ от самия дявол. Кажете ми, Пацюк — рече ковачът, като го виждаше, че продължава да мълчи, — какво да правя?

— Като ти трябва дяволът, върви при дявола! — отговори Пацюк, без да вдигне очи към него, и продължи да лапа галушките.

— Тъкмо за това съм дошъл при теб — отговори ковачът и се поклони, — мисля, че освен теб никой на този свят не знае пътя до него.

Пацюк — ни дума, дотяждаше последните галушки.

— Много те моля, добри човече, не ми отказвай — настояваше ковачът, — свинско ли ти се доще или наденици, брашно или, да речем, платно, просо или нещо друго, ако ти потрябва... както си му е редът между свестни хора... няма да ми се досвиди. Кажете ми поне как да намеря пътя до него?

— Комуто дяволът е зад гърба, няма защо да ходи далече — каза равнодушно Пацюк, без да променя положението си.

Вакула се вторачи в него, като че ли обяснението на тези думи беше изписано на челото му. „Какво говори той?“ — питаше безмълвно лицето му; а полуотворената му уста беше готова да налага като галушка първата дума. Но Пацюк мълчеше.

Тогаво Вакула забеляза, че пред него вече нямаше нито галушки, нито каче; вместо тях на пода бяха сложени две дървени паници: едната пълна с вареники, другата със сметана. Мислите и очите му се насочиха неволно към тези ястия. „Да видим — рече си той — как ще яде Пацюк варениките. Сигурно няма да пожелае да се навежда и да ги сърба като галушките, то и не може: вареника трябва първо да го топнеш в сметаната.“

Едва успя да си го помисли и Пацюк зина, погледна към варениките и отвори още по-широко уста. Тогаво един вареник изхвърча от паницата, плюсна се в сметаната, обърна се и на другата страна, подскочи и уцели право устата му. Пацюк го изяде, зина пак и втори вареник скочи по същия начин в устата му. Оставаше само да си направи труда да го сдъвче и глътне.

„Брей, какви чудеса!“ — помисли си ковачът, зяпна от учудване, и в същия миг забеляза, че един вареник се навира в устата му и вече му цапа устните със сметана. Ковачът го отблъсна, изтри устни и се замисли какви чудесии стават по света и на какви хитрини научава човека нечистата сила; сега беше вече убеден, че само Пацюк може да

му помогне. „Ще му се примоля още веднъж, нека ми обясни хубавичко... Но по дяволите! Та нали днес е Бъдни вечер и се пости, а той яде вареники, блажни вареники! Какъв съм глупак наистина, стоя тук и трупам грехове! Назад!“ И набожният ковач изхвърча презглава от стаята.

Но дяволът в чувала, който вече се радваше предварително, не можа да понесе от ръцете му да се изплъзне такава чудесна плячка. Щом ковачът свали чувала, той изскочи от него и яхна шията му.

Мраз пробяга по кожата на ковача; уплашен и пребледнял, той не знаеше какво да прави; вече искаше да се прекръсти... Но дяволът наведе кучешката си муцуна над дясното му ухо и каза:

— Аз съм твой приятел, за другар и приятел съм готов всичко да сторя. Пари ще ти дам колкото щеш! — изпищя той в лявото му ухо. — Оксана ще бъде наша още днес — прошепна той, извърнал муцуната си сега към дясното му ухо.

Ковачът стоеше и размишляваше.

— Добре! — каза той най-сетне. — На такава цена съм готов да бъда твой!

Дяволът плесна с ръце и от радост препусна в галоп върху шията на ковача. „Пипнах ли го най-сетне тоя ковач! — мислеше си той. — Сега ще ти върна, миличък, за всичките ти цапаници и измишльотини, дето ги дрънкаше за дяволите! Какво ще кажат моите приятели, когато научат, че най-набожният човек в цялото село е в ръцете ми?“ И дяволът се засмя от радост, като се сети как ще ядосва в ада цялото опашато племе, как ще беснее куцият дявол, който се смяташе пръв в хитрините.

— Ей, Вакула — изписка дяволът, без да слиза от врата му, сякаш се страхуваше ковачът да не му избяга, — нали знаеш, че без договор нищо не става.

— Аз съм готов — каза ковачът. — Чувал съм, че вие искате той да е подписан с кръв; чакай да извадя от джоба един гвоздей! — той изви ръка назад и хоп — хвана дявола за опашката.

— Виж го ти, какъв шегобиец! — разсмя се високо дяволът. — Хайде стига, стига с тия шегии!

— Чакай, миличък! — извика ковачът. — Ами на това какво ще речеш? — и той се прекръсти, а дяволът стана кротък като агне. — Чакай — каза той и го смъкна за опашката на земята, — ще ти кажа аз

на теб как се подучват на грях добрите хора и честните християни! — и ковачът, без да изпуска опашката, го яхна и вдигна ръка да се прекръсти.

— Смили се, Вакула! — изстена жално дяволът. — Всичко, каквото поискаш, всичко ще направя, само спри да ме мъчиш: не стоварвай върху мен страшния кръст!

— А, виж го ти с какъв глас запя, немецът проклети! Сега знам какво да правя. Хайде веднага да ме откараш, както съм те яхнал! Чуваш ли, искам да летиш като птица!

— Къде? — попита тъжно дяволът.

— В Петербург, право при царицата! И ковачът премалая от страх, като усети, че се вдига във въздуха.

Дълго стоя Оксана, замислена над странните думи на ковача. Нещо вече ѝ подсказваше, че постъпи с него прекалено жестоко. Ами ако наистина се реши на нещо страшно? „Току-виж, от мъка намисли да се влюби в някоя друга и повече от яд нея да нарича първа хубавица в селото? А, не, той мен обича. Аз съм толкова хубава! Никоя няма да му хареса повече; той само се шегува, преструва се. Няма да минат и десет минути, и сигурно ще дойде да ме погледа. Аз наистина съм сурова с него. Трябва да му позволя, уж без да искам, да ме целуне. Как ли ще се зарадва!“ И вятърничавата красавица вече се шегуваше с приятелките си.

— Почакайте — рече една от тях, — ковачът си е забравил чувалите; я вижте какви страшни чували! Наколедувал е много повече от нас: както гледам, по четвърт овен са му хвърляли, а надениците и погачите сигурно чет нямат. Разкош! Ще има да се тъпчем през празниците до пръсване.

— Тези чували на ковача ли са? — подхвана Оксана. — По-скоро да ги замъкнем у дома, да видим хубавичко с какво ги е натъпкал.

Всички одобриха със смях това предложение.

— Но ние не можем да ги помръднем! — извикаха в един глас момите, като се силеха да вдигнат чувалите.

— Почакайте — каза Оксана, — ще изтичаме веднага за шейна и ще ги откараме с шейната.

Всички хукнаха да докарат шейната.

На пленниците им додея да седят в чувалите, въпреки че псалтът си беше пробил с пръст доста голяма дупка. Да не беше пълно с хора, може би щеше да намери начин да се измъкне; но да излезе от чувала пред всички, да стане за смях... това го възпираше и той реши да чака и само пъшкаше леко от неучтивите ботуши на Чуб. Чуб не по-малко искаше да се освободи, още повече че усещаше под себе си нещо, върху което беше ужасно неудобно да се седи. Но щом чу решението на дъщеря си, успокои се и вече не искаше да излезе, като разсъждаваше, че до дома си трябва да извърви поне стотина крачки, ако не и повече. Ако излезе, трябва да се оправи, да си закопчее кожуха, да пристегне пояса — колко много работа! Пък и калпакът му остана у Солоха. Нека по-добре момите да го откарат с шейна. Но не стана, както очакваше Чуб. Докато момите изтичаха за шейна, кльощавият му кум излезе от кръчмата ядосан и в лошо настроение. Кръчмарката не искаше по никакъв начин да му даде на вересия; беше решил да почака дано влезе някой набожен дворянин и да го почерпи; но сякаш напук всички дворяни си бяха вкъщи и като честни християни ядяха жито с мед сред домашните си. Като размишляваше за упадъка на нравите и за каменното сърце на еврейката кръчмарка, кумът се натъкна на чувалите и спря изумен.

— Я виж какви чували е захвърлил някой насред пътя! — каза той и се озърна. — Вътре положително има и свинско. Провървяло му е на някого да наколедува толкова нещо. Какви огромни чували! Даже ако са натъпкани с просени питки и курабии, пак не е зле. Само с погачи да са пълни, пак има файда: за всяка погача еврейката дава осминка водка. Я да ги отмъкна по-бързо, та никой да не ме види — и той метна на рамо чувала с Чуб и псалта, но усети, че е прекалено тежък. — Не, сам не ще мога — измърмори той, — ама тъкмо навреме се задава тъкачът Шапуваленко. Здравей, Остане!

— Здравей — каза тъкачът и спря.

— Къде отиваш?

— Ами накъдето ме отнесат краката.

— Помогни ми, добри човече, да отнеса тия чували! Някой е коледувал и ги е захвърлил насред пътя. Ще си ги разделим по братски.

— Чували ли? А какво има в чувалите — пити или погачи?

— Бе трябва от всичко да има — двамата измъкнаха на бърза ръка пръти от един плет, сложиха върху тях чувала и го понесоха на

рамене.

— Къде ще го отнесем? В кръчмата ли? — попита по пътя тъкачът.

— То и аз тъй мислех, в кръчмата да ги отнесем, ама проклетата еврейка няма да повярва, ще рече, че сме го откраднали отнякъде, щото аз ей-сега излязох от кръчмата. Ще го занесем у дома. Никой няма да ни попречи: жената я няма.

— Сигурен ли си, че я няма? — попита предпазливият тъкач.

— Слава Богу, още не ми е изпила кукувица ума — каза кумът, — само дяволът може да ме замъкне при нея. Тя сигурно ще се размотава с женорята до съмнало.

— Кой е? — развика се жената на кума, като чу шума в пруста, който бяха вдигнали двамата приятели с чувала, и отвори вратата.

Кумът се вцепени.

— Ха сега де! — измърмори тъкачът и отпусна ръце.

Жената на кума беше такова съкровище, каквито рядко се случват по белия свят. И тя като мъжа си почти не си седеше къщи и по цял ден обикаляше жените из махалата, ходеше при по-богати бабички, подмазваше им се и си хапваше у тях с голям апетит, а с мъжа си се биеше само сутрин, защото само тогава го виждаше от време на време. Къщата им беше два пъти по-вехта от шалварите на общинския писар, покривът на няколко места беше без слама. От плета стърчаха само остатъци, защото, който излизаше от къщи, не вземаше никога тояга срещу кучетата, с надеждата че ще мине край градината на кума и ще си измъкне от неговия плет която си пожелае. Печката не се палеше по два-три дена. Каквото изпросеше от добрите хора, нежната съпруга го криеше по-далечко от своя мъж и често му отнемаше самоволно и неговата плячка, ако той не успееше да я пропие в кръчмата. Въпреки неизменното си хладнокръвие кумът не обичаше да ѝ отстъпва и затова почти винаги излизаше от къщи със синини под двете очи, а скъпата му половинка пъшкеше и се помъкваше да разкаже на бабичките за безчинствата на своя мъж и за побоищата, които беше понесла.

Сега можем да си представим колко бяха слисани тъкачът и кумът от неочакваната ѝ поява. Те смъкнаха чувала и пристъпиха напред, за да го прикрият с полите на дрехите си, но беше вече късно:

жената на кума, макар да виждаше зле със старите си очи, забеляза чувала.

— Виж, това е хубаво! — каза тя с израз, в който прозираше радостта на ястреб. — Колко хубаво, че сте наколедували толкова много! Добрите хора винаги така правят; ама вие май сте го задигнали отнякъде. Я ми го покажете, чувате ли, веднага ми покажете тоя чувал!

— Плешивият дявол ще ти го покаже, не ние — каза кумът и се изпъчи.

— Ти що се вреш? — каза тъкачът. — Ние сме го напълнили, не ти.

— А, не, ти ще ми го покажеш, пияницо неден! — извика жената, удари високия кум с юмрук в брадата и взе да напират към чувала.

Тъкачът и кумът бранеха мъжествено чувала и я накараха да отстъпи. Но не бяха успели да се посъвземат, и съпругата нахлу в пруста, вече с дилафа в ръка. Перна ловко мъжа си с дилафа по ръцете, а тъкача по гърба и вече беше до чувала.

— Защо я пуснахме? — опомни се тъкачът.

— Защо сме я били пуснали! Ти защо я пусна? — отвърна хладнокръвно кумът.

— Вашият дилаф трябва да е железен! — обади се след късо мълчание тъкачът и се почеса по гърба. — Мойта булка купи лани на панаира един дилаф, двајсет и пет копейки даде — ама от него... не боли...

В това време тържествуващата съпруга сложи на пода светилника, развърза чувала и надникна в него. Но навярно старите ѝ очи, които така добре бяха видели чувала, този път я измамиха.

— Брей, че тук има цял шопар! — възкликна тя и плесна с ръце от радост.

— Шопар! Чуваш ли, цял шопар! — сръга тъкачът кума. — Ама на, ти си виновен за всичко!

— Какво да се прави? — отвърна кумът и сви рамене.

— Как какво? Защо стоим? Да ѝ вземем чувала! Хайде, хайде!

— Я се махай оттук! Марш! Шопарът е наш! — викаше тъкачът и напираше.

— Махай се, махай се, дяволска жено! Не е твой — взе да напират и кумът.

Съпругата грабна пак дилафа, но в това време Чуб се измъкна от чувала, застана наред пруста и взе да се протяга като човек, който току-що се е събудил от дълъг сън.

Жената на кума извика, плесна се с длани по хълбоците и всички зяпнаха неволно.

— Какви ги дрънка тая глупачка: шопар! Това не е шопар — опули се кумът.

— Я виж какъв човек са натикали в чувала! — каза тъкачът и заотстъпва от страх. — Кой каквото ще да казва, да пукна, ама в тая работа има пръст нечистата сила. Невъзможно е той да е минал през прозореца.

— Я, че това бил кумът! — възкликна кумът, като се вгледа.

— А ти за кого ме взе? — каза Чуб и се засмя. — Хубава шега ви скроих, нали? А вие искахте комай да ме изядете вместо свинско? Почакайте, ще ви зарадвам: в чувала има още нещо — хич да не е шопар, все ще е я прасе, я друго животно. Под мен непрекъснато шаваше нещо.

Тъкачът и кумът се втурнаха към чувала, стопанката се вкопчи от другата страна и пак щяха да се счепкат, но псалтът разбра, че сега няма къде да се скрие, и се измъкна от чувала.

Жената на кума се вцепени и изтърва крака, за който вече дърпаше псалта от чувала.

— Я виж, то имало още един! — възкликна уплашено тъкачът. — Дявол знае какво става на този свят... главата ми се мае... не наденици или погачи, ами хора тъпчат в чувалите!

— Това е псалтът — измърмори Чуб, смаян повече от останалите. — Я виж ти! Виж я ти тая Солоха! Да ни напъха в чувала... Абе гледам аз — къщата й пълна с чували... Сега разбрах всичко: във всеки чувал е имало по двама души. А аз си мислех, че тя само на мен... Виж я ти, пустата му Солоха!

Момите се почудиха, като не намериха единия чувал. „Няма как, ще ни стигне и тоя“ — чуруликаше Оксана. Всички хванаха чувала и го натовариха на шейната.

Кметът реши да си мълчи, като разсъждаваше: ако се развика сега да развържат чувала и да го пуснат, глупавите момичета ще се разбягат, ще помислят, че в чувала има дявол, и той ще остане на

улицата може би чак до утре. А в това време момите се хванаха дружно за ръце и полетяха като вихър с шейната по скърцащия сняг. Много от тях сядаха със смях върху шейната; други скачаха право върху кмета. Кметът реши всичко да изтърпи. Най-сетне пристигнаха, отвориха широко вратата към пруста и стаята и вмъкнаха със смях чувала.

— Я да видим какво има тук — завикаха всички и се втурнаха да развързват.

В този миг хълцането, което не преставаше да мъчи кмета през цялото време, докато беше в чувала, така се засили, че той се разхълца и закашля високо.

— Ах, вътре има някой! — извикаха всички и се втурнаха уплашени към вратата.

— По дяволите! Къде сте хукнали като луди? — каза Чуб, който тъкмо влизаше през вратата.

— Ох, татко! — промълви Оксана. — В чувала има някой!

— В чувала ли? Откъде взехте този чувал?

— Ковачът го захвърли насред пътя — отговориха всички в един глас.

„Да, аз нали казвах?...“ — рече си Чуб.

— Та от какво се уплашихте? Я да видим. Е, хайде, човече, хем, моля те, не се обиждай, че не те наричам по име и презиме, хайде, излизай от чувала!

Кметът излезе.

— Ах! — възкликнаха момичетата.

„Значи и кметът се е наврял там — мислеше си учудено Чуб и го мереше от глава до пети, — виж ти каква била работата!...“

— Хм!... — Нищо друго не можа да каже.

Кметът беше не по-малко смутен и не знаеше как да започне.

— Трябва да е студено навън? — обърна се той към Чуб.

— Студеничко е — отговори Чуб. — Ама я позволи да те попитам, с какво си мажеш ботушите, с мас или с катран?

Той искаше друго да каже, искаше да попита:

„Как се напъха в тоя чувал, кмете?“ — но сам не разбра как каза съвсем друго.

— С катран е по-добре — отговори кметът. — Е, хайде, довиждане, Чуб — и той нахлупи калпак и излезе от къщата.

— Защо го попитах така глупаво с какво си маже ботушите! — измърмори Чуб и погледна към вратата, през която беше излязъл кметът. — Пустата му Солоха! Такъв човек да напъха в чувал!... Брей, дяволска жена! А аз, глупакът... бе де го тоя проклет чувал?

— Хвърлих го в къшето, вече е празен — отговори Оксана.

— Знам ги аз тия номера — празен бил! Я го дайте насам: вътре има още някой! Я го изтърсете хубавичко... Какво, няма ли? Виж я ти, проклетата жена! А като я гледаш — светица, като че блажно не е туряла в уста.

Но да оставим Чуб да си излива яда колкото му душа иска и да се върнем при ковача, защото сигурно е станало вече девет часът.

Отначало Вакула го достраша, като се вдигнаха на такава височина, от която долу, на земята, не можеше вече нищо да различи, и прелетя като муха толкова близо до месечината, че да не беше се понавел малко, щеше да я закачи с калпака. Но след малко се поокопити и почна да се подиграва на дявола. Ужасно му беше забавно да слуша как дяволът киха и кашля, когато сваля от шията си кипарисовото кръстче и го доближава до него. Нарочно вдигаше ръка да се почеше по главата, а дяволът мислеше, че се кани да го прекръсти, и летеше още по-бързо. Всичко беше светло във висините. Въздухът беше прозрачен сред леката сребриста мъгла. Всичко се виждаше и можаха дори да забележат как покрай тях мина като вихър един магьосник, седнал в гърне; как звездите, събрани накуп, играеха на криеница; как се кълбяха встрани като облак цял рой духове; как един дявол, който танцуваше на месечина, свали калпак, като видя препускащия ковач; как се връщаше бързо една метла, върху която, изглежда, току-що беше летяла вещица... и много още гнусотии срещаша. Всички, като видяха ковача, спираха за миг да го погледат, а после се понасяха по пътя си и продължаваха да си вършат своето; ковачът все летеше; изведнъж под него заблестя Петербург, целият в светлини. (Този ден имаше по някакъв случай илюминация.) Дяволът прелетя през бариерата, превърна се в кон и ковачът се видя посред улицата, яхнал вран жребец.

Боже мой! Тропот, гръм, блясък; от двете страни се издигат четириетажни стени; тропотът на конските копита, шумът от колелата кънтяха като гръм и ехото долиташе от четири страни; къщите растяха и сякаш никнеха от земята на всяка крачка; мостовете трепереха;

каретите летяха; кочияшите, фореиторите викаха; снегът свистеше под хилядите шейни, летящи във всички посоки; пешеходците се трупаха и притискаха към къщите, с редици от фенери пред тях, и огромните им сенки трептяха по стените и стигаха с главите си комините и покривите. Ковачът се озърташе изумен на всички страни. Струваше му се, че всички къщи са устремили към него безброй огнени очи и го гледат. Видя толкова много господа в скъпи кожуси, че не знаеше пред кого да сваля калпак. „Божичко, колко много господари има тук — помисли си ковачът. — Според мен всеки минувач с кожух е заседател, положително е заседател! А онези, дето се возят в такива чудни коли със стъкла, те, ако не са градоначалници, сигурно са комисари, а може и по-главни да са.“ Думите му бяха прекъснати от въпроса на дявола: „Право при царицата ли да те откарам?“ „Не, страх ме е — помисли си ковачът. — Тук някъде, не зная точно къде, са се настанили запорожците, дето минаха есенес през Диканка. Идваха от сечта, носеха документи за царицата; няма да е зле да се посъветвам с тях.“

— Ей, сатана, я се пхни в джоба и ме заведе при запорожците!

Дяволът в миг отслабна и стана толкова мъничък, че лесно се напъха в джоба му. А Вакула не успя да се озърне и се озова пред една голяма къща, качи се, без сам да знае как, по стълбата, отвори една врата и се стъписа от блясъка на стаята, която видя; но се поокопити, като позна същите запорожци, които бяха минали през Диканка, наседали сега върху копринени дивани, подвили под себе си намазаните с катран ботуши и запушили най-серт тютюн, който се нарича обикновено махорка.

— Добър ден, панове! Помози Бог! Тук значи се случи да се срещнем! — каза ковачът, приближи се и се поклони доземи.

— Какъв е тоя човек? — попита седналият пред самия ковач един друг, седнал по-далеч.

— Не ме ли познахте? — попита ковачът. — Аз съм Вакула, ковачът! Като минахте есенес през Диканка, гостувахте ми, да ви даде Господ здраве и дълголетие, без малко два дена. И нова шина ви сложих тогава на колата, на предното колело.

— А — каза същият запорожец, — това е ковачът, дето рисува толкоз хубаво! Здравей, земляче, какво те води насам?

— Ами дощя ми се да погледам, разправят...

— Тъй, тъй, земляче — поизпъчи се запорожецът и като искаше да покаже, че знае да говори и руски, рече: — Що балшой город?

Ковачът също не искаше да се посрами и да се покаже новак, още повече че, както имахте възможност да видите по-горе, и той знаеше да говори грамотно.

— Знатна губерния! — отвърна той равнодушно. — Не ще и дума: къщите преогромни, картини наокачили прехубави. Много от къщите изписани с букви от златен варак чак до прекаленост. Не ще и дума, чудна пропорция!

Запорожците, като чува как свободно се изразява ковачът, останаха от него с много благоприятно впечатление.

— После ще си поприказваме повечко, земляче, а сега отиваме веднага при царицата.

— При царицата ли? Ах, бъдете така добри, панове, вземете ме и мен!

— Теб ли? — рече запорожецът с такъв израз, с какъвто говори наставникът на своя четиригодишен възпитаник, който го моли да го качи на истински, на голям кон. — Че ти каква работа имаш там? Не, не може — и лицето му стана важно-важно. — Ние, братко, ще разговаряме с царицата за наши си работи.

— Вземете ме — настояваше ковачът. — Помоли ги! — прошепна той тихо на дявола и удари с юмрук джоба си.

Не успя да го каже, и другият запорожец се обади:

— Хайде да го вземем, братлета.

— Е, хайде да го вземем! — рекоха останалите.

— Обличай тогава дрехи като нашите.

Ковачът взе да навлича един зелен жупан, когато вратата изведнъж се отвори и влезлият човек със сърмени ширити каза, че е време да тръгват.

Ковачът пак се зачуди, когато се понесе в огромна карета с олюляващи се ресори, когато от двете му страни затичаха назад четириетажните къщи, а павираната улица загърмя и сякаш се затъркаля под краката на конете.

„Господи, колко светлини! — мислеше си ковачът. — У нас и денем не е толкова светло.“

Каретите спряха пред двореца. Запорожците слязоха, минаха през великолепното преддверие и се заизкачваха по бляскаво осветена

стълба.

— Каква стълба! — шепнеше си ковачът. — Да ти е жал да я тъпчеш с крака. Какви украшения! Казват, че приказките лъжели! Как ще лъжат! Господи, какви перила! Как изкусно са направени! Само желязо е отишло за петдесетина рубли!

Като изкачиха стълбата, запорожците прекосиха първата зала. Ковачът ги следваше плахо, защото тръпнеше на всяка крачка да не се подхлъзне на паркета. Прекосиха три зали, ковачът не преставаше да се учудва. Като влязоха в четвъртата, той се приближи неволно към окачената на стената картина. Беше пречистата Дева с младенеца на ръце. „Каква картина! Каква чудесна живопис! — разсъждаваше той. — Като че ли ей сега ще ти проговори! Като жива е! Ами светото дете! И ръчиците си стиснало! И се усмихва, милото! Ами боите, Господи божичко, какви бои! Охра, както гледам, и за една копейка няма, само зелена и яркочервена; а синята просто грее! Чудо! Грунтът сигурно е правен с блайвайс. Но колкото и да са чудесни тези рисувания, медната дръжка — продължи той, като се приближи до вратата и заопипва ключалката — е достойна за още по-голямо учудване. Ах, каква чиста изработка! Всичкото това, мисля си, немски ковачи са го правили по най-скъпи цени...“

Може би ковачът щеше още дълго да разсъждава, ако един лакей с галуни не го беше бутнал по лакътя и не му беше напомнил да не изостава от другите. Запорожците прекосиха още две зали и спряха. Заповядаха им там да почакаат. В залата се бяха събрали няколко генерали в златошити мундири. Запорожците се поклониха на всички страни и застанаха вкупом.

След минута влезе, придружен от цяла свита, един доста пълен човек с хетмански мундир и с жълти ботуши. Косата му беше разрошена, с едното око беше малко кривоглед, на лицето му беше изписана надменна величавост, във всички движения личеше навикът да заповядва. Всички генерали, които се бяха разхождали доста наперено в златните си мундири, се засуетиха и с ниски поклони сякаш ловяха всяка негова дума и дори най-слабото му движение, за да полетят тутакси да го изпълнят. Но хетманът даже не им обърна внимание, кимна едва-едва и се приближи към запорожците.

Всички запорожци се поклониха доземи.

— Всички ли сте тук? — попита той провлечено, като произнасяше думите малко носово.

— Та вси, бацько!^[5] — отговориха запорожците и пак се поклониха.

— Нали няма да забравите да кажете, каквото ви научих?

— Не, бащице, няма да забравим.

— Това царят ли е? — попита ковачът един от запорожците.

— Какъв ти цар! Това е самият Потьомкин — отвърна запорожецът.

В съседната стая се чува гласове и ковачът не знаеше къде понапред да гледа — толкова много дами влязоха: в атлазени рокли с дълги опашки, а също и придворни със златошити кафтани, с някакви метлички отзад. Виждаше само блясък и нищо друго. Изведнъж запорожците се проснаха всичките на земята и викнаха в един глас:

— Смили се, мамо! Смили се! — без да вижда нищо, ковачът също се просна усърдно на пода.

— Станете! — прозвуча над тях повелителен, но приятен глас. Неколцина придворни се засуетиха и взеха да побутват запорожците.

— Няма да станем, мамо, няма да станем! Ще умрем, но няма да станем! — викаха запорожците.

Потьомкин си хапеше устните, най-сетне се приближи сам и прошепна нещо повелително на един от запорожците. Запорожците станаха.

Тогава и ковачът се осмели да вдигне глава и видя застаналата пред него нисичка жена, даже малко дебелшка, напудрена, със сини очи и с онзи величествено усмихнат израз, който така умееше да покорява всичко и можеше да принадлежи само на царстваща жена.

— Светлейшият княз обеща да ме запознае днес с моя народ, който още не съм виждала — каза дамата със сините очи, като разглеждаше с любопитство запорожците. — Добре ли се грижат тук за вас? — продължи тя и се приближи още към тях.

— Та спасиби, мамо!^[6] С храната сме добре, то тукашните овни не струват наистина спроти нашите, запорожките, ама що да не я караме някак?...

Потьомкин се намръщи, като чу, че запорожците говорят съвсем не това, което ги беше учил...

Един от запорожците се поизпъчи и пристъпи напред:

— Смили се над нас, мамо! Защо погубваш верния си народ? С какво сме те разгневили? Нито сме се побратимявали с нечестивия татарин, нито сме се сдушавали с турчина; кога сме ти изменяли с дело или с помисъл? Защо е тая немилост? Преди чувахме, че си заповядала да строят навсякъде крепости против нас; после чухме, че искаш да ни направиш *карабинери*; сега чуваме за нови напасти. С какво се е провинило запорожкото войнство? Дали с това, че преведе армията ти през Перекоп и помогна на генералите ти да посекаат кримците?...

Потьомкин мълчеше и чистеше с малка четчица брилянтите, с които бяха отрупани ръцете му.

— Но какво искате вие? — попита загрижено Екатерина.

Запорожците се спогледаха многозначително.

„Сега му е времето! Царицата пита какво искаме!“ — рече си ковачът и изведнъж се просна на пода.

— Ваше царско величество, не се гневете, смилете се! От какво, простете ми, ваша царска милост, за нахалството, са направени чепичките, дето ги носите на краката си? Аз мисля, че нито един обуцар в нито една държава на света не може да измайстори такива. Боже господи, да можеше моята жена да сложи такива чепички!

Царицата се засмя. Придворните също се засмяха. Потьомкин хем се мръщеше, хем се смееше. Запорожците взеха да ръгат ковача — помислиха да не е полудял.

— Стани! — каза ласкаво царицата. — Щом толкова искаш да имаш такива обувки, не е трудно да ти дам. Донесете му веднага от най-скъпите ми обувки, позлатени! Наистина много ми харесва това простодушие! Ето ви предмет, достоен за остроумното ви перо — продължи царицата, като отпрати поглед към човек на средна възраст с пълно, но малко бледо лице, застанал по-далеч от останалите и чийто скромен кафтан с големи седефени копчета показваше, че той не принадлежи към придворните.

— Вие, ваше императорско величество, сте много снизходителна. За това трябва да си поне Лафонтен! — отговори човекът със седефените копчета и се поклони.

— Ще ви кажа откровено: аз все още съм под силното впечатление на вашия „Бригадир“. Вие четете прекрасно! Но бях чувала — продължи царицата, като се обърна към запорожците, — че при вас в Сечта никога не се женят.

— Як же, мамо!^[7] Сама знаеш, човек без жена не може — отвърна същият запорожец, който беше разговарял с ковача, и ковачът се учуди, като чу как този запорожец, който знаеше така добре грамотния език, говори сякаш нарочно с царицата на най-грубото, както го наричат обикновено, селяшко наречие. „Хитър свят! — помисли си той. — Сигурно го прави не току-така.“

— Ние сме грешни хора, а не монаси — продължи запорожецът. — Лакоми сме както цялото честно християнство за блажничко. Мнозина от нас си имат жени, само че не живеят с тях в Сечта. Някои си имат жени в Полша, други си имат жени в Украйна, има и такива, дето жените им са в Турско.

В това време донесоха на ковача обувките.

— Божичко, какво украшение! — възкликна радостно той и грабна обувките. — Ваше царско величество! Като носите такива обушенца, като пристъпвате с тях, ваше благородие, сякаш по лед се плъзгате, какви ли ще да са ви краченцата? Мисля си — трябва да са поне от чиста захар.

Царицата, която наистина имаше много стройни прелестни крачета, не можа да не се усмихне, като чу такъв комплимент от устата на простодушния ковач, който в запорожките си дрехи можеше да мине за красавец въпреки мургавото лице.

Зарадван от такова благосклонно внимание, ковачът вече искаше да поразпита хубавичко царицата за всичко: вярно ли е, че царете ядат само мед, сланина и все такива хубави неща; но усети, че запорожците го ръгат в ребрата, и реши да млъкне; а когато царицата се обърна към старците и почна да ги разпитва как живеят в Сечта, какви са им обичаите, той поотстъпи назад, наведе се към джоба си, каза тихо: „Изнес ме по-скоро оттук!“ — и изведнъж се намери отвъд бариерата.

— Удавил се е! Честен кръст, удавил се е! Оттук да не мръдна, ако не се е удавил! — каканижеше дебелията жена на тъкача, застанала с диканските жени посред улицата.

— Абе аз да не съм някоя лъжкиня? Да не съм откраднала някому кравата? Да не съм урочасала някого, та ми нямате вяра? — крещеше една жена в казашки контош и с морав нос и ръкомахаше. — Да даде Господ вода да не ми се допие, ако старата Переперчиха не е видяла със собствените си очи как ковачът се обесил!

— Ковачът се обесил! Туйто! — каза кметът, който излизаше от Чубови, спря и се провря, за да застане по-близо до разговарящите.

— Кажи по-добре водка да не ти се допие, стара пияница! — отвърна жената на тъкача. — Човек трябва да е луд като тебе, та да се обеси! Удавил се е! Удавил се е в дупката на леда! Сигурна съм, както съм сигурна, че ти идеш от кръчмарката.

— Мръсница! Виж я ти за какво взела да ме одумва! — възрази гневно жената с моравия нос. — А по-добре мълчи, негоднице! Мислиш, не знам, че псалтът те спохожда всяка вечер?

Жената на тъкача се изчерви:

— Какъв псалт? Кого спохождал псалтът? Какви ги дрънкаш?

— Псалтът ли? — пропя и се заприближава към спорещите жената на псалта, облечена в кожух от заешки кожи, отгоре със син плат. — Ще ти дам аз на теб един псалт! Кой каза псалтът?

— Ами ето при кого ходи псалтът! — каза жената с моравия нос и посочи жената на тъкача.

— Значи ти си била, кучко недна — каза жената на псалта и взе да напират към жената на тъкача, — значи ти, вещице, му мътиш главата и го поиш с дяволско биле, та да ходи при теб?

— Остави ме на мира, сатана! — заотстъпва жената на тъкача.

— Гледай я ти, вещицата проклета, дано не видиш свои деца, негоднице! Тю!... — и жената на псалта плю право в очите ѝ.

Жената на тъкача искаше да направи същото, но вместо това плю в небръснатата брада на кмета, който се беше приближил досам спорещите, та да чуе по-добре всичко.

— Ах, проклетата жена! — развика се кметът, изтри си лицето с полата на дрехата и вдигна камшика. Това движение накара всички да се разбягат кой накъдето види. — Каква гадост! — повтаряше той и продължаваше да се бърше. — Та значи ковачът се удавил! Божичко, а колко го биваше да зографисва! Какви здрави ножове, сърпове и плугове умееше да кове! Каква хала беше! Да — продължи той замислен, — такива хора са малко в селото ни. То затуй значи, още докато бях в проклетия чувал, забелязах, че е в много лошо настроение, клетият. Пустият му ковач! Беше и вече го няма! А аз тъкмо се канех да подкова пъстрата кобила!...

Изпълнен с такива християнски мисли, кметът тръгна бавно към къщи.

Оксана се смути, когато до нея стигнаха тези новини. Не вярваше много на очите на Переперчиха и на женските приказки; знаеше, че ковачът е твърде набожен, за да се реши да погуби душата си. Но ако наистина се е махнал и няма намерение никога вече да се връща в селото? Едва ли някъде другаде ще се намери юнак като ковача! И толкова я обичаше! Най-дълго от всички търпеше капризите ѝ! Красавицата се въртя цялата нощ под одеялото от дясната страна на лявата, от лявата на дясната — и не можа да заспи. Ту се мятеше в омайваща голота, която нощният мрак скриваше дори от нея, и се кореше почти гласно; ту притихваше и решаваше да не мисли за нищо, но непрекъснато мислеше. Цялата пламтеше и призори се влюби до уши в ковача.

Чуб не прояви нито радост, нито скръб за участието на Вакула. Мислите му бяха заети с едно: той просто не можеше да забрави вероломството на Солоха и дори сънен не преставаше да я ругае.

Настъпи утрото. Още преди да съмне, черквата беше пълна с народ. Възрастни жени с бели забрадки и бели сукнени контоши се кръстеха набожно пред входа на черквата. Дворянки в зелени и жълти жакети, а някои даже в сини контоши със златни опашлета стояха пред тях. Момите, намотали на главите си по цял дюкян панделки, а на шиите си гердани, кръстове и пендари, се мъчеха да се приближат още повече до иконостаса. Но най-напред стояха дворяните и обикновените селяни с мустаци, с перчеми, с дебели вратове и току-що бръснати брадички, повечето с ямурлуци, изпод които се подаваха бели или сини палта. По всички лица, накъдето и да погледнеш, личеше, че е празник. Кметът се облизваше, като си представяше как ще отговее с наденица; момите си мислеха как ще се пързалят с момците по леда; бабите шепнеха по-усърдно от всякога молитвите си.

Из цялата черква се чуваше как казакът Свербигуз прави метани. Само Оксана стоеше като замаяна: искаше да се моли и не можеше. В сърцето ѝ се бяха събрали толкова различни чувства, едно от друго по-ядни, едно от друго по-печални, че лицето ѝ изразяваше само силно смущение; в очите ѝ трептяха сълзи. Момите не можеха да разберат причината и не подозираха, че причината е ковачът. Всички миряни забелязаха, че празникът сякаш не е празник, че сякаш нещо не достига. Като за беда псалтът след пътешествието в чувала беше пресипнал и хриптеше едва чуто; вярно, че пристигналият певец

вземаше чудесни дълбочини, но колко по-хубаво щеше да бъде, ако беше тук и ковачът, който всеки път, щом запееха „Отче наш“ или „Иже херувими“, се качваше на клироса и държеше оттам исото със същия напев, който пеят и в Полтава. Освен това той изпълняваше длъжността черковен ктитор. Вече мина утринната служба, след утринната мина и литургията... къде наистина се загуби този ковач?

През останалото време от нощта дяволът летеше още по-бързо с ковача по обратния път. За един миг Вакула се намери пред къщата си. В това време пропя петел.

— Къде! — извика той и сграбчи за опашката дявола, който искаше да избяга. — Почакай, приятелю, това още не е всичко: още не съм ти благодарил.

Грабна един прът и го шибна три пъти, а нещастният дявол хукна да бяга като селянин, когото току-що е напердашил заседателят. И тъй, вместо да измами, да съблазни и да надхитри другите, врагът на човешкия род сам беше надхитрен. После Вакула влезе в пруста, зарови се в сеното и спа до обяд. Като се събуди и видя, че слънцето е вече високо, той се уплаши: „Проспал съм утринната служба и литургията!“ Благочестивият ковач се натъжи, като разсъждаваше, че Господ сигурно нарочно, като наказание за грешното му намерение да погуби душата си, му е пратил този сън, та да не може да отиде на такъв тържествен празник на черква. Но като се успокои с това, че идната седмица ще се изповяда на попа, а още днес ще почне да прави през цялата година по петдесет метана на ден, той надникна в стаята; там нямаше никого. Изглежда, Солоха още не се беше прибрала. Извади внимателно от пазвата си обувките и пак се зачуди на скъпата изработка и на необикновеното приключение през изтеклата нощ; изсмя се, облече се колкото може по-хубаво, сложи дрехите, които беше получил от запорожците, извади от раклата нов калпак от решетиловски астраган със синьо дъно, който не беше слагал нито веднъж, откакто го беше купил в Полтава; извади и нов, разноцветен пояс; върза всичко заедно с камшика в една кърпа и се запъти право при Чуб.

Чуб се опули, когато ковачът влезе в къщата му, и не знаеше на какво да се чуди; дали на това, че ковачът беше възкръснал, или че се беше осмелил да дойде при него, или че се беше издокарал като

същински франт и запорожец. Но още повече се изуми, когато Вакула развърза кърпата и сложи пред него нов-новеничък калпак и пояс, каквито в селото никой не беше виждал, а той самият коленичи в краката му и продума умолително:

— Смили се, бащице! Не се гневи! Ето ти камшика: бий, колкото ти душа иска, сам ти се предавам; за всичко се кая; бий ме, само не ми се сърди! Нали си бил някога побратим с моя баща, нали заедно сте яли и пили.

Чуб гледаше с тайно задоволство как ковачът, който не прекланяше глава пред никого в селото, който огъваше с ръка медни петаци и подкови като топли питки — същият този ковач лежеше сега в краката му. За да си придаде още по-голяма важност, Чуб взе камшика и го шибна три пъти по гърба.

— Хайде, стига ти толкова, ставай! И винаги да слушаш старите хора! Да забравим всичко, което е било между нас. Казвай сега какво искаш.

— Дай ми, бащице, Оксана!

Чуб поразмисли, погледна калпака и пояса: калпакът беше чудесен, поясът също не му отстъпваше; спомни си за вероломната Солоха и каза решително:

— Хубаво! Прати сватове!

— Ай! — възкликна Оксана, която току-що бе пристъпила прага, и като видя ковача, впери в него радостен и изумен поглед.

— Виж какви чепички съм ти донесъл! — каза Вакула. — Същите, дето ги носи царицата.

— Не, не, не искам чепички! — размаха тя ръце и не можеше да откъсне очи от него. — Аз и без чепички... — не довърши и се изчерви.

Ковачът се приближи, хвана я за ръката; красавицата сведе очи. Никога не беше я виждал толкова хубава. Възхитеният ковач я целуна лекичко, лицето ѝ пламна още по-силно и тя стана още по-красива.

Веднъж архиереят, вечна му памет, дойде в Диканка и много хареса мястото, където е разположено селото, а като минаваше по улиците, спря пред една нова къща.

— Ами чия е тази къща, толкова хубаво изписана? — попита негово преосвещенство застаналата пред портата красива жена с дете

на ръце.

— На ковача Вакула — отговори му Оксана и му се поклони, защото това беше именно тя.

— Чудесна е! Прекрасна работа! — каза негово преосвещенство и заразглежда вратите и прозорците. А прозорците бяха целите обрамчени с червена боя; по вратите бяха изрисувани казаци на коне, с лули в устата.

Но още повече похвали негово преосвещенство Вакула, като научи, че е издържал черковно покаяние и е боядисал даром целия ляв клирос със зелена боя и червени цветя. Но това не е всичко: на страничната стена, веднага щом влезеш в черквата, Вакула беше изрисувал дявола в ада, толкова отвратителен, че всички плюеха, като минаваха край него, а жените, щом се разплачеше детето в ръцете им, поднасяха го към картината и казваха: „Я гледай какво плашило е изрисувано тук!“ — и детето спираше да плаче, поглеждаше страхливо картината и се притискаше към гърдите на майка си.

1831 г.

---

[1] Коледуване наричат по нашия край обичая през нощта срещу Рождество да се пеят под прозорците песни, които се наричат коледарски. На коледаря стопанката или стопанинът, или който е останал вкъщи, винаги ще му пусне нещо в торбата — наденица или хляб, или меден петак, каквото се намери. Разправят, че едно време имало дървен идол Коледа, почитан като бог, та уж оттам произхождали и коледарските песни. Кой знае? Не ни е работа на нас, простите хора, да мъдруваме за такива неща. Лани отец Осип беше забранил да се коледува по чифлиците, казваше, че с това хората угаждали уж на сатаната. Пък то, правичката да си кажем, в коледарските песни и дума не се споменава за Коледа. Пеят най-често за рождество Христово; а накрая пожелават здраве на стопанина, на стопанката, на децата и на цялата къща — бележка на пчеларя. ↑

[2] Немец наричат по нашия край всеки чужденец, та ако ще да е французин или австриец, или швед — все е немец. ↑

[3] *Щедривка* — новогодишна песен, която се пее на 31 декември и на 1 януари. Б. пр. ↑

[4] *Пузати* — шишко, шкембо — от пузатый — шишкав, тумбест, шкембелия. Б.пр. ↑

[5] Ами всички, бащице! (укр.) ↑

[6] Ами благодарим ти, мамо! (укр.) ↑

[7] Как може, мамо (укр.) ↑

СТРАШНО ОТМЪЩЕНИЕ

I

Шуми, ехти окрайнината на Киев. Есаулът Хоробец празнува сватбата на сина си. Много хора пристигнаха на гости на есаула. Едно време обичаха добре да си хапнат, още повече обичаха да си пийнат, а най-много обичаха да се повеселят. Пристигна на дорестия си кон и запорожецът Микитка направо от пиянския гуляй в Перешляй поле, дето седем дни и седем ноци бе поил с червено вино кралските шляхтичи. Пристигна и побратимът на есаула, Данило Бурулбаш, от отвъдния бряг на Днепър, дето между два хълма беше неговото селце, заедно с младата си жена Катерина и едногодишния си син. Учудваха се гостите на бялото лице на пана Катерина, на черните ѝ като немско кадифе вежди, на празничната ѝ сукнена дреха и на долната фуста от синя коприна, на ботушките ѝ със сребърни подковки, но най-много се учудваха, че не е дошъл с нея и старият ѝ баща. Само година живя той отвъд Днепър, а двайсет и една години се губи без вест нанякъде и се върна при дъщеря си, когато тя се омъжи и роди син. Той сигурно би разправял много чудни неща. И как да не разправя, като е бил толкова време в чужда земя? Всичко там не е като тук и хората не са такива, и Христови черкви няма... Но той не дойде.

Поднесоха на гостите варена ракия със стафиди и сливи, а на голяма табла — сватбена пита. Музикантите пипнаха долната ѝ кора, в която бяха замесени пари, и затихнаха за малко, като наслагаха до себе си цимбали, цигулки и дайрета. През това време невестите и девойките, като се избърсаха с везани кърпи, излязоха наново от редиците си; а момците, с ръце на кръста, гордо заоглеждаха наоколо, готови да се понесат насреща им; тъкмо тогава старият есаул изнесе две икони, за да благослови младоженците. Тия икони му беше дал почтеният отшелник, старецът Вартоломей. Те не бяха украсени богато, не светеше по тях сребро, ни злато. Ала никаква нечиста сила не смее да докосне оня, в чийто дом са тия икони. Есаулът ги вдигна нагоре и се канеше да изрече къса молитва... когато изведнъж заигралите се на земята деца се развикаха изплашени; подир тях и народът се стъписа и всички със страх сочеха изправения между тях

казак; кой беше той, никой не знаеше. Но той вече бе изиграл чудесно един казачок и бе успял да разсмее наобиколилите го хора. Когато есаулът вдигна иконите, цялото му лице изведнъж се промени: носът му порасна и се изкриви на една страна, вместо кестеняви заиграха зелени очи, устните посиняха, брадата затрепера и се изостри като копие, от устата щръкна голям зъб, зад главата му се издигна гърбица — и казакът стана старец.

— Той е! Той е! — завикаха хората, като се притискаха един о друг.

— Магьосникът отново се появи! — викаха майките, като грабнаха децата си на ръце.

Величаво и важно излезе есаулът напред, вдигна срещу него иконите и каза с гръмовит глас:

— Изчезвай, образ на сатаната, тук няма място за теб!

И със съскане и тракане на зъби като вълк чудноватият старец изчезна.

И потекоха, потекоха и зашумяха като море в бурно време мълви и приказки сред народа.

— Какъв е тоя магьосник? — питаха младите и неопитни хора.

— Зло ще ни сполети! — думаха старите и клатеха глави. И навред, по цялото обширно имение на есаула, хората почнаха да се събират на купчинки и заслушаха истории за необикновения магьосник.

Но почти всички разправяха различни неща и никой не можеше да разкаже нещо сигурно за него.

Изтърколиха на двора буре с медовина и донесоха доста ведра гръцко вино. Всичко отново се развесели. Музикантите забумтяха: девойките, невестите, пъргавите казаци с пъстри старовремски дрехи се понесоха в танц. Посръбналите деветдесетгодишни и столетни старци също се втурнаха да поиграят и поменат по тоя начин ненапразно загубените години. Пируваха до късна нощ и пируваха така, както сега вече не се пирува. Почнаха гостите да се разотиват, но малцина си тръгнаха. Мнозина останаха да нощуват в широкия двор на есаула; а много повече казаци заспаха неканени под пейките, по пода, при конете си, край обора; вредом, дето се бе олюляла от пиене казашка глава, сега лежи там и хърка, та се чува из цял Киев.

II

Тиха светлина изпълва целия свят. Месецът се показва зад планината. Сякаш със скъпа дамаска и с бял като сняг тюл покри той хълмистия бряг на Днепър и сянката се отдръпна по-навътре в борвата горичка.

Посред Днепър плаваше лодка от издълбан дъб. Отпред седят двама момци; черните казашки калпаци са накривени и под веслата хвърчат на вси страни пръски като искри от огниво.

Защо не пеят казаците? Не приказват нито за това, че из Украйна се разхождат вече ксендзове и покръстват казашкия народ в католическа вяра; нито за това, как два дни се биха татарите при Соленото езеро. Как да пеят, как да приказват за смели дела: техният пан Данило е замислен и ръкавът на аления му жупан се е пуснал от лодката и се мокри във водата. Тяхната пана Катерина тихо люлее детето и не сваля очи от него, а по непокритата с платно сукнена дреха пръска като сив прах водата.

Хубаво е да погледнеш отсред Днепър към високите планини, към широките ливади, към зелените гори. Ония планини не са планини. Те нямат подножие, долу и горе — всичко е остри върхове и под тях и над тях е високото небе. Ония гори по хълмовете не са гори: те са коси, порасли по косматата глава на горския магьосник. Под нея се плакне във водата брадата му, а под брадата и над косата е високото небе. Ония ливади не са ливади: те са зелен пояс, препасал през средата кръглото небе — и в горната му половина, и в долната му половина се разхожда месецът.

Не гледа пан Данило встрани, гледа той младата си жена.

— Защо, млада моя жено, златна моя Катерина, си потънала в тъга?

— Не съм потънала в тъга, пане мой Данило. Уплашиха ме чудните разкази за магьосника. Разправят, че той се родил такъв страшен... че никое от децата, още когато бил малък, не искало да играе с него. Слушай, пане Данило, какви страшни неща разправят: нему уж винаги се струвало, че всички му се присмиват. Срещнел ли в

тъмна привечер някой човек — веднага му се струвало, че той отваря уста и се хили. И на следния ден намирали човека мъртъв. На мен ми беше чудно, беше ми страшно, когато слушах тия приказки — говореше Катерина, като извади кърпа и избърса лицето на заспалото в ръцете ѝ дете. На кърпата бяха извезани от нея с червена коприна листа и ягоди.

Пан Данило не продума и се загледа към тъмната страна, дето далеч зад гората се чернееше насип, а зад насипа се издигаше стар замък. Над веждите му мигом се изрязаха три бръчки; лявата му ръка гладеше юнашките мустаци.

— Не е толкова страшно, че е магьосник — рече той, — страшно е, че е лош гостенин. Що за глупост му е хрумнала да се домъкне тук? Чувах, че поляците искали да построят някаква крепост, за да отрежат пътя към запорожците. Но дори да е истина... Аз ще разсипя дяволското му гнездо, щом дочуя, че той има някакво свърталище. Аз ще изгоря стария магьосник така, че и гарваните да няма какво да кълват от него. Но, струва ми се, той има и злато, и други богатства. Ей-там живее тоя дявол! Ако той има злато... Сега ще заплаваме покрай кръстове — там е гробището! Там гният неговите нечестиви прадеди. Разправят, че те всички били готови да продадат за пари на дявола и душата, и окъсаните си жупани. Ако наистина той има злато, няма какво да се бавя: на война не винаги можеш да спечелиш...

— Зная какво гласиш ти, нищо хубаво не предвещава срещата с него... Но ти тъй тежко дишаш, тъй строго гледаш, очите ти са тъй навъсени...

— Мълчи, жено! — каза ядосано Данило. — Който се свърже с вас, сам става жена. Момко, сложи огън в лулата ми! — и той се извърна към единия от гребците, който изсипа от лулата си гореща пепел и я натъпка в лулата на своя пан. — Ще ме плаши с магьосника! — продължи пан Данило. — Слава Богу, казакът не се бои нито от дяволи, нито от ксендзове. Каква ли полза би имало, ако почнехме да слушаеме жените! Не е ли тъй, момчета? Нашата жена е лулата и острата сабя!

Катерина млъкна и сведе очи към заспалата вода, а вятърът бърчеше водата и Днепър цял се сребрееше като вълча козина посред нощ.

Лодката изви и заплава покрай гористия бряг. На брега се виждаше гробище. Стари кръстове се тълпяха накуп. Не расте между тях ни калина, ни трева зеленее, само месецът ги огрява от небесната висина.

— Не чувате ли викове, момчета? Някой ни зове на помощ! — каза пан Данило, като се обърна към своите гребци.

— Чуваме викове и май че от тая страна — дружно отвърнаха момците, като сочеха към гробището.

Но всичко утихна. Лодката изви и почна да заобикаля издадения бряг. Изведнъж гребците отпуснаха весла и се втренчиха. Остана неподвижен и пан Данило: страх и мраз вледениха казашките жили.

Кръстът на един гроб се заклати и отвътре бавно се надигна изсъхнал мъртвец. Брада до пояс, на пръстите дълги нокти — по-дълги от самите пръсти.

Бавно вдигна той ръце нагоре. Цялото му лице затрепера и се изкриви. Личеше, че търпи страшна мъка. „Задушавам се! Задушавам се!“ — проплака той с див, нечовешки глас. Гласът му бодеше като нож сърцето и изведнъж мъртвецът влезе пак под земята. Друг кръст се заклати, излезе нов мъртвец, по-страшен и по-висок от първия. Целият обрасъл. Брада до колене и още по-дълги закостенели нокти. Още по-диво закрепя той: „Задушавам се!“ — и се вмъкна под земята. Заклати се трети кръст, надигна се трети мъртвец. Като че само едни кости се издигнаха високо над земята. Брада до петите, пръсти с дълги нокти се забиваха в земята. Той протегна страшно ръце нагоре, сякаш искаше да стигне месеца, и закрепя тъй, като че някой бе почнал да реже с трион жълтите му кости...

Детето, заспало в ръцете на Катерина, извика и се събуди. Самата пана извика. Калпаците на гребците паднаха в Днепър. Сам панът потрепера.

Изведнъж всичко изчезна, като че не е било; но дълго още момците не вземаха веслата. Загрижено погледна Бурулбаш младата си жена, която изплашено люлееше на ръце разплаканото дете, притисна я до сърцето си и я целуна по челото. „Не се плаши, Катерина! Виж, няма нищо! — думаше той, като сочеше встрани. — Магьосникът иска да изплаши хората, та никой да не стигне нечестивото му гнездо. Но само жените ще изплаши той! Дай сина ми в моите ръце!“

При тия думи пан Данило вдигна сина си и го приближи до устните си.

— Иване, ти не се страхуваш от магьосниците, нали? Не — кажи, — тате, аз съм казак. Стига де, недей плака! Ще си идем вкъщи! Майка ти ще те нахрани с каша, ще те сложи в люлката да спиш, ще ти запее:

*Нани, нани, нани!
Нани, сине, нани!
Расти сред игрите!
Казак ми стани ти,
за страх на вразите!*

— Слушай, Катерина, струва ми се, че твоят баща не иска да живее сговорно с нас. Пристигна навъсен, строг, като че се сърди... А щом е бил недоволен, защо дойде? Не искаше да се чукне за казашката волност. Не взе на ръце детето. Изпърво ми се искаше да му доверя всичко, каквото ми е на сърцето, но не можах да го сторя и думите ми секнаха. Не, той няма казашко сърце! Казашките сърца, дето и да се срещнат — ще изхвъркнат едно към друго. Е, драги мои момци, близо ли е брегът? Ще ви дам нови калпаци! На теб, Стецко, ще дам подплатен с кадифе и злато. Свалих го заедно с главата от един татарин. Цялото му снаряжение остана за мен, само душата му пуснах на свобода. Хайде, спрете лодката до брега! Ето, Иване, пристигнахме, а ти още плачеш! Вземи го, Катерина!

Всички слязоха от лодката. Зад хълма се показва сламен покрив; там беше дядовската къща на пан Данило. Зад нея — друг хълм, след това — поле, а оттам нататък и сто версти да изминеш, няма да срещнеш нито един казак.

III

Селцето на пан Данило е между два хълма с ниска долина, която отива към Днепър. Сградите там не са високи: наглед къщата е като на обикновените казаци. И в нея има само една широка стая, но вътре има място и за него, и за жена му, и за старата прислужница, и за десетте отбор юнаци. Горе стените са опасани с дъбови лавици. По тях са гъсто наредени паници и гърнета за трапезата. Има и сребърни чаши, и малки чашки, обковани със злато, подарени или донесени от война. По-долу висят скъпи мускети, саби, старинни пушки, копия. Те са дошли тук доброволно или насила от татари, турци и поляци. Затова и доста от тях са оцърбени. Когато ги гледа, пан Данило си спомня като по значки за своите битки. Долу под стените се виждат гладко рендосани дъбови пейки. До тях, срещу леглото на печката, виси на въжета, закачена на халки на тавана, люлка. Подът в цялата стая е гладко набит и измазан с глина. На пейките спи с жена си пан Данило. На печката — старата прислужница. В люлката бавят и приспиват детето. На пода един до друг нощуват юнаците. Ала казакът спи похубаво на гола земя под открито небе. Не му трябват пухени дюшеци и завивки. Той слага под главата си прясно сено и свободно се изтяга на тревата. Приятно му е, като се събуди посред нощ, да погледне високото, осеяно със звезди небе и да потръпне от нощния хлад, който освежава казашките кости. Той се протяга и мърмори насън, запушва лулата си и още по-плътно се загръща в топлия си кожух.

Не се събуди рано Бурулбаш след вчерашната веселба. И като се събуди, седна на пейката в ъгъла и почна да остри новата, придобита чрез замяна турска сабя. А пана Катерина почна да извезва със сърма копринена кърпа. Неочаквано влезе бащата на Катерина, сърдит, намръщен, със задморска лула в зъбите, приближи се към щерка си и почна да я разпитва строго: поради каква причина се е върнала толкова късно вкъщи?

— За тия неща, дядо, не питай нея, а мен. Не жената, а мъжът отговаря. У нас е такъв обичаят, не се сърди! — рече Данило, без да

оставя работата си. — Може в някои погански земи да не е тъй, не зная.

Червенина заля суровото лице на тъста и очите му диво блеснаха.

— Кой, ако не бащата, ще следи за щерка си! — избърбори той на себе си. — Е, добре, питам теб: де си се мъкнал до късна нощ?

— Ха така, драги тъсте! На това ще ти отговоря, че отдавна вече не съм от ония, които жените повиват в пелени. Зная как да седя на коня. Мога да държа в ръцете си и остра сабя. Мога още и някои други неща... Мога и никому да не давам отговор за онова, което върша.

— Виждам, Данило, че искаш свада. Който е потаен, сигурно крои в ума си нещо лошо.

— Мисли, каквото щеш — каза Данило, — и аз си мисля. Слава Богу, досега не съм се намесвал в нито една безчестна работа; всякога съм бранил православната вяра и отечеството; не като някои скитници, които се мъкнат Бог знае де, когато православните хора се бият до смърт, а след това връхлитат да събират не от тях посятото жито. И на униати дори не приличат, не се отбиват в божията черква. Ей-тия на трябва здравата да бъдат разпитвани де се мъкнат.

— Е, казак! Знаеш ли... Аз лошо стрелям: моят куршум от сто сажена пронизва сърцето. А пък и сека здравата: от човека остават късчета, по-ситни от булгур, който се вари за каша.

— Аз съм готов — каза пан Данило, като направи смело кръст във въздуха със сабята, сякаш беше знаел за какво я остри.

— Данило! — извика силно Катерина, като го хвана за ръката и увисна на нея. — Опомни се, безумецо, виж срещу кого вдигаш ръка! Татко, косите ти са бели като сняг, а се горещиш като неразумен момък.

— Жено! — викна страшно пан Данило. — Ти знаеш, че не обичам тия неща. Гледай си женската работа!

Сабите звъннаха страшно, желязо сечеше желязото и искрите като прах обсипваха двамата казаци. Катерина с плач се скри в отдалечена стая, хвърли се на леглото и запуши уши, за да не чува саблените удари. Ала казаците не се биеха тъй лошо, че да не се чуват ударите им. Сърцето й щеше да се пръсне. Тя усещаше как звуковете преминаваха по цялото и тяло: „Не, не мога изтърпя, не мога изтърпя... Може би алена кръв блика вече като извор от бялото тяло.

Може би моят любим губи сили, а аз лежа тук!“ И съвсем бледна, едва дишаща, влезе в стаята.

Равномерно и страшно се биеха казаците. Нито единият, нито другият не надделява. Ето, настъпва бащата на Катерина — отстъпва пан Данило. Настъпва пан Данило — отстъпва суровият баща, и отново се изравняват. Кипят. Замахнаха... Ууу! Звъннаха сабите — и остриетата им с трясък отхвъркнаха встрани.

— Благодаря ти, Боже! — каза Катерина, но отново извика, като видя, че казаците грабнаха старинните пушки. Поправиха кремъците, приготвиха спусъците...

Стреля пан Данило, не улучи. Прицели се бащата... Той е стар, не вижда като млад човек, но ръката му не трепва. Гръмна изстрел... Олюля се пан Данило. Алена кръв обагри левия ръкав на казашкия жупан.

— Не! — викна той. — Тъй евтино няма да се продам. Не лявата, а дясната ръка е атаманът. Там на стената виси турски пистолет: нито веднъж досега той не ми е изменил. Слизай от стената, стари другарю, стори услуга на приятеля си! — Данило протегна ръка.

— Данило! — извика в отчаяние Катерина, като го хвана за ръцете и се хвърли в краката му. — Не за себе си те моля. Моят край е един; недостойна е жената, която остава да живее след мъжа си. Днепър, студеният Днепър ще ми бъде гробът. Но погледни сина си. Данило, погледни сина си! Кой ще се погрижи за клетото дете? Кой ще го погали? Кой ще го научи да лети на врания кон, да се бие за свободата и за вярата, да пие и да се весели по казашки? Загивай, сине мой, загивай! Баща ти не иска да знае за теб! Виж как извъръща лице. О, сега те познах! Ти си звяр, а не човек! Вълче ти е сърцето, а мисълта ти — лукава змия. Мислех, че имаш капка жалост, че в твоето каменно тяло пламти човешко чувство. Безумно съм се измамила. Това ще те зарадва. Твоите кости ще заиграят весело в гроба, когато чуят как нечестивите зверове поляци хвърлят в огъня твоя син, когато твоят син ще вика под ножовете и врящата смола. О, аз те познавам. Ти с радост би излязъл от гроба да раздухваш с калпака си огъня, лумнал под него!

— Чакай, Катерина! Ела, мой ненагледни Иване, да те целуна! Не, дете мое, никой няма да пипне косъм от тебе. Ще пораснеш ти за слава на отечеството ни; като вихър ще летиш пред казаците с

кадифено калпаче на главата, с остра сабя в ръка. Дай, татко, ръка! Нека забравим станалото между нас! Ако в нещо съм сгрешил пред теб, признавам вината си. Защо не подаваш ръка? — рече Данило на Катерининия баща, който стоеше неподвижен и без да изразява на лицето си ни гняв, ни примирение.

— Тате! — извика Катерина, като го прегърна и целуна. — Не бъди неумолим, прости на Данило, той няма да те огорчава вече.

— Само заради теб, дъще моя, прощавам — отвърна той, като я целуна, и в очите му блесна странен поглед.

Катерина потръпна; необясними ѝ се сториха и целувката, и странният блясък на очите му. Тя се облегна на масата, дето превързваше ранената си ръка пан Данило, който си повтаряше мислено, че лошо и не по казашки постъпи, като поиска прошка, без да е виновен за нищо.

IV

Светна денят, но не слънчев; небето се мръщеше и ситен дъжд ръсеше полята, горите и широкия Днепър. Събуди се пана Катерина, но не радостна: очите ѝ бяха плакали и цялата бе смутена и неспокойна.

— Мили, скъпи мой съпруге, присъни ми се чуден сън.

— Какъв сън, любима моя пани Катерина?

— Присъни ми се, чудно наистина, но тъй живо, като че бе наяве. Присъни ми се, че баща ми е същият оня изрод, когото видяхме у есаула. Но моля те, не вярвай на съня: какви ли глупости не се присънват на човека! Уж аз стоях пред него, цяла треперех, страхувах се и от всяка негова дума кръвта ми се смразяваше. Ако можеше да чуеш какво ми приказваше той...

— Какво ти приказваше, златна моя Катерина?

— Казваше: погледни ме, Катерина, аз съм хубав! Хората напразно разправят, че съм грозен. Аз ще ти бъда чудесен мъж. Виж само как гледат очите ми. И той насочи към мен огнените си очи — аз извиках и се събудих.

— Да, сънищата, често казват истината. Но знаеш ли, че оттатък планината не е много спокойно. Поляците май пак са се появили. Хоробец изпратил да ми кажат да не спя. Не е трябвало да се безпокои; аз и без това не спя. Тая нощ моите момчета насякоха дървета за дванайсет прегради. Ще угостим полските войски с куршумени сливи, а полските шляхтичи ще затанцуват от нашите тояги.

— Баща ми знае ли за това?

— Омръзна ми да се занимавам с твоя баща! И досега не мога да го проумея. Сигурно много грехове е натрупал в чуждата земя. Наистина каква причина има: близо месец живее тук и поне веднъж да се развесели като добър казак! Не поиска да пие медовина. Чуваш ли, Катерина, не искаше да пие медовината, която аз измъкнах от брестовските евреи. Хей, момко! — викна пан Данило. — Я изтичай, юначе, до избата и донеси от еврейската медовина! Дори ракия не пие!

Какво е това чудо! Струва ми се, пани Катерина, че той и в господата Христа не вярва. А, как мислиш?

— Бог знае какво приказваш ти, пан Данило!

— Чудно, пани — продължаваше Данило, като пое пръстеното канче от казака, — дори мръсните католици обичат водка; само турците не пият. Какво, Стецко, доста ли медовина си сръбна в зимника?

— Опитах я само, пане!

— Лъжеш, кучи сине! Гледай как мухите налитат на мустаците ти. По очите ти познавам, че си метнал половин ведро. Ех, казаци! Какви храбреци сте вие! Всичко е готов да стори за другаря си, но което е за пиене, самичък го пресушава. Аз, пани Катерина, май отдавна не съм се напивал, а?

— Много отдавна! Но последния път...

— Не бой се, повече от това канче няма да пия! А, ето го, и турският игумен иде! — процеди той през зъби, като видя тъста си, че се навежда да влезе през вратата.

— Какво е това, дъще! — каза бащата, като сне калпак и пооправи пояса си, на който висеше сабя, украсена с чудесни камъни. — Слънцето е вече високо, а твоят обед не е готов.

— Готов е обедът, татко, сега ще го сложим! Извади гърнето с галушките! — каза пана Катерина на старата прислужница, която избърсваше дървените съдини. — Чакай, по-добре аз ще го извадя — добави Катерина, — а ти извикай момците!

Всички насядаха в кръг на пода; срещу иконите — пан бащата, от лявата му страна — пан Данило, от дясната — пана Катерина и десетимата най-верни юнаци със сини и жълти жупани.

— Не обичам тия галушки — рече пан бащата, като хапна малко и сложи лъжицата. — Нямаат никакъв вкус.

„Зная, че на теб път ти харесва еврейската юфка“ — помисли си пан Данило.

— Защо, тъсте — продължи високо той, — казваш, че галушките не са вкусни? Лошо приготвени ли са, или... Моята Катерина прави такива галушки, каквито и хетманът рядко може да яде. А да се гнуси човек от тях — не бива. Те са християнска гозба! Всички свети хора и Божи угодници са яли галушки.

Не продума бащата; млъкна и пан Данило.

Донесоха печено свинско със зеле и сливи.

— Не обичам свинско — каза бащата на Катерина, като отсипваше зеле с лъжицата.

— А защо да се не обича свинското? — рече Данило. — Само турците и евреите не ядат свинско!

Още по-сурово се намръщи бащата.

Само малко каша с мляко похапна старият баща и вместо водка пи някаква черна вода от шишенцето, което извади от пазвата си.

Като се наобядваха, Данило заспа юнашки сън и чак привечер се събуди. Седна и почна да пише писма до казашката войска, а пана Катерина седна върху леглото на печката и почна да люлее с крак люлката. Седи пан Данило, гледа с лявото око това, което пише, а с дясното — в прозорчето. А през прозорчето блестят надалеч хълмовете и Днепър. Отвъд Днепър синяят гори. Мярка се отгоре проясненото нощно небе. Ала не на далечното небе и не на сините гори се любува пан Данило. Той гледа издадения нос на брега, върху който се чернее старият замък. Стори му се, че в замъка светна едно тясно прозорче. Но всичко е тихо. Сигурно тъй му се е сторило. Чува се само как долу глухо шуми Днепър и от три страни един след друг отекват ударите на пробудените за миг вълни. Той не се бунтува. Той като старец мърмори и се сърди; всичко му се е отщяло; всичко наоколо се е променило; тихо враждува той с крайбрежните височини, с горите и поляните и отнася жалбата си срещу тях в Черното море.

Ето по широкия Днепър зачерня лодка и в замъка сякаш пак блесна нещо. Подсвирна тихичко Данило и веднага дотича верният момък.

— Вземай, Стецко, по-скоро острата си сабя и пушката и тръгвай с мен!

— Тръгваш ли? — попита пана Катерина.

— Тръгвам, жено. Трябва да прегледам всички места — дали всичко е в ред.

— Но мен ме е страх да остана сама. Сън ме натиска. Ами ако ми се присъни пак същото? Аз дори не съм уверена сън ли беше то, толкова бе живо!

— При теб остава старата, а в пруста и на двора спят казаците!

— Старата спи вече, а на казаците много не вярвам. Слушай, пан Данило, заключи ме в стаята и вземи ключа със себе си. Така няма да

ме е страх, а казаците нека легнат пред вратата!

— Тъй да бъде! — рече пан Данило, като избърса прахта от пушката и насипа барут.

Верният Стецко се бе изправил вече в пълно казашко снаряжение. Данило наложи астраганен калпак, затвори прозорчето, залости здраво вратата, заключи я и излезе тихичко навън, като мина сред своите заспали казаци и пое към височините.

Небето почти цяло се бе изчистило. Откъм Днепър лъхаше едва-едва свеж ветрец. Ако не бяха далечните стенания на чайките, човек би казал, че всичко е онемяло... Но счу се шумолене... Бурулбаш с верния си слуга се скри тихо зад един трънак, който затуляше преградата от насечени дървета. Някакъв човек в червен жупан, с два пистолета, с препасана сабя слизаше от височината.

— Това е тъстът! — промълви пан Данило, като го оглеждаше зад храста. — За какво и накъде е тръгнал по това време? Стецко! Не зяпай, отваряй си очите накъде ще поеме пан бащата — човекът в червения жупан слезе на самия бряг и се обърна към издадения нос. — А, ето къде! — каза пан Данило. — Значи, Стецко, той се е помъкнал право към дупката на магьосника.

— Да, сигурно там, не другаде, пан Данило. Иначе щяхме да го видим на отвъдната страна. Но той се изгуби край замъка.

— Чакай, ще се измъкнем, а след туй ще тръгнем по дирите му. Тук има нещо. Не, Катерина, аз ти казах, че твоят баща не е добър човек, той вършеше всичко не така, както православните хора.

Мярнаха се пан Данило и верният му юнак на издадения бряг. Ето, вече не се виждат. Непробудната гора, окръжаваща замъка, ги скри. Горното прозорче тихо светна. Долу казаците стоят и мислят как да се вмъкнат вътре. Не се виждат ни порти, ни врати. Откъм двора сигурно има вход; но как да се влезе там? Отдалеч се чува как дрънкат вериги и тичат кучета.

— Какво ще му мисля толкова! — каза пан Данило, като съгледа срещу прозорчето висок дъб. — Стой тука, момче! Аз ще се покача на дъба, от него може да се вижда право в прозорчето.

Той свали пояса си, хвърли долу сабята, за да не звънти, и като се хвана за клоните, качи се горе. Прозорчето все още светеше. Седна на един дебел клон до самия прозорец, вкопчи се с ръка за дървото и гледа; в стаята няма дори свещ, а е светло. По стените — чудновати

знаци. Виси оръжие, но също така чудновато: такова оръжие не носят нито турците, нито кримците, нито поляците, нито православните, нито славният шведски народ. Под потона кръстосват назад-напред прилепи и сенките им играят по стените, по вратите, по пода. Ето, отвори се без скърцане една врата. Влиза някой с червен жупан отива право към масата, покрита с бяла покривка. Той е, тъстът! Пан Данило се посмъкна надолу и се хвана по-здраво за дървото.

Но онзи няма време сега да проверява дали го гледа някой през прозорчето, или не. Той пристигна смръщен, в лошо настроение, дръпна покривката от масата — и изведнъж в стаята безшумно се разля прозрачносиня светлина. Само вълните от досегашната светлина, бледозлатисти, които не се смесваха с другите, се преливаха, потъваха сякаш в синьо море и се нареждаха на пластове, също като в мрамор. Той сложи едно гърне на масата и почна да хвърля вътре някакви билки.

Пан Данило се вгледа и вече не видя червения му жупан; вместо него се показаха широки шалвари, каквито носят турците; в пояса — пистолети, на главата — някакъв чудноват калпак, нашарен целият с букви — нито руски, нито полски. Погледна лицето му — и лицето почна да се променя: носът се проточи и увисна над устните, устата в един миг отиде до ушите, от устата излезе зъб, изкриви се на една страна и пред него застана същият магьосник, който се бе появил на сватбата у есаула. „Право казва твойт сън, Катерина“ — помисли Бурулбаш.

Магьосникът почна да се разхожда около масата, знаците по стената взеха бързо да се сменят, а прилепите по-бързо захвърчаха надолу-нагоре, назад-напред. Синята светлина ставаше все по-бледа и сякаш съвсем угасна. И стаята сега се озари с тънка розова светлина. Сякаш с тих звън разливаше чудноватата светлина по всички ъгли и изведнъж се изгуби и настана мрак. Чуваше се само шум, като че вятър поява в тих вечерен час, върти се по водното огледало и привежда още по-ниско към водата сребърните върби. И струва му се на пан Данило, че в стаята свети месецът, движат се звезди, смътно се мярка тъмносиньото небе и хладината на нощния въздух облъхна дори лицето му. И струва му се на пан Данило (той попипа мустаците си, за да се увери, че не спи), че сега вече в стаята не е небето, а неговата собствена спалня, по стените висят неговите татарски и турски саби,

околовръст по стените лавици, на лавиците — съдове и прибори, на масата — хляб и сол, виси люлката... но вместо икони гледат страшни лица, на леглото върху печката... Ала сгъстилата се мъгла закри всичко и пак стана тъмно, и пак с чуден звън се озари цялата стая от розова светлина, и пак магьосникът стоеше неподвижен с чудноватата си чалма. Звучите станаха по-силни и по-плътни, прозрачната розова светлина ставаше по-ярка и нещо бяло като облак се полюляваше сред стаята и струва му се на пан Данило, че тоя облак не е облак, че там е изправена жена, само че от какво е тя: от въздух ли е изтъкана? Защо стои, а не достига земята, не се опира на нищо и през нея минава розовата светлина и личат знаците по стената? Ето, тя помръдна някак прозрачната си глава: нейните бледосини очи тихо блестят, косите ѝ се вият и падат на раменете като светлосива мъгла, устните ѝ са бледоалени — както през бяло прозрачно утринно небе се разлива едва забележимата алена светлина на зората, веждите ѝ слабо тъмнеят... Ах, това е Катерина! Сега Данило усети, че цялата му снага е окована; опита се да проговори, но устните му мърдаха беззвучно.

Магьосникът стоеше неподвижно на мястото си.

— Де беше? — попита той и оная, която стоеше изправена пред него, затрепера.

— О, защо ме извика ти? — простена тихо тя. — Толкова ми беше радостно. Аз бях на онова място, дето се родих и дето преживях петнайсет години. О, колко е хубаво там! Колко зелена и дъхава е ливадата, дето играех в детинските си години; и полските цветчета са същите, и нашата селска къща, и зеленчуковата ни градина! О, как ме прегърна моята добра майка! Каква обич грееше в очите ѝ. Тя ме милваше, целуваше ме по устата и бузите, разчесваше с гъст гребен русата ми коса. Татко! — сега тя впи в магьосника своите светли очи. — Защо закла майка ми?

Страшно се закани с пръст магьосникът.

— Мигар съм ти искал да приказваш за това! — и въздушната красавица затрепера. — Де е сега твоята господарка?

— Моята господарка Катерина заспа и аз се зарадвах от това, изхвъркнах и полетях. Отдавна исках да видя майка си. Изведнъж се превърнах на петнайсетгодишна, станах съвсем лека като птица. Защо ме извика ти?

— Помниш ли всичко, което ти казах вчера? — попита магьосникът толкова тихо, че едва можеше да се чуе.

— Помня, помня; но какво не бих дала, само за да го забравя. Клетата Катерина! Тя не знае толкова неща, които знае нейната душа!

„Това е душата на Катерина“ — помисли пан Данило; но все още не смееше да помръдне.

— Покай се, татко! Не е ли страшно, че след всяко твое убийство мъртъвците излизат от гробовете си?

— Ти пак за същото! — прекъсна я страшно магьосникът. — Аз държа на своето, аз ще те накарам да сториш, каквото искам. Катерина ще ме залюби!...

— О, ти си чудовище, а не мой баща! — простена тя. — Не, няма да стане както искаш ти! Наистина с нечисти магии ти придоби власт да извикваш душата и да я мъчиш; но само Бог може да я накара да върши това, което той иска. Не, никога, докато аз стоя в нейното тяло, Катерина няма да се реши на богопротивно нещо. Татко, приближава Страшният съд. Дори и да не беше мой баща, и тогаз ти не би ме принудил да изменя на моя обичен и верен мъж. Дори мъжът ми да не ми е верен и мил, и тогаз пак не бих му изменила, защото Бог не обича клетвопрестъпните и неверни души.

Сега тя вдигна светлите си очи към прозорчето, срещу което стоеше пан Данило, и застана неподвижно...

— Къде гледаш? Кого виждаш там? — развика се магьосникът; въздушната Катерина затрепера.

Но пан Данило беше вече на земята и се измъкваше със своя верен Стецко към своите хълмове. „Страшно, страшно!“ — каза той на себе си, като почувства в казашкото си сърце някаква боязливост, и скоро мина през своя двор, дето все така здравата спяха казаците — без един, който беше на пост и пушеше лула.

Цялото небе бе осеяно със звезди.

V

— Колко хубаво направи, че ме събуди! — каза Катерина, като търкаше очи с извезания ръкав на ризата си и оглеждаше от глава до пети изправения пред нея съпруг. — Какъв страшен сън ми се присъни! Колко тежко дишаха гърдите ми! Уф! Струваше ми се, че умирам...

— Какъв сън, не е ли този? — и Бурулбаш почна да разказва на жена си всичко, което бе видял.

— Как узна това, съпруге мой? — попита изумена Катерина. — Но не, много неща от това, което ми разправяш, аз не зная. Не, на мен ми се присъни, че баща ми е убил майка ми; нито мъртъвци, нищо толкова не видях насън. Не, Данило, ти не разказваш същото. Ах, колко е страшен баща ми!

— Съвсем не е чудно, че много неща не си видяла. Ти не знаеш и десетата част от онова, което знае твоята душа. Знаеш ли, че баща ти е антихрист? Още миналата година, когато се готвех за бой срещу кримците заедно с поляците (тогава аз още бях на страната на тоя неверен народ), разправяше ми игуменът на Братския манастир — а той, жено, е свят човек, — че антихристът има власт да извиква душата на всеки човек. А когато човек заспи, душата се разхожда по своя воля и хвърчи заедно с архангелите около божията стая. Когато за пръв път видях баща ти, аз не съзрях истинското му лице. Ако знаех, че имаш такъв баща, не бих се оженил за тебе; бих те зарязал и не бих поел върху себе си греха да се сродявам с антихристово племе.

— Данило! — каза Катерина, като закри лицето си с ръце и зарида. — Виновна ли съм аз за нещо пред теб? Измених ли ти, любими мой? С какво съм навлякла гнева ти? Невярно ли съм ти служила? Казала ли съм ти противна дума, когато ти се връщаше пийнал от юнашките гуляи? Не ти ли родих черновежд син?...

— Не плачи, Катерин, сега аз те познавам и за нищо на света няма да те оставя. Всички грехове са струпани върху баща ти.

— Не, не го наричай мой баща! Той не ми е баща. Бог е свидетел, аз се отричам от него, отричам се от баща си! Той е антихрист,

богоотстъпник! Ако загива, ако потъва, няма да му подам ръка да го спася. Ако съхне от потайна билка, няма да му дам вода да пие. Ти си за мен мой баща!

VI

В дълбокия зимник на пан Данило, заключен с три ключа седи магьосникът окован в железни вериги; а оттатък, над Днепър, гори неговият дяволски замък и алени като кръв вълни пляскат и се трупат около старинните стени. Не за магьосничество и не за богопротивни дела е затворен в дълбокото подземие магьосникът. За тях Бог ще го съди. Той седи тук за тайно предателство, за спогодба с враговете на православната руска земя — да продаде на католиците украинския народ и да изгори християнските черкви. Мрачен е магьосникът, мисъл черна като нощ е заседнала в главата му. Един само ден му остава да живее, утре трябва да се прощава със света. Утре го чака смъртното наказание. Не съвсем лека смърт го очаква: милост би било, ако го сварят жив в котел или му одерат грешната кожа. Мрачен е магьосникът, оборил е глава. Може би пред смъртния си час той се кае вече, само че не са такива греховете му, за да получи опрощение от Бога. Горе пред него е тесен прозорец с решетка от железни пръчки. Раздрънкал окови, той се приближава до прозореца — да види дали не ще мине дъщеря му. Тя е кротка като гълъбица, не е злопаметна, дали не ще се смили над баща си... Но няма никой. Вие се път там долу, никой няма да мине по него. Още по-долу се е прострял Днепър, не иска да знае за никого, вилнее и тъжно е на затворника да слуша неговия еднотонен шум.

Ето, някой се показва на пътя: казак!... И затворникът тежко въздъхна. Отново всичко е пусто. Ето, някой слиза в далечината... Развява се зелена старинна дреха... Блести на главата златна шапчица... Тя е! Той още повече се приближи до прозореца. Ето, тя е вече наблизено...

— Катерина! Дъще! Съжали се, бъди милостива!...

Тя е няма, тя не иска да чува, тя не ще и да погледне към затвора и вече отмина, и вече се скри. Пусто е в целия свят. Тъжно шуми Днепър. Скръб изпълва сърцето. Но позната ли е тая скръб на магьосника?

Денят преваля. Слънцето вече залезе. Няма го и него. Вечер е, хладно, някъде мучи вол, отнякъде идат звуци, сигурно хората се връщат от работа и се веселят, по Днепър се мярка лодка... Кой се сеща за затворника? На небето блесна сребърен сърп. Ето, някой иде по пътя от насрещната страна. Мъчно е да се познае в тъмното. Катерина се връща.

— Дъще! В името на Христа! И свирепите вълчета, дъще, не ще разкъсват майка си, дъще, поне погледни престъпния си баща!

Тя не чува и върви.

— Дъще, заради клетата си майка!

Тя се спря.

— Ела да чуеш последната ми дума!

— Защо ме викаш, богоотстъпнико? Не ме наричай дъщеря! Между нас няма никакво родство. Какво искаш от мен заради клетата ми майка?

— Катерино, близък е краят ми, зная; твоят мъж иска да ме върже за опашката на кобила и да ме пусне из полето, а може би ще измисли още по-страшна смърт...

— Та мигар в света има наказание, равно на твоите грехове? Чакай го, никой няма да моли за теб.

— Катерино, аз не се боя от наказанието, а от мъките на оня свят... Ти си невинна, Катерино, в рая твоята душа ще хвърчи около Бога, а душата на твоя богоотстъпник баща ще гори във вечен огън и тоя огън никога няма да угасне, все по-силно ще се разгаря той, никой не ще отрони над него капчица роса, нито вятър ще лъхне...

— Аз нямам власт да намаля това наказание — каза Катерина и се извърна.

— Катерино, почакай, само една дума! Ти можеш да спасиш душата ми. Ти не знаеш още колко добър и милосърден е Бог. Чувала ли си за апостол Павел какъв грешен човек е бил, но после се покаял и станал светец.

— Какво мога да сторя, за да спася душата ти? — каза Катерина.
— Аз ли, слабата жена, ще измисля това?

— Ако мога да изляза отук, бих се отрекъл от всичко. Ще се покая: ще отида в пещера, ще облека груба власеница, ден и нощ ще се моля Богу. Не само блажно, дори риба няма да туря в уста! Няма да си постилам нищо за спане! И непрекъснато ще се моля, непрекъснато ще

се моля! И ако Божието милосърдие не снесе от мен поне стотна част от греховете ми, до шия ще се зароя в земята или ще се вградя в каменна стена; нито ще ям, нито ще пия и ще умра и целия си имот ще дам на монасите, за да отслужват четиридесет дни и четирийсет нощи панихида за мен.

Замисли се Катерина.

— И да ти отворя, не мога да разкова веригите ти.

— Аз не се страхувам от веригите — рече той. — Казваш, че те са оковали ръцете и нозете ми? Не, аз пуснах мъгла пред очите им и вместо ръце протегнах сухо дърво. Ето, виж ме, сега нямам никаква верига! — каза той, като пристъпи в средата. — Аз не бих се страхувал и от тия стени и бих минал през тях, но твоят мъж не знае какви са тия стени. Тях ги е строил свет отшелник и никаква нечиста сила не може да изведе оттук затворника, ако не отключи със същия ключ, с който светецът е заключвал своята килия. Такава килия ще си направя и аз, нечуваният грешник, щом изляза на свобода.

— Слушай, аз ще те пусна, но ако ме лъжеш? — каза Катерина като се изправи пред вратата. — И вместо да се покаеш, станеш пак брат на дявола?

— Не, Катерино, мен малко още ми остава да живея. И без смъртното наказание моят край е близък. Нима ти мислиш, че сам ще се предам на вечна мъка?

Ключалките щракнаха.

— Прощавай! Милосърдният Бог да те пази, дете мое! — рече магьосникът, като я целуна.

— Не ме досягай, нечуван грешнико, махай се по-скоро!... — каза Катерина. Но него вече го нямаше.

— Аз го пуснах — каза уплашено тя и огледа с безумен поглед стените. — Какво ще отговоря сега на мъжа си? Загубена съм. Остава ми да вляза жива в гроба! — и като зариде, почти падна на пъна, дето седеше затворникът. — Но аз спасих една душа — каза тихо тя, — извърших богоугодно дело. Но мъжът ми... за пръв път го излъгах. О, колко страшно, колко мъчно ще ми бъде да му отговоря наистина. Някой иде! Той е! Мъжът ми! — извика отчаяно тя и падна в безсъзнание на земята.

VII

— Аз съм, дъще моя! Аз съм, сърчице мое! — чу Катерина, когато се опомни и видя пред себе си старата прислужница. Наведена, селянката сякаш шепнеше нещо и като протягаше над нея сухата си ръка, пръскаше я със студена вода.

— Де съм? — каза Катерина, като се надигна и се огледа. — Пред мен шуми Днепър, зад мен са хълмовете... де си ме завела ти, бабо?

— Не съм те завела, а те изведох: изнесох те на ръце от задушното подземие. Заклучих с ключа, за да не те сполети нещо от пан Данило.

— Де е ключът? — попита Катерина, като погледна на колана си. — Не го виждам.

— Отвърза го мъжът ти, за да иде да види магьосника, дете мое.

— Да го види ли?... Бабо, аз съм загубена! — извика Катерина.

— Бог да ни пази от такова нещо, дете мое! Мълчи само, господарко моя, и никой нищо няма да узнае!

— Той избягал, проклетият антихрист! Чу ли, Катерина, той избягал! — каза пан Данило, като се приближи до жена си.

От очите му изскачаха искри. Сабята звънтеше и се мяташе на едната му страна. Като покойница пребледня съпругата.

— Да не го е пуснал някой, обични съпруже? — промълви трепереща тя.

— Пуснал го е, право казваш: но го е пуснал дяволът. Гледай, вместо него в желязото дърво заковано. Защо бог е наредил дяволът да не се страхува от казашките лапи! Но ако за миг само подобна мисъл се е мярнала в главата на някой от моите казаци и аз узная това... не бих могъл да му измисля достатъчно тежка смърт!

— Ами ако аз?... — промълви неволно Катерина и уплашено млъкна.

— Ако ти би намислила това, тогава не би ми била жена. Бих те зашил в чувал и бих те удавил наред Днепър!...

Дъхът на Катерина спря и стори ѝ се, че косата се отделя от главата ѝ.

VIII

В кръчмата на граничния път са се събрали поляци и два дни вече пируват. Многобройна сган. Сдушили са се сигурно за някакво нападение: някои са с мушкети, звънтят шпори, подрънкват саби. Пановете се веселят и се хвалят, разправят за своите необикновени подвизи, присмиват се над православието, наричат украинците свои ратаи, сучат важно мустаци и вирнали важно глави, се изтягат по пейките. С тях е ксендзът. Само че и той е същата стока: той и на вид не прилича на християнски поп. Пие и гуляе с тях и говори с нечестивия си език срамни думи. Не остават по-долу и слугите им: отметнали назад ръкавите на окъсаните си жупани, те се разхождат наперено, като че са нещо свястно. Игрят на карти, бият се един друг по носа с картите. Помъкнали със себе си чужди жени. Викове, свади!... Пановете вилнеят и си правят шеги: дърпат евреина за брадата, рисуват на нечестивото му чело кръст, стрелят с халосни патрони срещу жените и танцуват краковяк със своя нечестив поп. Не е виждала руската земя такава разпуснатост и от татарите. Изглежда, заради греховете Бог ѝ е отредил да търпи такъв срам! Сред тая обща бъркотия се чува, че приказват за отвъд днеспърското селце на пан Данило, за неговата женахубавица... Не за добро се е събрала тая шайка!

IX

Седи пан Данило, облакътен на масата в стаята си, и мисли. Седи върху леглото на печката пани Катерина и пее песен.

— Тъжно ми е нещо, жено моя! — каза пан Данило. — И главата ме боли. Тежко ми е някак! Ясно е, че някъде наблизко обикаля вече моята смърт.

„О, мой ненагледни съпруге. Облегни главата си на мен. Защо таиш в себе си такива черни мисли?“ — помисля Катерина, но не смее да го каже. Тежко ѝ е на нея, виновната, да приема неговите милувки.

— Слушай, моя жено! — каза Данило. — Не оставяй сина ми, когато мен не ще ме има вече. Да нямаш щастие от Бога ни на тоя, ни на оня свят, ако го оставиш. Тежко ще бъде на моите кости да гният в земята, а още по-тежко ще бъде на душата ми.

— Какво приказваш, съпруге мой! Нали ти се надсмиваше над нас, слабите жени? А сега сам говориш като слаба жена. Ти трябва още дълго да живееш.

— Не, Катерино, душата ми усеща близката смърт. Някак тъжно става вече в света. Лоши времена идат. Ех, какви години помня аз! Те сигурно не ще се върнат вече. Той беше още жив — старият Конашевич, — честта и славата на нашата войска! Сякаш и сега минават пред очите ми казашките полкове! Златно време беше то, Катерина! Старият хетман яздеше вран кон. Блестеше в ръката му хетманският жезъл, наоколо — телохранители; встрани се люшкаше червеното море от запорожци. Заговореше ли хетманът — всички се вкаменяваха. Заплака старецът, щом почна да ни припомня предишните подвизи и битки. Ех, да знаеш, Катерино, как се бихме тогава с турците! На главата ми и досега личи белег. Четири куршума на четири различни места пронизаха тялото ми. И нито една от тия рани не е съвсем зарасла. Колко злато натрупахме ние тогава! С калпаци гребяха казаците скъпоценни камъни. Какви коне, Катерино, да знаеш само какви коне задигнахме тогава! Еех, няма вече да воювам така! Уж не съм стар и телесно съм бодър, а казашкият меч пада от ръцете ми, живея, без да върша нищо, и сам не зная защо живея. Ред

няма в Украйна: полковници и есаули се ядат като кучета помежду си. Няма главатар над всички. Нашето боярство промени всичко според полските обичаи, усвои лукавството... продаде си душата, като прие унията. Евреите измъчват бедния народ. О, време, време, отминало време! Де се дяхахте, мои години? Иди, иди в зимника, юначе, донеси ми канче медовина, да пия за предишния живот и за отдавнашните години!

— С какво ще посрещнем гостите, пане? Откъм ливадите идат поляци — каза влезлият в стаята Стецко.

— Зная защо идват те — промълви Данило, като стана. — Оседлайте, верни мои слуги, конете! Сложете снаряжението! Саби на голо! Не забравяйте да вземете и куршумени зърна! Трябва с чест да посрещнем гостите!

Но казаците не бяха още успели да яхнат конете и да напълнят пушките, когато поляците като есенни листа, нападали от дървесата, посипаха хълма.

— Хе, че тук има с кого да се поопознаем! — каза Данило, като гледаше дебелия панове, които, излезли начело, важно се клатеха на конете в златни такъми. — Вижда се, че още веднъж ще ни се падне да се развихрим, както трябва! Развесели се, казашка душо за сетен път! Лудувайте, момчета, иде нашият празник!

И развихри, се по хълмовете веселба. Пламна пиршество: вилнеят мечовете, летят куршуми, цвият и трополят коне. От викове главата подлудява, от дим очите ослепяват. Всичко се размеси. Ала казакът усеща де е приятелят и де е врагът; изпищи ли куршум — пада смел ездач от коня, изсвисти ли сабя — търкаля се по земята глава и бърбори несвързани думи.

Но сред тълпата се вижда аленото дъно на казашкия калпак на пан Данило, играе пред очите златният колан на синия жупан, като вихър се вие гривата на врания кон. Като птица се мярка той ту тук, ту там, подвиква и размахва дамаската сабя и сече наляво и надясно. Сечи, казак! Лудувай, казак! Весели юнашкото сърце, но не се заглеждай в златните такъми и в жупаните! Тъпчи под нозете си злато и скъпи камъни! Муши, казак! Лудувай, казак! Но погледни назад: нечестивите поляци палят вече селските къщи и задигат подплашения добитък. И като вихър се изви назад пан Данило и калпакът с аленото дъно вече се мярка край къщите и оредява тълпата около него.

Не час, не два се бият поляци и казаци. Не останаха много от едните и от другите. Но не се уморява пан Данило: с дългото си копие събаря конници от седлата, с буйния си кон тъпче пешаци. Вече се разчиства дворът, вече почват да бягат поляците, вече казаците смъкват от убитите жупаните и златното им снаряжение, вече пан Данило се готви да ги погне и погледна, за да събере хората си... и цял пламна от ярост: стори му се, че видя бащата на Катерина.

Ето — стои там на върха и се прицелва в него с мушкета си. Данило хукна с коня право към него... Казак, на смърт отиваш!... Мушкетът гръмна — магьосникът изчезна зад хълма. Само верният Стецко видя как се мярна червеното облекло и чудноватият калпак. Олюля се казакът и рухна на земята. Хвърли се верният Стецко към своя пан — лежи неговият пан, изтегнат на земята и затворил светлите си очи. Алена кръв бликна из гърдите му. Но, изглежда, усети той верния си слуга. Бавно вдигна клепачи, светнаха очите му:

— Прощавай, Стецко! Кажу на Катерина да не оставя сина ни. Не го оставяйте и вие, верни мои слуги! — и затихна.

Изхвъркна казашката душа от дворянското тяло, посиняха устните. Спи казакът непробудно.

Зарида верният слуга и замаха с ръка на Катерина:

— Ела, пани, ела; много лудува твоят пан. Лежи пийнал на влажната земя. Дълго време не ще изтрезнее той.

Плесна ръце Катерина и като сноп се строполи върху мъртвото тяло.

— Съпруже мой, ти ли лежиш тука със затворени очи? Стани, ненагледни ми соколе, протегни ръчицата си! Привдигни се! Погледни поне веднъж твоята Катерина, помръдни устни, промълви поне една думичка... Но ти мълчиш, ти мълчиш, светли мой пане. Ти си посинял като Черното море. Сърцето ти не бие. Защо си толкова студен, мой пане? Изглежда, не са горещи моите сълзи, не могат да те стоплят те! Изглежда, не е силен моят плач, не може да те събуди. Кой ще поведе сега твоите полкове? Кой ще се понесе на твоето врано конче? Кой ще извика силно и ще замахне със сабя пред казаците? Казаци, казаци! Де е вашата чест и слава? Лежи вашата чест и слава, затворила очи, на влажната земя. Погребете ме, погребете ме заедно с него! Засипете очите ми с пръст! Затиснете с кленови дъски белите ми гърди! Не ми трябва вече моята хубост.

Плаче и гасне от мъка Катерина, а долината е цяла забулена в прах, препуска старият есаул Хоробец на помощ.

Х

Чудесен е Днепър в тихо време, когато волно и плавно носи през гори и планини пълните си води. Ни про шумява, ни забучава. Гледаш неговата величава шир и не знаеш — движи ли се, или не, струва ти се, че той цял е излян от стъкло и като че е син огледален път, без мярка широк, безкрайно дълъг, зареян и виещ се посред зелената земя. Тогава и на пламтящото слънце му е драго да се огледа от висината и да потопи лъчите си в прохладата на стъклените води, и на крайбрежните гори — да се отразяват ярко във водите. Зеленокъдри, те се струпват заедно с полските цветя към водата, навеждат се, гледат в нея и не могат да се нагледат, и не могат да се нарадват на своето светло отражение, и му се усмихват, и го поздравяват, като кимат с клони. Но към средата на Днепър не смеят да погледнат: никой освен слънцето и синьото небе не поглежда там. Рядко някоя птица долетява посред Днепър. Великолепен! Няма в света река, равна нему! Чудесен е Днепър и в топла лятна нощ, когато всичко заспива — и човек, и звяр, и птица, — а само Бог величаво оглежда небето и земята и величаво изтърсва златотканата си одежда. От одеждата се сипят звезди. Звездите горят и блестят над света и всички отведнъж се отразяват в Днепър. В своето тъмно лоно Днепър ги задържа всичките. Ни една не може да избяга от него, освен ако не угасне в небето. Черната гора, обкичена със спящи гарвани, и хълмовете, насечени от памтивека и надвесени, се мъчат да го покрият поне с дългата си сянка, но напразно. Нищо в света не може да покрие Днепър. Син, син, тече той, плавен и пълноводен, и среднощ, както и сред ден, и се вижда толкова отдалеч, колкото може да вижда човешкото око. От нощния хлад той се пригалва и притиска по-близо до бреговете и оставя след себе си сребърна струя и тя блясва като острие на дамска сабя, а той — син, отново е заспал. Чудесен е тогава Днепър и няма в света река, равна нему. Но когато тръгнат по небето сини облаци, големи като планини, когато черната гора се залюшка до корен и дъбовете затрепчат, и мълнията, чупейки се между облаци, отведнъж освети целия свят — страшен е тогава Днепър. Водни хълмове с грохот се удрят в бреговете

и с блясък и стон се връщат назад и плачат, и ридаят надалеч. Така гасне от мъка стара казашка майка, когато изпраща сина си във войската. Развихрен и бодър, язди той врания си кон, опрял ръка на кръста, с юнашки накривен калпак; а тя тича с ридания след него, хваща се за стремето, залавя юздата и кърши ръце, и се облива с горещи сълзи.

Диво се чернеят между биещите се вълни обгорели пънове и камъни по издадения бряг. Блъска се от брега, издига се и пада една лодка, която иска да спре на брега. Кой ли от казаците се е решил да се разхожда с лодка в това време, когато се е разгневил старият Днепър? Не знае навярно, че той гълта хората като мухи.

Лодката спря до брега и от нея слезе магьосникът. Не е весел той, тежко му е от помена, който казаците отслужиха за своя убит пан. Не платиха малко и поляците: четирийсет и четири панове с пълното си снаряжение и жупани и трийсет и трима слуги — насечени на късове; останалите заедно с конете бяха откарани в плен, за да ги продадат на татарите.

По каменни стъпала той слезе между обгорелите пънове дълбоко долу, дето имаше изкопана своя землянка. Тихо влезе той, без да скръцне вратата, сложи на покритата маса гърне и почна да хвърля с дългите си ръце незнайни треви. Взе канче, издълбано от някакво чудно дърво, гребна с него вода и почна да я излива, като мърдаше устни и правеше някакви заклинания. Стаята се озари розово, и страшно бе да го погледнеш в лицето тогава. То изглеждаше кърваво, само дълбоки бръчки чернееха по него, а очите му бяха като че в огън. Нечестив грешник! И брадата му отдавна вече бе побеляла, и лицето набраздено от бръчки, и целият изсъхнал — а все още изпълняваше своите богопротивни помисли. Сред стаята се полюшва бяло облаче и нещо подобно на радост проблесна по лицето му. Но защо той изведнъж застана неподвижен, с отворена уста, без да смее да мръдне, и защо косата му щръкна като четина? В облака пред него светеше нечие чудно лице. Неканено, невикано, то му бе дошло на гости и колкото повече време минаваше, толкова по-ясно ставаше то и впиваше в него неподвижните си очи. Чертите му, веждите, очите, устните — всичко му беше непознато. Никога през живота си той не бе го виждал. И нямаше като че нищо страшно в него, но непреодолим ужас го обзе. А непознатата необикновена глава през облака все така неподвижно го

гледаше. Изчезна облакът, а незнайното лице още по-рязко изпъкваше и остриите очи не се откъсваха от него. Магьосникът побеля цял като платно. С див чужд глас извика, катурна гърнето... Всичко изчезна.

XI

— Успокой се, обична моя сестро — думаше старият есаул Хоробец. — Сънищата рядко казват истината.

— Полегни, сестрице — думаше младата му снаха. — Аз ще повикам старицата врачка, срещу нея никаква сила не устоява. Тя ще ти врачува за уплаха.

— От нищо не се бой! — думаше синът му, като се хващаше за сабята. — Никой няма да те закачи.

Мрачно, с мътни очи гледаше Катерина всичките и не намираще думи. „Аз сама си приготвих гибелта. Аз го пуснах.“ Най-сетне тя каза:

— Нямам покой от него. Вече десет дни съм у вас, в Киев, а мъката ми нито на капка не е намалела. Мислех си, поне в тишината ще отгледам сина си и ще го готвя за отмъщение... Страшен, страшен ми се присъни той. Опазил ви бог да го видите и вие. Сърцето ми и досега бие. Аз ще насека детето ти, Катерина, викаше той, ако не се омъжиш за мен!... — и като зариде, тя се хвърли към люлката; а уплашеното дете протегна ръчички и завика. Закипя и пламна от гняв синът на есаула, като чу тия думи.

Разгневи се и самият есаул Хоробец.

— Нека се опита, окаяният антихрист, да дойде тук, ще разбере имат ли сила ръцете на стария казак. Бог вижда — каза той и вдигна проницателните си очи. — Не летях ли на помощ на брата Данило? Да бъде свята Божията воля — заварих го вече на студена постеля, на каквато легнаха мнозина, мнозина от казашкия народ. Но затова пък не беше ли пребогат поменът за него? Изпуснахме ли поне един жив поляк? Успокой се, дете мое! Докато аз и моят син сме живи, никой не ще посмее да те оскърби — като изрече тия думи, старият есаул отиде до люлката и детето видя лулата му, обкована в сребро, увиснала на ремък, и кесийката с лъскаво огниво, протегна ръчички към тях и се засмя. — На баща си се е метнал — каза старият есаул, като откачи лулата си и му я подаде. — Още не е излязъл от люлката, а вече смята да пуши лула.

Тихо въздъхна Катерина и почна да люлее люлката. Уговориха се да прекарат нощта заедно и след малко всички заспаха. Заспа и Катерина.

Навън и в къщата беше тихо; не спяха само казаците, оставени на стража. Изведнъж Катерина извика, събуди се и след нея се събудиха всички. „То е убито, то е заклано!“ — викаше тя и се хвърли към люлката. Всички окръжиха люлката и се вкамениха от страх, като видяха, че там лежеше мъртво дете. Никой не пророни звук, никой не знаеше какво да мисли за това нечувано злодеяние.

XII

Далеч от украинската земя, като се мине Полша, като се мине и многолюдният град Лемберг, се простира редица планини с високи върхове. Планина след планина, като каменни вериги, опасват те отдясно и отляво земята и я обковават с дебела каменна стена, за да не се просмуче навътре шумното и буйно море. Отиват каменните вериги и във Влахия, и в Седмоградско и като грамадна подкова се изправят между галицийския и унгарския народ. Няма такива планини към нас. Очите не се решават да ги огледат, а на някои върхове не е стъпил още човешки крак. Чудновати са те наглед: дали буйно море в ден на буря не е избягало от широките си брегове, вихрено е хвърлило тук грозни вълни и те са се вкаменили и са останали неподвижни във въздуха? Дали не са се сринали от небето тежки облаци и са затрупали земята? Защото те имат същия сив цвят, а белият им връх блести и искри под слънцето. До Карпатските планини още можеш да чуеш руска реч и отвъд планините тук-там може да отекне родна дума, но по-нататък вече и вярата е друга, и езикът е друг. Живее там немалоброен народ унгарски, язди коне, сече със саби и пие не по-лошо от казака, а за конски такъми и за скъпи кафтани не се скъпи да вади из джоба си и жълтици. Големи и просторни езера има между планините. Като стъкло са неподвижни те и като огледало отразяват в себе си голите планински върхове и зелените им подножия.

Но кой посред нощ — все едно дали блестят, или не блестят звездите — язди там на огромен вран кон? Какъв приказан юнак с нечовешки ръст препуска под върховете, над езерата, отразява се с исполинския си кон в неподвижни води и безпределната му сянка бяга страховито по планините? Бляска кована ризница, на рамото — пика, о седлото звънти сабя, шлемът — нахлупен, мустаците — чернеят, очите — затворени, миглите — спуснати. Той спи и в съня си държи поводите, а зад него на същия кон седи момченце паж и също спи и в съня си се държи за юнака. Кой е той, накъде и защо отива? Кой го знае. Не ден, не два прехвърля той планините. Светне денят, изгрее слънцето — той не се вижда, рядко само съзираха планинците, че по

върховете се мярка нечия дълга сянка, макар че небето е ясно и няма облак да се движи по него. Щом нощта спусне тъмнина, той отново се вижда и се отразява в езерата, а зад него препуска сянката му. Много планини вече прехвърли той и се изкачи на Криван. Няма по-висок връх от него в Карпатите: като цар се извишава той над другите. Тук спря конят с ездача и още по-дълбоко потъна в сън и облаците се спуснаха и го закриха.

XIII

— Тссс... По-тихо, бабо! Не тропай така, детето ми е заспало. Дълго вика синът ми, сега спи. Аз ще отида в гората, бабо. Но какво ме гледаш тъй? Ти си страшна: от очите ти се проточват железни клещи... Ууу, колко са дълги и горят като огън! Ти сигурно си вещица! О, ако си вещица, махай се оттук! Ти ще откраднеш сина ми. Колко неразбран е тоя есаул — мисли, че ми е весело да живея в Киев; не, тук са и мъжът ми, и синът ми; кой ще гледа къщата? Аз се измъкнах тъй тихо, че ни котката, ни кучето ме усетиха. Ти искаш, бабо, да станеш млада — това съвсем не е мъчно: трябва само да танцуваш, виж как аз танцувам... — и като изрече тия несвързани думи, Катерина се понесе в танц, като се оглеждаше безумно на вси страни, с ръце, опрени на кръста. Тя подвикваше и потрепваше с нозе, без мярка, без такт звънтяха сребърните ѝ подковки. Разплетените черни коси се мятаха по бялата шия. Без да спира, като птица летеше тя, размахала ръце, кимаше с глава и изглеждаше, че както е изнемоощяла, или ще грохне на земята, или ще хвъркне от тоя свят.

Тъжно стоеше старата бавачка и дълбоките ѝ бръчки бяха изпълнени със сълзи, тежък камък лежеше върху сърцата на верните момци, които гледаха своята пана. Тя вече съвсем отпадна и лениво потрепваше с нозе на едно място, като си мислеше, че танцува горлица.

— Аз имам гердан, момчета — каза най-сетне тя, като се спря, — а вие нямате. Де е мъжът ми? — извика ненадейно тя и измъкна от колана си турски кинжал. — О, не е такъв ножът, който ми трябва — при тия думи и сълзи, и мъка се изписаха на лицето ѝ. — На баща ми сърцето е много навътре, ножът не ще го стигне. Неговото сърце е изковано от желязо. Изковала му го е една вещица на огъня в пъкъла. Защо не иде баща ми? Нима не знае, че е време да го заколят? Види се, иска аз сама да отида... — и без да довърши, тя чудновато се засмя. — Дойде ми наум едно весело нещо: спомних си как погребваха моя мъж. Та него жив го погребваха... Какъв смях ме напушваше... Слушайте! Слушайте! — и вместо думи тя почна да пее песен:

*Върви колца кървавичка,
въз колцата казак лежи
и прострелян, и насечен.
Копието в ръка държи,
от копие кърви текат
и от кърви река тече.
Над реката явор расте,
над явора гарван грачи.
За казака майка плаче.
Недей плака, майко мила,
твоят син се е оженил,
булката му е дворянка,
сред поле — сама землянка,
без прозорец, без вратичка.
Ето песента се свърши.
Танцуваха рак и риба...
Който мене ме залюби,
треска майка му да тръшне...*

Така смесваше тя различни песни. Вече един и втори ден живее тя в своята къща и не ще да слуша за Киев. И не се моли, и бяга от хората, от сутрин до късна вечер скита из тъмните дъбрави. Острите клонища драскат бялото лице и плещите, вятърът вее разплетените плитки, старите листа шумолят под нозете ѝ — нищо не поглежда тя. В часа, когато гасне вечерната заря и звездите още не са се явили и още не свети месецът, страшно е вече да се ходи из гората, защото там дращят по дърветата и се ловят за клоните некръстените умрели деца, ридаят, кикотят се, търкалят се като топки по пътищата и в широко разлистената коприва, а из вълните на Днепър се появяват редица загубили душите си девойки. Косите им падат от зелените глави върху плещите, водата със звучен ромон се стича от дългите коси на земята и девойката свети през водата като през стъклена риза, устните ѝ чудновато се усмихват, бузите пламтят, очите примамват душата... Тя би изгоряла от любов, тя би целувала до смърт... Но бягай, православни човече. Устните ѝ са лед, постелята — студена вода, тя ще те съблазни и ще те завлече в реката. Катерина не гледа никого, не се

страхува, безумната, от русалките, тича късно нощем със своя нож и търси баща си.

Рано заранта пристигна някакъв гост, снажен мъж с ален жупан, и разпитва за пан Данило. Слуша всичко, бърше с ръкав разплаканите си очи и свива рамене. Бил воювал заедно с покойния Бурулбаш, заедно се били с кримци и турци, могъл ли е да очаква такъв край за пан Данило! Много още други неща разправя гостът и иска да види пана Катерина.

Катерина отначало не слушаше какво разправяше гостът, после почна като разумна да се вслушва в думите му. Той завъртя приказката така — как живели те с пан Данило, уж като брат с брат, как веднъж се скрили зад насипа от кримците... Катерина продължаваше да слуша и не откъсваше очи от него.

„Ще ѝ мине! — мислеха момците, като я гледаха. — Тоя гост ще я излекува! Тя вече слуша като разумна!“

Гостът почна да разправя как пан Данило веднъж в час на откровеност му казал: „Виж какво, брате Копрян, когато по Божията воля мен няма да ме има вече, вземи при себе си жена ми и нека тя стане твоя жена...“

Катерина страшно впи очите си в него.

— А! — извика тя. — Той е! Баща ми! — и се хвърли с ножа върху му.

Дълго се бори той, като се мъчеше да ѝ вземе ножа. Най-сетне го измъкна, замахна и стана нещо страшно: бащата уби своята безумна дъщеря.

Изумените казаци поискаха да се нахвърлят върху него, но магьосникът бе вече скочил на коня и се изгуби от очите им.

XIV

Отвъд Киев се появи нечувано чудо. Всички панове и хетмани се събраха да се чудят на това чудо: неочаквано почна да се вижда надалеч по всички краища на света. В далечината засиня Лиманът^[1], зад Лимана се простираше Черно море. Опитните хора познаха и Крим, извишен като планина над морето, и блатистия Сиваш. Отляво се виждаше цялата Галицийска земя.

— А онова що е? — питаше стеклият се народ старите хора, като сочеше далеч мержелеещите се в небето сиви и бели върхове, които приличаха повече на облаци.

— Това са Карпатските планини! — казваха старите хора. — По някои от тях винаги има сняг, а облациите спират и нощуват там.

Сега стана ново чудо: от най-високата планина облациите се разпръснаха и на върха се появи човек на кон в пълно рицарско снаряжение, със затворени очи и тъй ясно видим, като че беше наблизно.

И изведнъж сред изумения и изплашен народ един човек скочи на коня си, като се огледа диво наоколо, сякаш проверяваше дали някой не го гони, бързо се развъртя и с все сила пришпори коня си. Беше магьосникът. От какво се бе изплашил толкова? Като се вгледа със страх в чудноватия рицар, той позна в лицето му онова лице, което му се яви неканено, когато врачуваше. Сам не можеше да проумее защо всичко в него се смути при тоя образ и като се оглеждаше плахо, летеше на коня си, докато вечерта го настигна и звездите проблеснаха. Сега той зави назад към дома си, може би за да запита нечистата сила що значи това чудо. Той вече искаше да прескочи с коня си една тясна река, която пресичаше като ръкав пътя, когато изведнъж, както препускаше, конят спря, извърна муцуна към него и за чудо — се засмя! Белите му зъби блеснаха страшно в два реда сред мрака. Щръкна косата на магьосника. Той закрепця диво, заплака като побъркан и погна коня право към Киев. Струваше му се, че от всички страни всичко тича да го хване: дърветата, обградили го като гъста гора и сякаш живи, кимайки с черни бради и протягайки дълги клони,

се опитваха да го задушат, звездите сякаш бягаха пред него и сочеха грешника на всички, самият път като че бе хукнал по дирите му.

Отчаяният магьосник летеше към Киев, към светите места.

---

[1] *Лиман* — заливът, гдето Днепър се влива в Черно море. Б.пр.

↑

XV

Самотен седеше пред кандило в пещерата си отшелник и не вдигаше очи от светата книга. От много години вече той се бе затворил в пещерата си. Беше си направил вече и дъсчен ковчег, в който лягаше да спи вместо в постеля. Затвори светият старец книгата си и почна да се моли. Изведнъж втурна се някакъв чудноват и страшен наглед човек. Изуми се светият отшелник за пръв път и отстъпи назад, като видя такъв човек. Той цял трепереше като лист на трепетлика, очите му гледаха диво встрани, страшен огън уплашено искреше от очите му, душата изтръпваше от уродливото му лице.

— Отче! Моли се! Моли се! — завика отчаяно той. — Моли се за една пагубна душа! — и се строполи на земята.

Светият отшелник се прекръсти, взе книгата, разтвори я, отстъпи ужасен и изгърва книгата.

— Не, нечуван грешнико! Няма милост за теб! Бягай оттук! Не мога да се моля за теб!

— Не можеш ли? — закрещя като безумен грешникът.

— Виж: светите букви на книгата се наляха с кръв. В света никога не е имало такъв грешник!

— Отче, ти ми се надсмиваш!

— Върви си, окаян грешнико! Не ти се надсмивам! Страх ме обзема. Не е добре да бъде човек с теб!

— Не, не! Ти ми се смееш, не отричай... Аз виждам как се отвори устата ти: ето белеят се старите ти зъби!...

И като бесен той се хвърли и уби светия отшелник.

Нещо тежко застана и стонът се понесе по поля и гори. Иззад горите се надигнаха мършави, сухи ръце с дълги нокти, затресоха се и изчезнаха.

И вече нито страх, нищо не чувстваше той. Всичко му се виждаше някак смътно. Ушите му шумят, главата му шуми като от пиянство и всичко, което е пред очите му, сякаш се покрива с паяжина. Като скочи на коня, той тръгна право за Канев, та оттам през Черкаси да поеме към татарите, направо за Крим, без сам да знае защо. Върви

той ден, върви два, а Канев все го няма. Пътят е същият — отдавна трябваше да се покаже, но Канев не се вижда. Блеснаха в далечината кубетата на черкви. Но това не е Канев, а Шумск. Изуми се магьосникът, като разбра, че е тръгнал в съвсем друга посока. Шибна коня назад към Киев и след един ден се показва град. Ала не беше Киев, а Галич, град, още по-далеч от Киев, отколкото Шумск, и вече близо до унгарците. Като не знаеше какво да прави, той обърна коня пак назад, но отново усети, че върви в обратна посока и все по-далеч. Никой в света не би могъл да разкаже какво бе в душата на магьосника; а дори да би надникнал и да би видял какво става там, цели нощи не би спал и вече не би могъл да се засмее. То не беше ни озлобление, ни страх, нито лют гняв. Няма на света дума, с каквата би могло да се нарече. Вътре нещо го пареше, изгаряше го, искаше му се да стъпче с коня си целия свят, да вземе цялата земя от Киев до Галич с хората, с всичко и да я хвърли в Черно море. Ала не от злоба искаше да стори това, не, той сам не знаеше от какво. Той цял потрепера, когато наблизко се показаха Карпатските планини и високият Криван, захлупил темето си със сив облак като с калпак, а конят все така препускаше и вече се носеше по планините. Облаците мигом се разчистиха и пред него се показва в своето страшно величие конникът. Той се помъчи да спре, дръпна здраво юздата. Диво цвилеше конят с развихрена грива и летеше към рицаря. Сега на магьосника се стори, че всичко в него е замряло, че неподвижният конник се размърдва и изведнъж отваря очи. Видя летящия към него магьосник и се засмя. Като гръм проехтя по планините тоя див смях, отекна в сърцето на магьосника и разтърси всичко, каквото имаше в него. Струваше му се, че някакъв силен човек е влязъл вътре в него и ходи там, и удря сърцето и жилите му с чук... тъй страшно отекна в него тоя смях!

Улови конникът със страшната си ръка магьосника и го издигна във въздуха. В същия миг магьосникът умря и отвори очи след смъртта си. Но беше вече мъртвец и гледаше като мъртвец. Тъй страшно не гледа ни жив, ни възкръснал. Въртеше той мъртви очи встрани и видя надигнали се мъртъвци от Киев и от Галичката земя, и от Карпатите, прилични по лице като две капки вода на него.

Бледи, бледи, един от друг по-високи, един от друг по-кокалести, наобиколиха те конника, който държеше в ръка страшната си плячка. Още веднъж се засмя рицарят и я хвърли в пропастта. И всички

мъртъвци скочиха в пропастта, подхванаха мъртвеца и забиха в него зъбите си. Още един, най-висок, най-страшен от всички, искаше да се вдигне от земята, но не можеше, нямаше сили да го стори, толкова голям бе израсъл той в земята; а ако би се вдигнал, би катурнал и Карпатите, и Седмоградската, и Турската земя. Само малко помръдна той и цялата земя се разтърси. И навсякъде много къщи се изпосъбориха и много хора бяха затрупани.

Често в Карпатите се чува нещо като свистене, сякаш хиляди мелници шумят с колелата си във водата. Там, в бездънна пропаст, невидима досега от никого, защото никой не се решава да мине край нея, мъртъвци гризат мъртвец. Неведнъж се е случвало по света земята да се затресе от единия край до другия. Това, казват грамотните хора, става, защото някъде близо до морето има планина, от която излиза огън и текат огнени реки. Но старците, които живеят в Унгария и в Галицийската земя, по-добре знаят това и казват: то е от големия, големия мъртвец, пораснал в земята, който иска да се вдигне, и раздрусва земята.

XVI

В град Глухов се бе събрал народ около стареца бандурист и вече цял час слушаше как старецът свиреше на бандура. Нито един бандурист не беше пял досега такива чудни песни и тъй хубаво. Изпърво той запя за някогашното хетманско време, при Сагайдачни и Хмелници. Друго време било то: казачеството било в славата си, тъпчело вразите с коне и никой не смеел да му се надсмива. Пя и весели песни старецът и насочваше очите си към народа, като че беше зрящ, а пръстите му с прикрепени към тях твърди перца хвърчаха като мухи по струните и струните сякаш сами свиреха, пък хората наоколо — старите с оборени глави, младите с очи в стареца — не смееха дори да пошепнат.

— Чакайте — каза старецът, — ще ви попея за една старовремска работа, — народът още по-плътно се приближи и слепецът запя: — Във времето на пан Степан, Седмоградския княз — Седмоградският княз бил крал и на поляците, — имало двама казаци: Иван и Петро. Живеели те като същински братя. „Слушай, Иване, каквото ни се падне — всичко ще делим наполовина. Кога е веселие — веселие и за другия, кога е мъка — мъка и за двамата, кога има плячка — плячката наполовина, кога единият в плен падне — другият ще продаде всичко и ще даде откуп, а ако не, и той ще отиде в плен.“ И наистина, каквото спечелели казаците — всичко делели наполовина, чужд добитък ли задигали или коне — всичко делели наполовина.

Воювал крал Степан с турчина. Три седмици вече как воювал, а още не можел да го прогони. А турчинът имал един паша, който сам с десетина еничари можел да посече цял полк. И ето разгласил крал Степан, че ако се намери юнак и му докара тоя паша жив или мъртъв, ще даде само нему толкова пари, колкото дава за цялата войска. „Хайде, брате, да идем да хванем пашата!“ — казал брат Иван на Петро. И тръгнали казаците, един на една страна, друг — на друга.

Дали Петро би го хванал, или не — не се знае. Но Иван водел вече при самия крал пашата с примка на шията. „Храбър юнак!“ —

казал крал Степан и заповядал да му дадат заплата, каквато получавала цялата войска. И заповядал да му дадат земя, дето той си избере, и да му дадат добитък, колкото поиска. Щом получил Иван заплата от краля, в същия ден я разделил поравно с Петро. Взел Петро половината заплата, но не можал да понесе това, че Иван е надарен с такава чест от краля, и дълбоко в душата си затаил мъст.

Пътували двамата рицари към подарената от краля земя зад Карпатите. Настанил казакът Иван своя син отзад на коня, като го вързал за себе си. Здрачило се вече, те още пътували. Момченцето заспало, задрямал и Иван. Не задрямвай казак, в планината пътищата са опасни!... Но конят на казака е такъв, че сам знае пътя навсякъде, няма да се препъне, няма да стъпи накриво. В планината имало пропаст — дъното ѝ никой не бил виждал. Колкото е от земята до небето, толкова било до дъното на тая пропаст. Над самата пропаст бил пътят — двама души на кон можели да минат, но трети — невъзможно. Предпазливо стъпвал конят със задрямалия казак. Редом яздел Петро, цял разтреперан, затаил дъх от радост. Озърнал се и блъснал побратима си в пропастта. И конят с казака и момчето полетели в пропастта.

Ала хванал се казакът за един клон и само конят полетял към дъното. Почнал да се катери той нагоре със сина си на рамене. Щял вече да се изкачи, но видял, че Петро е насочил пиката си към него, за да го събори пак долу. „Боже справедливи, по-добре да не бях вдигал очи, да видя как родният ми брат насочва пика, за да ме блъсне. Назад! Мили мой брате, намуши мен с пиката, щом тъй ми е писано, но вземи сина ми! Какво е виновно невинното дете, за да загине от такава страшна смърт?“ Засмял се Петро и го бутнал с пиката и казакът и момченцето полетели към дъното. Заграбил Петро целия имот и заживял като паша. Никой нямал такива табуни, като Петро. Овци и овни — никъде толкова, много. И умрял Петро.

Като умрял Петро, повикал Бог на съд душите на двамата братя Петро и Иван. „Голям грешник е тоя човек! — рекъл бог. — Иване, аз няма да му определя наказание, ти сам му определи наказание!“ Дълго мислил Иван какво наказание да избере и най-сетне казал: „Голямо оскърбление ми нанесе тоя човек: предаде като Иуда брат си и ме лиши от честен род и от потомство на земята. А човек без честен род и без потомство е като житно зърно, хвърлено в земята и напразно

загинало в земята. Щом няма поникнало стръкче — никой не ще разбере, че е било хвърлено семе. Стори, Боже, така, че цялото негово потомство да няма щастие на земята! Че и последният в рода му да бъде такъв злодей, какъвто никога не е имало на земята! И от всяко негово злодеяние дедите и прадедите му да не намират покой в гробовете си и като изпитват непозната досега мъка, да стават из гробовете си! А иудата Петро да няма сили да стане и от това да изпитва още по-люта мъка; и да яде пръст като бесен, и да се гърчи под земята!

И когато настъпи часът за отплата на злодеянията на този човек, вдигни ме, Боже, от тая пропаст, да възседна коня на най-високия връх, и нека той дойде при мен, и аз ще го хвърля от върха в най-дълбоката пропаст и всички мъртъвци, неговите деди и прадеди, дето и да са били приживе, нека се съберат от всички краища на земята, за да го гризат за мъките, които той им е причинил, и нека вечно го гризат, а аз да се порадвам, като гледам мъките му! А иуда Петро да не може да се вдигне от земята, да се мята, да гризе и той, но да гризе сам себе си, а костите му с времето все повече да пораснат, та така болката му да става още по-силна. Тая мъка ще бъде за него най-страшна: защото няма по-голяма мъка за човека от тая — да иска да отмъсти и да не може да отмъсти.“

„Страшно е наказанието, което си измислил, човече! — рекъл Бог. — Нека всичко бъде така, както го каза, но и ти ще седиш вечно там на твоя кон и няма да имаш царство небесно, докато седиш там на твоя кон!“ И всичко, както било казано, се сбъднало: и до днес на Карпатите стои необикновен рицар на кон и гледа как в бездънната пропаст мъртъвците гризат мъртвеца, и усеща как лежащият под земята мъртвец расте, гложде в страшна мъка костите си и страшно раздрусва цялата земя...

Свърши песента си слепецът, почна отново да подрънква струните, почна да пее вече смешни припеви за Хома и Ерьома, за стъкларя Стокова... Ала стари и млади все още не можеха да се съвземат и дълго стояха, навели глави, като размисляха за страшната история, която се е случила едно време.

1831 г.

ИВАН ФЬОДОРОВИЧ ШПОНКА И НЕГОВАТА ЛЕЛЯ

С тая история се случи цяла история: разказа ни я дошлият от Гадяч Степан Иванович Курочка. Трябва да знаете, че паметта ми е донемайкаде лоша: ако щеш, казвай, ако щеш, не ми казвай, все едно. То е като да наливаш вода в решето. Тъй като знаех тая своя слабост, нарочно го помолих да я запише в една тетрадка. Ех, Господ здраве да му дава, той винаги е бил добър към мен, взе, та я записа. Сложих я аз в малката масичка, вие, смятам, добре я знаете: тя е в ъгъла, щом влезеш от вратата... Да, забравих, че никога не сте идвали у дома. Моята бабичка, с която живея вече трийсет години, никога не се е учила да чете, няма защо да го крия. И ето, виждам я веднъж, че пече банички на някаква хартия. Баничките, любезни читатели, тя прави чудно хубави, по-хубави банички никъде няма да ядете. Погледнах долната корица на една баничка, виждам писани думи. Сякаш сърцето ми позна: отивам до масичката — няма я половината от тетрадката! Всички други листа тя бе отмъкнала за банички. Какво да правя? Няма да се бия на стари години! Миналата година ми се случи да мина през Гадяч. Нарочно още преди да стигна града, вързах възелче на кърпата си, за да не забравя да помоля Степан Иванович. Не стига това, сам на себе си обещах, щом кихна в града, да си спомня за него. Всичко напразно. Минах през града и кихнах, и се изсекнах в кърпата, и пак забравих. Сетих се чак когато бях вече на шест версти далеч от града. Няма що, принудих се да я печатам без края. Впрочем ако някой непременно иска да знае за какво се разправя по-нататък в тая повест, трябва само да отиде нарочно в града и да помоли Степан Иванович. Той ще я разкаже с голямо удоволствие, дори, ако искате, пак от начало до край. Живее близо до каменната черква. Там току до нея има малка уличка: щом свиеш в уличката, ще бъде втората или третата порта. Още по-добре, щом съгледате в двора голям прът с пъдпъдък и насреща ви излезе дебела жена със зелена фуста (не е зле да ви кажа, че той води ергенски живот), това значи е неговото стопанство.

I. ИВАН ФЬОДОРОВИЧ ШПОНКА

Впрочем можете да го срещнете на пазара, дето ходи всяка сутрин преди девет часа, избира риба и зеленчук за трапезата си и разговаря с отец Антип или с евреина прекупвач. Ще го познаете веднага, защото никой освен него няма панталони от цветна басма и жълт памучен сюртук. Да ви кажа още един белег: когато ходи, винаги размахва ръце. Още покойният тамошен съдия Денис Петрович, щом го видеше отдалеч, винаги казваше: „Гледайте, гледайте, иде вятърната мелница!“

Вече четири години, откак Иван Фьодорович Шпонка е в оставка и живее в селцето си Витребенки. Когато беше още Ванюша, той се учеше в Гадячкото околийско училище и трябва да кажа, че беше крайно благоденствено и старателно момче. Учителят по руска граматика Никифор Тимофеевич Деепричастие често пъти казваше, че ако всичките му ученици бяха толкова прилежни като Шпонка, той не би носил в клас кленовата линия, с която, както сам признаваше, се уморявал да бие по ръцете мързеливците и немирниците. Тетрадката му винаги беше чистичка, обградена отвсякъде с линии, без нито едно петънце. Той стоеше винаги мирно, със събрани ръце и с втречени в учителя очи и никога не окачваше на гърба на седящия пред него другар хартийка, не дълбаеше чина и не играеше преди идването на учителя на **тясна жена**. Потрябваше ли някому ножче да подостри перото си, веднага се обръщаше към Иван Фьодорович, защото знаеше, че той винаги има ножче, и Иван Фьодорович, тогава още просто Ванюша, вадеше ножчето от едно малко кожено калъфче, вързано за петелката на сивичкия му сюртук, и молеше само да не стържат перото с острата страна на ножчето, защото за това служела тъпата му страна. Такова благоденствие скоро привлече вниманието дори на учителя по латински език, който, само като се изкашляше в коридора, плашеше целия клас още преди да са се подали на вратата малиновият му шинел и лицето му, нашарено от сипаница. Тоя страшен учител, в чийто час винаги имаше на катедрата две вързопчета пръчки и половината от учениците стояха на колене, беше

направил Иван Фьодорович аудитор, макар че в класа имаше мнозина с много по-големи способности. Тук не бива да се премълчи една случка, която повлия върху целия му живот. Един от поверените му ученици, за да склони своя аудитор да му напише в списъка scit, макар че никак не знаеше урока си, бе донесъл в клас завита в хартия и заляна с масло палачинка. Иван Фьодорович, макар да държеше за справедливостта, беше по това време гладен и не можа да устои на съблазънта. Взе палачинката, сложи пред себе си книгата и почна да яде. И толкова се увлече в това, че дори не забеляза как изведнъж в класа настъпи мъртва тишина. Чак когато страшната ръка, проточена от косматия шинел, го хвана за ухото и го измъкна сред класната стая, чак тогава той с ужас се опомни. „Дай тук палачинката! Дай, ти казвам, негоднико!“ — каза страшният учител, улови с пръсти мазната палачинка и я изхвърли през прозореца, като забрани строго на тичащите из двора ученици да я вдигнат. Веднага след това той жестоко нашиба Иван Фьодорович с пръчка по ръцете. И с право: ръцете бяха виновни, защото бяха взели, а не друга от тялото. Както и да е, но оттогава плахостта му, и без това неразделна от него, порасна още повече. Може би тъкмо поради това произшествие той никога не пожела на постъпи на гражданска служба, понеже видя от личен опит, че невинаги всичко може да бъде потулено. Вече почти петнайсетгодишен, той мина във втори клас, гдето вместо съкращения катехизис и четирите правила на аритметиката се залови да изучава обширния катехизис, книгата за задълженията на човека и дробите. Но когато видя, че колкото повече се вдълбочава, толкова по-мъчно става, и когато получи известие, че баща му предал Богу дух, остана още две години и след това със съгласието на майка си постъпи в П*** пехотен полк. П*** пехотен полк съвсем не приличаше на много други пехотни полкове. И макар че в по-голямата си част беше разквартируван по селата, все пак бе поддържан на такава висота, че не отстъпваше на някои кавалерийски полкове. Повечето офицери пиеха изстудени напитки и скубеха евреите за сколуфите не по-лошо от хусарите, неколцина дори знаеха да играят мазурка и полковникът на П*** полк, когато говореше с някого от обществото, никога не пропускаше случая да спомене за това. „В моя полк — казваше той обикновено и след всяка дума се потупваше по корема — много офицери танцуват мазурка, доста много, извънредно много.“ За да покажем още по-добре

на читателите образоваността на П*** пехотен полк, ще добавим, че двама от офицерите бяха страстни играчи на карти и проиграваха мундира си, фуражката, шинела, темляка, чак и долните си дрехи, което дори между всички кавалеристи не се случва. Общуването с такива другари обаче не намали с нищо плахостта на Иван Фьодорович. И тъй като той не пиеше изстудени напитки, а предпочиташе чаша водка преди обед и вечеря, не танцуваше мазурка и не играеше на карти, естествено, трябваше да стои винаги сам. По тоя начин, докато другите ходеха с наемни коли у разни дребни помешчици, той стоеше в жилището си и се упражняваше в занятия, присъщи само на кротката и добра душа: ту чистеше копчета, ту четеше врачовника, ту слагаше в ъглите на стаята си капани за мишки или пък най-после сваляше мундира си и лежеше на леглото. Но затова пък в полка нямаше по-редовен от Иван Фьодорович. И взвода си той командваше така, че ротният командир винаги го сочеше за пример. Затова скоро, единайсет години след като бе получил чина прапорщик, той бе произведен подпоручик.

През това време получи известие за смъртта на майки си; а леля му по майка, която познаваше само по това, че в детинството му донасяше и му пращаше дори в Гадяч сушени круши и извънредно вкусни сладкиши, правени от самата нея (с майка му беше скарана и затова Иван Фьодорович по-късно не я видя) — тая леля от душевна доброта се нагърби да управлява малкото му имение, като своевременно го извести с писмо за това. Иван Фьодорович беше напълно сигурен в благоразумието на леля си и почна да изпълнява службата си както преди. Друг на негово място след получаването на такъв чин би се възгордял, но на него гордостта му беше съвсем непозната. И след като го произведоха подпоручик, той си остана все същият Иван Фьодорович, какъвто беше някога като прапорщик. Четири години след това забележително за него събитие, когато се готвеше да тръгне с полка си от Могилъовска губерния за Великорусия, той получи писмо със следното съдържание:

ЛЮБЕЗНИ ПЛЕМЕННИКО

ИВАН ФЬОДОРОВИЧ,

Пращам ти долни дрехи: пет чифта памучни чорапи и четири ризи от тънко платно. Освен това искам да поговоря с теб по един въпрос. Тъй като ти имаш вече доста голям чин, което, мисля, ти е известно, и си на такава възраст, че е време да се позанимаеш и със стопанството си, то няма защо повече да служиш на военна служба. Аз съм вече стара и не мога да наглеждам всичко в твоето стопанство, пък и освен това има много работи, които искам да ти поверя лично. Ела, Ванюша. В очакване на истинското удоволствие да те видя, оставам твоя любеща те леля

Василиса Цупчевска

Чудна ряпа порасна в нашата градина, прилича повече на картоф, отколкото на ряпа.

Седмица след получаването на това писмо Иван Фьодорович написа следния отговор:

УВАЖАЕМА ГОСПОЖО ЛЕЛЪ

ВАСИЛИСА КАШПОРОВНА!

Много ви благодаря за изпратените долни дрехи. Особено чорапите ми са много вехти, така че дори вестовоят ги кърпи четири пъти и затова са станали съвсем тесни. Относно вашето мнение за моята служба аз съм напълно съгласен и завчера подадох оставка.

А щом получа уволнение, ще наема кола. Предишната ви поръчка относно пшеницата за семе, сибирска арнаутка, не можах да изпълня: в цяла Могильовска губерния няма такава. Тук хранят свинете повече с бирена каша, като слагат и малко изветряла бира.

С отлично почитание, уважаема госпожо леля, оставам ваш племенник

Иван Шпонка

Най-после Иван Фьодорович получи оставка в чин поручик, нае за четирийсет рубли един евреин от Могильов до Гадяч и се качи в бричката му по онова време, когато дърветата се облякоха с млади, още редки листа, когато цялата земя ярко се раззелени със свежа зеленина и навред из полето лъхна на пролет.

II. ПЪТЯТ

Из пътя не се случи нищо особено забележително. Пътуваха малко повече от две седмици. Иван Фьодорович щеше да стигне може би и по-скоро, но набожният евреин празнуваше в събота, покриваше се с попоната и се молеше цял ден. Впрочем, както имах вече случая да забележа, Иван Фьодорович беше човек, който не си позволяваше да се отегчава. През това време той развързваше куфара си, вадеше долните дрехи, разглеждаше ги хубавичко дали са добре опрани, добре сгънати, внимателно махаше някоя перушинка от новия си мундир, ушит вече без пагони, и сетне нареждаше всичко това най-грижливо в куфара. Книги, изобщо казано, не обичаше да чете, а като разтваряше понякога врачовника, правеше го, защото обичаше да намира там познати работи, четени вече по няколко пъти. Така градският жител ходи всеки ден в клуба, не за да чуе там нещо ново, а за да срещне ония свои приятели, с които от незапомнени времена е свикнал да бърбори в клуба. Така чиновникът с голяма наслада чете по няколко пъти адресника календар не за някакви дипломатически хитрини, а защото извънредно го радва печатният списък на имената. „А, Иван Гаврилович еди-кой си!“ — повтаря той тихо на себе си. „А ето ме и мен! Хм!...“ И на другия ден отново го препрочита със същите възклицания.

След двуседмично пътуване Иван Фьодорович стигна до едно селце, на сто версти от Гадяч. Беше петък. Слънцето отдавна бе залязло, когато той влезе с бричката и с евреина в странноприемницата. Тая странноприемница по нищо не се отличаваше от другите, построени из малките селца. В тях обикновено с голямо усърдие гощават пътника със сено или с овес, като че той е пощенски кон. Но ако поиска да се нахрани, както обикновено се хранят почтените хора, той ще запази апетита си непокътнат до друг случай. Знаейки всичко това, Иван Фьодорович своевременно се бе запасил с две връзки гевреци и със салам, поиска чаша водка, каквато се намира във всяка странноприемница, и почна вечерята си, седнал на пейката пред дъбовата маса, зазидана неподвижно в пръстения под.

През това време се чу тропот от бричка. Портата изскърца, но бричката дълго не влизаше в двора. Един висок глас се караше със старата жена, която държеше странноприемницата. „Ще вляза — чу Иван Фьодорович, — но ако само една дървеница ме ухапе в къщата ти, ще те пребия, ей Богу, ще те пребия, стара вещице, и нищо няма да ти дам за сеното!“

Минута по-късно вратата се отвори и вътре влезе или по-право се намъкна един дебел човек със зелен сюртук. Главата му лежеше неподвижно върху късата шия, която изглеждаше още по-дебела поради двуетажната брада. Наглед той беше от ония хора, които никога не си блъскат главата над дреболии и животът на които върви като по вода.

— Желая ви добро здраве, уважаеми господине! — продума той, като съгледа Иван Фьодорович.

Иван Фьодорович мълчаливо се поклони.

— Позволете да ви попитам, с кого имам чест да говоря? — продължи дебелият пътник.

При тоя разпит Иван Фьодорович неволно се изправи и застана мирно, както правеше обикновено, когато полковникът го питаше за нещо.

— Поручик в оставка Иван Фьодорович Шпонка — отговори той.

— Смя ли да ви попитам накъде благоволявате да пътувате?

— В собственото ми селце Витребенки.

— Витребенки! — извика строгият разпитвач. — Чакайте, уважаеми господине, чакайте! — каза той, като се доближи до него и размахна ръце, сякаш някой го възпираше или пък той си пробиваше път през тълпа.

И като се доближи, пое Иван Фьодорович в прегръдките си и го целуна отначало по дясната, после по лявата буза. На Иван Фьодорович тая целувка се хареса много, защото устните му усетиха големите бузи на непознатия като меки възглавници.

— Позволете, уважаеми господине, да се запознаем — продължаваше дебелият. — Аз съм помещчик от същата Гадячка околия и ваш съсед. Живея от вашето селце Витребенки на не повече от пет версти, в село Хортишче, а се казвам Григорий Григориевич Сторченко. Без друго, без друго, уважаеми господине, не искам да ви

зная, ако не ми дойдете на гости в село Хортишче. Сега бързам по работа... Ами това какво е? — продума той с кротък глас на току-що влезлия свой лакей, момче в казашка свитка със закърпени лакти, което с недоумяващ израз слагаше на масата вързопи и сандъчета. — Какво е това, какво? — и гласът на Григорий Григориевич неусетно ставаше по-страшен и по-страшен. — Нима ти казах да сложиш това тук, любезни? Нима това ти казах да сложиш тук, подлецо? Нима не ти казах да стоплиш по-рано кокошката, мошенико? Вън! — извика той и тупна с крак. — Чакай, муцуно! Где е сандъчето с шишенцата? Иван Фьодорович — каза той, като наля домашната ракия в една чаша, — заповядайте, лековита е!

— Бога ми, не мога... Имах вече случай... — продума Иван Фьодорович със запъване.

— Не искам да слушам, уважаеми господине! — повиши глас помещикът. — Не искам и да слушам! Няма да се мръдна оттук, докато не опитате...

Като видя, че не може да откаже, Иван Фьодорович не без удоволствие изпи чашата.

— Това е кокошка, уважаеми господине — продължаваше дебелият Григорий Григориевич, като я разрязваше с нож в дървеното сандъче. — Трябва да ви кажа, че моята готвачка Явдоха обича понякога да си посърбне и затова често изсушава яденето. Ей, момко! — обърна се той към момчето с казашката свитка, което беше донесло пухен дюшек и възглавници. — Постели ми на земята насред стаята! И внимавай, сложи повече сено под възглавницата! И извади от къделята на жената малко коноп, да си запуша ушите за през нощта. Трябва да ви кажа, уважаеми господине, че имам навика да си запушвам ушите нощем след оная проклета случка, когато в една руска кръчма ми влезе хлебарка в лявото ухо. Както ми казаха по-късно, проклетите руснаци ядели и чорба с хлебарки. Не мога да ви опиша какво ставаше с мен! В ухото нещо ме гъделичка, гъделичка... просто да полудееш! Чак в нашия край ми помогна една проста баба. И с какво, ще речете — просто с баене. Какво ще кажете, уважаеми господине, за лекарите? Струва ми се, те само ни мамят и ни се подиграват. Има баби, които знаят двайсет пъти повече от всички тия лекари.

— Вярно, вие благоволихте да кажете самата истина. Някои баби наистина... — и той се спря, като че не можеше да намери по-нататък

прилична дума.

Не е зле и аз да кажа, че той изобщо не беше щедър на думи. Това се дължеше може би на боязливост, а може би и на желание да се изразява по-красиво.

— Хубавичко, хубавичко разтърси сеното! — каза Григорий Григориевич на своя лакей. — Тук сеното е толкова лошо, че току-виж попаднала някоя клечица. Позволете, уважаеми господине, да ви пожелаая лека нощ! Утре вече няма да се видим, аз тръгвам преди разсъмване. Вашият евреин ще празнува, защото утре е събота, така че няма защо да ставате рано. И тъй, не забравяйте молбата ми: не искам да ви познавам, ако не дойдете в село Хортишче.

Камердинерът смъкна от Григорий Григориевич сюртука и ботушите и вместо това го облече в халат и Григорий Григориевич се тръшна на леглото така, като че някакъв огромен пухен дюшек легна върху друг.

— Ей, момко, къде отиваш, подлецо? Ела тук, оправи ми одеялото! Ей, момко, сложи под главата ми сено! Напоиха ли вече конете? Още сено! Тук, под тая страна, и оправи, подлецо, по-хубавичко одеялото! Ето така, още, ох... — и Григорий Григориевич въздъхна още два-три пъти и огласи цялата стая със страшно носово свистене, като от време на време изхъркваше така, че задрямалата в леглото на печката бабичка се събуждаше, изведнъж се оглеждаше с широко отворени очи на вси страни, но тъй като не виждаше нищо, успокояваше се и заспиваше отново.

На другия ден, когато Иван Фьодорович се събуди, дебелия помещик го нямаше вече. То бе едничкото забележително произшествие, което му се случи из пътя. На третия ден след това приближаваше своето селце.

Той усети, че сърцето му затуптя силно, когато се подаде, размахала криле, вятърната мелница, и после, докато евреинът шибаше крантите си по нанагорницето, долу почнаха да се показват редица върби. През тях живо и ярко блестеше езерото, от което лъхаше свежест. Някога той се къпеше тук. Някога, до шия във водата, в същото това езеро ловеше раци с дечурлигата. Бричката се изкачи върху насипа на бента и Иван Фьодорович видя същата старовремска къщичка, покрита с тръстика, същите ябълкови и черешови дървета, по които някога се катереше крадешком. Щом бричката влезе в двора,

отвред се струпаха кучета от всички видове: кафяви, черни, сиви, пъстри. Някои се хвърляха с лай в краката на конете, други тичаха зад колата, защото бяха забелязали, че оста е намазана с мас. Един пес, застанал до кухнята и затиснал с лапа някаква кост, ревеше колкото му глас държи, друг лаеше отдалеч и тичаше назад-напред, като размахваше опашка, сякаш казваше: вижте, хора християни, какъв съм хубавец! Хлапета с изцапани ризи се стекоха да зяпат! Свинята, която се разхождаше из двора с шестнайсет прасета, вдигна с изпитателен израз зурлата си и изгрухтя по-високо от друг път. Из двора върху множество прострени на земята платнища се сушеха на слънцето жито, просо и ечемик. На покрива също се сушеха всякакви билки: петрови пръчки, нечуйвятър и други. Иван Фьодорович беше толкова погълнат от разглеждането на всичко наоколо, че се съвзе чак когато пъстрото куче ухапа за прасеца слизация от капрата евреин. Стеклите се слуги — готвачка, слугиня и две момичета с вълнени фусти, след първите възклицания: *това е нашият господар*, съобщиха, че лелята сади в зеленчуковата градина царевица заедно с момиченцето Палашка и с кочияша Омелко, който често изпълнява длъжността градинар и пазач. Но лелята, която още отдалеч съгледа покритата с рогозка бричка, беше вече тук. И Иван Фьодорович се смая, когато тя почти го вдигна на ръце, сякаш се съмняваше дали това е същата леля, която му беше писала, че е немощна и болна.

III. ЛЕЛЯТА

По това време лелята Василиса Кашпоровна беше на около петдесет години. Тя не беше се омъжвала никога и обикновено казваше, че най-много ценяла моминския живот. Впрочем, доколкото помня, никой не беше я искал. Причината бе, че всички мъже изпитваха в нейно присъствие някаква боязливост и все не се решаваха да ѝ направят признание. „Силен характер има Василиса Кашпоровна!“ — казваха кандидатите и бяха напълно прави, защото Василиса Кашпоровна можеше да укроти всекиго. Пияницата мелничар беше негоден за нищо, но тя със собствената си мъжествена ръка го дърпаше всеки ден за перчема и без всякакво друго средство можа да го направи злато, а не човек. Ръстът ѝ беше почти исполински, а дебелината и силата — напълно съразмерни с тоя ръст. Природата като че бе сторила неппростима грешка, като ѝ предопредели да носи в делник тъмнокафява роба на ситни гънки и червен кашмирнен шал на Великден и на именния си ден, когато много повече биха ѝ отивали кавалерийски мустаци и високи ботуши. Затова пък нейните занимания напълно отговаряха на външния ѝ вид: тя сама караше лодка, като гребеше по-изкусно от всеки риболовец, стреляше дивеч, неотлъчно следеше косачите, знаеше точно колко пъпеша и дини има в бостана, събираше по пет копейки такса от всяка кола, която минаваше през насипа на бента, катереше се сама на крушата и брулеше круши, биеше ленивите си васали със страшната си ръка и поднасяше на достойните чаша водка със същата страшна ръка. Тя можеше почти едновременно да се кара, да боядисва прежда, да тича до кухнята, да прави квас, да вари медено сладко и цял ден беше заета и успяваше да бъде навсякъде. Последница от това беше, че малкото имение на Иван Фьодорович, което по последния опис се състоеше от осемнайсет души, цъфтеше в пълния смисъл на думата. При това тя премного обичаше племенника си и грижливо пестеше за него всяка пара. След завръщането вкъщи животът на Иван Фьодорович решително се промени и тръгна по съвсем друг път. Природата като че ли го бе създала тъкмо да управлява имение от осемнайсет души. Сама лелята

забеляза, че той ще бъде добър стопанин, макар че още не му позволяваше да се меси във всички клонове на стопанството. „Младо е още момчето! — казваше обикновено тя, макар че Иван Фьодорович приближаваше вече четирийсетте. — Де ще може да знае всичко!“ Но той неотлъчно стоеше на нивите при жетварите и косачите и това доставяше неопишуема наслада на кротката му душа. Задружният замах на десетина и повече лъскави коси, шумът на падащата в стройни редици трева, леещата се понякога песен на жетварките, ту весела като посрещане на гости, ту тъжно проточена като раздяла, спокойната чиста вечер, и то каква вечер!... Колко е волен и свеж въздухът! Колко е оживено тогава всичко: степта се червене, синее и пламти от багри; пъдпъдъци, дропли, чайки, щурци, хиляди насекоми и от тях — свистене, бръмчене, пращане, вик и изведнъж — строен хор. И всичко това не млъква нито за минута. А слънцето залязва и се скрива. Ех, колко е свежо и хубаво! Из полето ту тук, ту там се кладат огньовете и се слагат котли и около котлите седят мустакати косачи. От галушките се вдига пара. Дрезгавината посивява... Мъчно може да се разкаже какво ставаше тогава с Иван Фьодорович. Като се присъединяваше към косачите, той забравяше да опита галушките, които много обичаше, стоеше неподвижно на едно място и следеше с очи губещата се в небето чайка или броеше камарите пожънато жито, наредени на нивата.

Скоро навсякъде почна да се говори за Иван Фьодорович като за голям стопанин. Лелята не можеше да се нарадва на племенника си и никога не изпускаше случай да се похвали с него. Един ден — беше вече след жътвата, а именно в края на юли — Василиса Кашпоровна хвана тайнствено за ръка Иван Фьодорович и му каза, че иска да поговори с него по една работа, която отдавна вече я занимава.

— Ти, любезни Иван Фьодорович — така започна тя, — знаеш, че в селцето ти има осемнайсет души, впрочем така е по списъците, а иначе могат да се наберат и повече, могат да стигнат до двайсет и четири души. Но не за това ми е думата. Ти знаеш оная горичка, която е зад нашия чифлик, знаеш навярно зад тая горичка широката ливада: тя има без малко двайсет десетини^[1], а трева толкова, че всяка година може да се продава за повече от сто рубли, особено ако в Гадяч, както разправят, бъде настанен конен полк.

— Как да не зная, леличко, тревата е много добра.

— Аз сама зная, че е добра, но знаеш ли, че цялата тая земя е наистина твоя? Какво опули такива очи! Слушай, Иван Фьодорович! Помниш ли Степан Кузмич? Какво казвам, помниш ли! Ти тогава беше такъв мъничък, че не можеше дори да изговаряш името му. Къде ти! Помня, пристигнах навръх Богородица, преди коледни пости, и те взех на ръце, а ти насмалко не изцапа цялата ми рокля. Добре, че сварих да те дам на бавачката Матрьона. Такъв лош беше ти тогава!... Но не за това ми е думата. Цялата земя, която е зад нашето селце, и самото село Хортишче бяха на Степан Кузмич. Той, трябва да ти кажа, още преди да се родиш, почна да ходи на гости у майка ти; наистина в такова време, когато баща ти го нямаше вкъщи. Казвам това не за да я укоря. Бог да я прости, макар че покойната винаги беше несправедлива към мен. Но не за това ми е думата. Както и да е, Степан Кузмич ти подари с дарителен акт това имение, за което ти говоря. Но покойната ти майка, между нас казано, имаше най-чудноват нрав. Сам дяволът, Господи, прости ме за тая лоша дума, не би могъл да я разбере. Къде е дянала документа — един Бог знае. Мисля просто, че той е в ръцете на тоя стар ерген Григорий Григориевич Сторченко. На тоя шишкав мошеник се падна цялото имение. Готова съм да се обзаложа на каквото щеш, ако той не е скрил документа.

— Позволете да попитам, лельо: не е ли това оня Сторченко, с когото се запознах на една станция? — и Иван Фьодорович разказа за срещата си.

— Кой го знае! — отговори лелята, след като помисли малко. — Може и да не е негодник. Вярно е, че едва от половин година е дошъл да живее тук, а за толкова време не можеш да опознаеш човека. Чувам, че старата, майка му, била много разумна жена и казват, много майсторски приготвяла солени краставици. Собствените ѝ крепостни момичета знаели отлично да тъкат килими. Но щом казваш, че той се е отнесъл добре към теб, иди у него! Може би старият грешник да послуша съвестта си и ще върне онова, което не е негово. Можеш да отидеш и с бричката, само че проклетите дечурлига са измъкнали отзад всички гвоздеи. Ще трябва да кажа на кочияша Омелко да закове навсякъде по-добре кожата.

— Защо, лельо? Ще взема колата, с която отивате понякога на лов за дивеч.

С това разговорът свърши.

---

[1] *Десетина* — мярка, приблизително колкото декар. Б.пр. ↑

IV. ОБЕДЪТ

Беше време за обед, когато Иван Фьодорович влезе с колата си в село Хортишче; когато наближи господарската къща, той се поуплаши малко. Тая къща беше дълга и покрита не с тръстика, както къщите на мнозина околни помешчици, а имаше дървен покрив. Двата хамбара в двора бяха също с дървен покрив, портата — дъбова. Иван Фьодорович приличаше на франт, който е пристигнал на бал и накъдето погледне, вижда, че всички са по-наконтени от него. От уважение той спря колата си пред хамбара и се приближи пеша до входната врата.

— А, Иван Фьодорович! — извика дебелият Григорий Григориевич, който се разхождаше из двора по сюртук, но без вратовръзка, без жилетка и тиранти. Ала и това облекло сякаш тежеше на дебелията му ширина, защото обилна пот течеше по лицето му. — Нали казахте, че щом се видите с леля си, веднага ще дойдете, а не дойдохте! — след тия думи устните на Иван Фьодорович срещнаха същите познати възглавнички.

— Главно поради заетост в домакинството... Идвам сега за минутка, всъщност по работа...

— За минутка ли? Виж, това няма да го бъде. Ей, момко — извика дебелият стопанин и същото момче с казашката свитка изскочи от кухнята. — Кажу на Касян да заключи веднага портата, чуваш ли, да я заключи по-здраво. А конете на тоя пан веднага да разпргнете. Заповядайте вътре, тук е такава жега, че цялата ми риза е мокра.

Когато влезе в стаята, Иван Фьодорович реши да не губи напразно време и въпреки своята боязливост да настъпва решително.

— Леля ми имаше честта... Казваше ми, че документът за дарението от покойния Степан Кузмич...

Мъчно е да се изобрази какъв неприятен израз доби при тия думи широкото лице на Григорий Григориевич.

— Бога ми, нищо не чувам! — отговори той. — Трябва да ви кажа, че в лявото ми ухо се беше вмъкнала хлебарка. В руските къщи проклетите московци са развъдили навсякъде хлебарки. Никое перо не

може да опише каква мъка беше. Току гъделичка и все гъделичка. Помогна ми една бабичка с най-просто средство...

— Исках да кажа... — осмели се да го прекъсне Иван Фьодорович, когато видя, че Григорий Григориевич умишлено иска да насочи разговора към друго, — че в завещанието на покойния Степан Кузмич се споменава, тъй да се рече, за дарителен акт... по който на мен се пада...

— Зная, леля ви е успяла да ви наговори всякакви измислици. Това е лъжа, Бога ми, лъжа е! Никакъв документ за дарение вуйчо не е писал. Макар наистина в завещанието да се споменава за някакъв документ, но де е той? Никой не го е предявил. Казвам ви това, защото искрено ви желая доброто. Бога ми, лъжа е!

Иван Фьодорович млъкна и си каза, че може би наистина на леля му само се е сторило така.

— А, ето че идат майка ми и сестрите ми! — каза Григорий Григориевич. — Значи обедът е готов. Елате! — и той хвана Иван Фьодорович за ръката и го помъкна в стаята, в която имаше водка и закуски на масата.

В същото време една ниска бабичка, същинско кафениче с шапчица, влезе с две госпожици — руса и черноока. Иван Фьодорович, като възпитан кавалер, първо целуна ръката на бабичката, а сетне на двете госпожици.

— Това, майко, е нашият съсед Иван Фьодорович Шпонка! — каза Григорий Григориевич.

Бабичката гледаше втренчено Иван Фьодорович или може би само изглеждаше, че го гледа. Впрочем тя беше въплътена доброта. Искаше ѝ се сякаш да попита Иван Фьодорович: колко краставици солите за зимата?

— Пихте ли водка? — попита бабичката.

— Вие, майко, изглежда, не сте си отспала — каза Григорий Григориевич. — Пита ли се гостът дали е пил? Вие само черпете, а дали сме пили, или не, то си е наша работа. Иван Фьодорович, моля, от златохилядната и трохимовската ракийка коя обичате повече? Иван Иванович, ама ти защо стоиш? — продума Григорий Григориевич, като се обърна назад, и Иван Фьодорович видя Иван Иванович, който пристъпваше към масата с водката в дългопол сюртук, с огромна права

яка, закриваща целия му тил, така че главата му седеше в яката като в бричка.

Иван Иванович се доближи до водката, потри ръце, разгледа добре чашата, наля си, вдигна чашата към светлината, гаврътна изведнъж всичката водка и без да я гълта, изплакна добре с нея устата си, а след това вече я глътна. И след като закуси хляб и солени гъби, обърна се към Иван Фьодорович.

— С Иван Фьодорович, господин Шпонка, ли имам честта да говоря?

— Тъй вярно — отговори Иван Фьодорович.

— Твърде много сте благоволили да се промените от онова време, когато ви познавах. Да — продължи Иван Иванович, — аз ви помня ей-такъв! — при това той посочи с ръка един аршин от пода. — Покойният ви баща, да му даде Господ царство небесно, беше рядък човек. Винаги имаше такива дини и пъпеши, каквито днес не ще намерите никъде. Ето, да речем, тук — продължи той, като го дръпна настрана — ще ви поднесат на масата пъпеши. Какви са тия пъпеши? Да не ги погледнеш! Вярвате ли, уважаеми господине, той имаше дини — каза той и разтвори ръце с тайнствен вид, като че искаше да обгърне някое дебело дърво, — Бога ми, ей такива!

— Хайде на трапезата! — каза Григорий Григориевич, като хвана Иван Фьодорович за ръката.

Всички минаха в столовата. Григорий Григориевич седна на обикновеното си място, на края на масата, завърза си огромна салфетка и заприлича на ония герои, които бръснарите рисуват по фирмите си. Иван Фьодорович се изчерви, когато седна на посоченото му място срещу двете госпожици, а Иван Иванович побърза да се настани до него, зарадван от душа, че ще има кому да съобщава познанията си.

— Напразно взехте трътката, Иван Фьодорович! Това е пуйка! — каза бабичката, като се обърна към Иван Фьодорович, комуто в това време бе поднесъл блюдото селският лакей в сив фрак с черна кръпка. — Вземете си от гърба!

— Майко, никой не ви моли да се месите! — продума Григорий Григориевич. — Бъдете сигурна, че гостът сам знае какво да вземе. Иван Фьодорович, вземете си крилце или ей това парченце с воденичката! Но защо си взехте толкова малко? Вземете си кълка! Ти

какво зяпаш с блюдото? Помоли го! Застани на колене, подлецо! Кажид веднага: Иван Фьодорович, вземете си кълка!

— Иван Фьодорович, вземете си кълка! — изрева коленичил лакеят с блюдото.

— Хм, това пуйка ли е! — каза полугласно Иван Иванович с израз на пренебрежение, като се обърна към съседа си. — Такива ли трябва да бъдат пуйките? Да бяхте видели моите пуйки! Уверявам ви, че една моя пуйка има повече мас, отколкото десет като тия. Вярвате ли, господине мой, че дори ми е противно да ги гледам, когато се разхождат из двора у дома, толкова са тлъсти!...

— Иван Иванович, лъжеш! — каза Григорий Григориевич, като се вслуша в думите му.

— Ще ви кажа — продължи все тъй към съседа си Иван Иванович, като се престори, че не е чул думите на Григорий Григориевич, — че миналата година, когато ги пращах в Гадяч, давах по петдесет копейки за едната и пак не исках да ги дам.

— Иван Иванович, казвам ти, че лъжеш! — продума Григорий Григориевич за по-голяма ясност на срички и по-високо, отколкото порано.

Но Иван Иванович се престори, че това съвсем не се отнася за него, и продължи също така, само че много по-тихо:

— Именно, господине мой, не исках да ги дам. В Гадяч нито един помешчик...

— Иван Иванович, ти си глупав и нищо повече — каза високо Григорий Григориевич. — Иван Фьодорович знае тия работи по-добре от теб и сигурно няма да ти повярва.

Сега Иван Иванович съвсем се докочи, млъкна и почна да поглъща пуйката, макар че тя не беше толкова тлъста както ония, които му бе противно да гледа.

Тракането на ножовете, лъжиците и чиниите замести за известно време разговора. По-силно от всичко се чуваше как Григорий Григориевич изсмуква мозъка от овнешката кост.

— Чели ли сте — попита Иван Иванович след известно мълчание, като подаде глава от бричката си към Иван Фьодорович — книгата „Пътуването на Коробейников до Светите места“? Истинско услаждане за душата и сърцето! Сега не печатат такива книги. Много е съжалително, че не погледнах от коя година е.

Като чу, че става дума за книга, Иван Фьодорович почна прилежно да си слага сос.

— Наистина е за учудване, господине мой, като си помислиш, че един прост еснаф е обиколил всички тия места. Повече от три хиляди версти, господине мой! Повече от три хиляди версти! Наистина сам Господ го е удостоил да отиде в Палестина и в Йерусалим.

— Значи казвате, че той — продума Иван Фьодорович, който беше слушал много за Йерусалим от своя вестовой — бил и в Йерусалим!

— За какво говорите, Иван Фьодорович? — обади се от края на масата Григорий Григориевич.

— Аз, тоест, имах случая да забележа, че какви ли далечни страни няма по света! — каза Иван Фьодорович, искрено доволен от това, че бе произнесъл едно толкова дълго и мъчно изречение.

— Не му вярвайте, Иван Фьодорович — рече Григорий Григориевич, без да се вслушва добре. — Всичко лъже!

Между това обедът свърши. Григорий Григориевич както винаги отиде в стаята си да подремне, а гостите минаха след старата домакиня и госпожиците в гостната, дето същата маса, на която бяха оставили водката, когато отидоха да обядват, като по някакво чудо се бе покрила с чинийки сладка от всякакви видове и с подноси с дини, вишни и пъпеши.

Веднага пролича отсъствието на Григорий Григориевич. Стопанката стана по-словоохотлива и сама, без да я молят, разкри многобройните тайни за приготвянето на пестил и на сушени круши. Дори госпожиците се разприказваха: но русата, която изглеждаше шест години по-млада от сестра си и която наглед имаше около двайсет и пет години, излезе по-мълчалива. Ала най-много от всички говореше и действаше Иван Иванович. Тъй като беше сигурен, че сега никой не ще го прекъсва и обърква, той говореше и за краставици, и за садене на картофи, и за това, какви разумни хора имало едно време — де ще се сравнят с тях сегашните, — и за това, как всичко става все по-умно и достига до измисляне на най-хитроумни неща. С една дума, той беше от ония хора, които с най-голямо удоволствие обичат да се позанимаят с разговор, който услажда душата. И говорят за всичко, за каквото може да се говори. Когато разговорът засягаше важни и благочестиви предмети, Иван Иванович въздишаше след всяка дума и

кимаше леко с глава; ако пък се засягаха стопански въпроси, подаваше главата си от бричката и правеше такива гримаси, по които сякаш можеше да се прочете как трябва да се прави крушов квас, колко са големи пъпешите, за които той говори, и колко са тлъсти гъските, които се разхождат в неговия двор. Най-последно, чак привечер, Иван Фьодорович можа с голяма мъка да се сбогува. И макар че лесно се придумваше и че насила го караха да ноцува, той все пак устоя на своето намерение да си ходи и си замина.

V. НОВИТЕ ПЛАНОВЕ НА ЛЕЛЯТА

— Е, измъкна ли документа от стария злодей? — с такъв въпрос бе посрещнат Иван Фьодорович от лелята, която от няколко часа вече го чакаше с нетърпение пред входа на къщата и най-после не се стърпя и се затече във от портата.

— Не, лельо! — каза Иван Фьодорович, слизайки от колата. — Григорий Григориевич няма никакъв документ.

— И ти му повярва! Лъже, проклетникът! Някой път, ако ми падне, ще го набия със собствените си ръце. О, аз ще му посмъкна маста! Впрочем преди това трябва да поговорим с нашия околийски съдия, дали не можем да получим от него нещо със съд... Но сега не за това ми е думата. Е, как, добър ли беше обедът?

— Много... да, твърде добър, лельо.

— Я разправи какви гозби имаше! Зная, че старата я бива да се занимава с кухнята.

— Имаше сирни пирожки със сметана, лельо. Гълъби пълнени, със сос...

— Ами пуйка със сливи имаше ли? — попита лелята, защото сама майсторски готвеше тая гозба.

— Имаше и пуйка!... Твърде хубави госпожици са сестричките на Григорий Григориевич, особено русата!

— А! — каза лелята и погледна втренчено Иван Фьодорович, който се изчерви и наведе очи. Нова мисъл бързо се мярна в главата ѝ. — Е, какво — попита тя с любопитство и живо, — какви ѝ са веждите?

— Не е зле да се отбележи, че за лелята най-голямата хубост на жената бяха винаги веждите.

— Веждите ѝ, лельо, са точно такива, каквито разправяхте, че сте имали вие на младини. И по цялото лице малки лунички.

— А! — рече лелята, доволна от бележката на Иван Фьодорович, който обаче не беше и помислил да ѝ направи комплимент. — С каква рокля беше облечена? Впрочем днес мъчно се намират такива платове, каквото е например платът на моя пенъоар. Но не за това ми е думата. Ти говори ли за нещо с нея?

— Тоест как?... Аз, лельо? Да не би вече да мислите...

— Че какво чудно има в това? Както е угодно Богу! Може би е писано да живеете с нея двамата.

— Не зная, лельо, как можете да говорите така. Това показва, че съвсем не ме познавате...

— А пък ти вече се докачи! — каза лелята.

„Младо е още момчето! — помисли си тя. — Нищо не знае, трябва да ги съберем заедно, да се запознаят!“

И лелята отиде да надзърне в кухнята и остави Иван Фьодорович. Но отсега нататък тя мислеше само как по-скоро да види племенника си женен и да бави малки внучета. В главата ѝ се трупаха мисли само по приготовления за сватба и личеше, че във всички работи тя се суетеше много повече, отколкото преди, макар че работите вървяха май по-зле, а не по-добре. Често пъти, когато правеше някои сладкиши, които изобщо никога не доверяваше на готвачката, се унасяше, въобразяваше си, че до нея стои малкото ѝ внуче, което моли за сладкиши, и разсеяно му протягаше ръка с най-доброто късче, а дворното куче, използвайки това, грабваше съблазнителното късче и с шумното си мляскане я сепваше от тая замисленост, поради което тя винаги го биеше с ръжена. Тя бе изоставила и любимите си занятия и не ходеше на лов, особено след като веднъж вместо яребица уби гарга, което никога по-рано не беше ѝ се случвало.

Най-последно, четири дни по-късно, всички видяха бричката, изкарана от сайванта в двора. Кочияшът Омелко, който беше и градинар, и пазач, чакаше от ранно утро с чук, заковаваше кожата и постоянно пъдеше кучетата, които ближеха колелата. Смятам за свой дълг да предупредя читателя, че това беше същата оная бричка, с която бе пътувал още Адам; ето защо, ако някой твърди, че Адамовата е друга, това е чиста лъжа и бричката бездруго е фалшива. Никой не може да каже как се е спасила от Потопа. Трябва да се предполага, че в Ноевия ковчег е имало специален сайвант за нея. Много съжалявам, че не мога да опиша на читателя живо нейната фигура. Достатъчно е да се каже, че Василиса Кашпоровна беше много доволна от нейната архитектура и винаги изказваше съжаление, че старовремските коли са излезли от мода. Самото устройство на бричката, малко криво, тоест така, че дясната страна беше много по-висока от лявата, ѝ харесваше много, защото от едната страна може, както казваше тя, да се качи

някой по-нисък, а от другата — по-едър. Впрочем вътре в бричката можеха да се разположат около пет души от ниските и трима такива като лелята. Към пладне Омелко, след като свърши работата около бричката, изведе от конюшната три коня, малко по-млади от бричката, и почна да ги връзва с въже към величествения екипаж. Иван Фьодорович и лелята — той от лявата страна, тя от дясната — се качиха в бричката и тя потегли. Селяните, които срещаха из пътя, като виждаха такава богата кола (лелята много рядко пътуваше с нея), почтително се спираха, сваляха калпаци и се кланяха до пояс. След около два часа бричката спря пред входа — мисля, че е излишно да го казвам: пред входа на къщата на Сторченко. Григорий Григориевич не беше вкъщи. Бабичката и госпожиците излязоха в столовата да посрещнат гостите. Лелята се доближи с величествена стъпка, премести с голямо изкуство единия си крак напред и каза високо:

— Много се радвам, госпожо, че имам чест да ви изразя лично своята почит. А същевременно с респекта позволете да ви благодаря за гостоприемството ви към моя племенник Иван Фьодорович, който много се хвали от него. Отлично е пораснала елдата ви, госпожо! Видях я, когато приближавахме селото. Позволете да ви попитам, колко кръстци получавате от една десетина?

След това последва всеобщо целуване. А когато седнаха в гостната, старата домакиня започна:

— За елдата не мога ви каза, тя е по специалността на Григорий Григориевич. Аз отдавна не се занимавам с това, пък и не мога, стара съм вече! Едно време имах елда, помня, висока до пояс, сега Бог знае каква е. Макар Впрочем и да казват, че сега всичко било по-хубаво — тук бабичката въздъхна и някой наблюдател би доловил в тая въздишка въздишката на старинния осемнайсети век.

— Слушала съм, госпожо, че собствените ви крепостни момичета умеят да правят отлични килими — каза Василиса Кашпоровна и с това засегна най-чувствителната струна на бабичката.

При тия думи тя като че ли се оживи и почна да разправя как трябва да се боядисва преждата, как да се приготви нишката за боядисване. От килимите разговорът бързо премина към осоляването на краставиците и към сушенето на крушите. С една дума след по-малко от час двете дами така се разприказваха помежду си, като че се познаваха цял живот. Василиса Кашпоровна беше почнала вече да ѝ

разправя много неща толкова тихо, че Иван Фьодорович не можеше да чуе нищо.

— Не обичате ли да видите? — каза старата домакиня, като стана.

След нея станаха госпожиците и Василиса Кашпоровна и всички тръгнаха към стаята на слугините. Но лелята направи знак на Иван Фьодорович да остане и тихо каза нещо на бабичката.

— Машенка! — каза бабичката, като се обърна към русата госпожица. — Остани с госта и поговори с него, за да не се отегчава!

Русата госпожица остана и седна на дивана. Иван Фьодорович седеше на стола си като на тръни, червеше се и навеждаше очи, но госпожицата сякаш не забелязваше нищо и седеше равнодушно на дивана, като разглеждаше прилежно прозорците и стените или следеше с очи котката, която страхливо се мушкаше под столовете.

Иван Фьодорович се покуражи малко и поиска да подхване разговор, но сякаш бе загубил из пътя всичките си думи. Ни една мисъл не му идваше наум. Мълчанието продължи около четвърт час. Госпожицата седеше все така.

Най-после Иван Фьодорович се реши.

— Лятно време има много мухи, госпожице! — каза той с полуразтреперан глас.

— Извънредно много! — отговори госпожицата. — Брат ми нарочно направи от една стара мамина обувка плющялка, за да ги бием. Но все още има много.

Сега разговорът пак спря. И Иван Фьодорович вече не знаеше какво да каже.

Най-после домакинята, лелята и чернооката госпожица се върнаха. След като поприказва още малко, Василиса Кашпоровна се сбогува с бабичката и с госпожиците въпреки всички покани да останат да нощуват. Бабичката и госпожиците излязоха на входа да изпратят гостите и дълго още се кланяха на лелята и на племенника, които надничаха от бричката.

— Е, Иван Фьодорович, за какво приказвахте насаме с госпожицата? — попита лелята из пътя.

— Твърде скромна и благонравна мома е Маря Григориевна! — каза Иван Фьодорович.

— Слушай, Иван Фьодорович, искам да поговоря сериозно с тебе. Ти, слава Богу, караш трийсет и осмата година. Чин имаш вече добър. Време е да помислиш и за деца! На теб непременно ти трябва жена...

— Как, лельо? — извика уплашено Иван Фьодорович. — Как жена! Не, лельо, имайте милост... Вие съвсем ме засрамвате... Никога досега не съм бил женен!... Аз съвсем не зная какво ще правя с нея!

— Ще узнаеш, Иван Фьодорович, ще узнаеш — продума усмихната лелята и си помисли: „Къде ти! Още е съвсем младо детето, нищо не знае!“ — Да, Иван. Фьодорович — продължи гласно тя, — по-добра жена от Маря Григориевна няма да намериш. Освен това тя ти се е харесала много. Ние със старата вече обсъдихме много работи: тя ще бъде доволна, ако станеш неин зет; наистина още не се знае какво ще каже тоя грешник Григориевич. Но ние няма да се уплашим от него и само ако намисли да не даде зестра, ще го дадем под съд...

В това време бричката се приближи до къщи и щом подушиха близките ясли, старите кранти се съживиха.

— Слушай, Омелко, остави конете да си починат добре и не ги води на водопой, щом ги разпрегнеш! Те са буйни коне. Е, Иван Фьодорович — продължи лелята, като слезе от бричката, — съветвам те да помислиш добре за тая работа. Аз трябва да отида в кухнята, забравих да поръчам на Солоха вечерята, а тя, негодницата, сигурно не е и помислила за това.

Но Иван Фьодорович стоеше като оглушен от гръмотевица. Наистина Маря Григориевна е много хубава госпожица, но да се ожени!... Това му се виждаше толкова необикновено, толкова чудно, че не можеше да го помисли без страх. Да живее със съпруга!... Непонятно! Няма да бъде сам в стаята си, а ще трябва да бъдат навсякъде двама!... Колкото повече се задълбочаваше в размисъл, толкова повече пот избиваше по лицето му.

Той си легна по-рано от друг път, но колкото и да се мъчеше, не можа да заспи. Най-после желаният сън, тоя всеобщ успокоител, го посети. Но какъв сън! Никога не бе сънувал нещо по-несвързано. Ту му се присънваше, че около него всичко шуми и се върти. А той тича, тича, не усеща нозете си... Ето, вече губи сили... Изведнъж някой го хваща за ухото. „Ай, кой е?“ — „Това съм аз, жена ти!“ — казва му високо някакъв глас. И той изведнъж се събуждаше.

Ту сънуваше, че е вече женен, че всичко в тяхната къщичка е толкова необикновено, толкова чудно: в неговата стая стои вместо единичен двоен креват. На стола е седнала жена му. Чудно му е, той не знае как да се доближи до нея, за какво да говори с нея. И забелязва, че тя има гъше лице. Случайно се извъръща настрана и вижда друга своя жена, също с гъше лице. Обръща се на другата страна — застанала трета. Назад — още една. Обзема го мъка. Той хуква да бяга в градината, но в градината е горещо. Той сваля шапка, гледа: и в шапката е седнала една жена. Пот избива по лицето му, бръква в джоба си за кърпа — и в джоба една жена. Изважда от ухото си памук — и там пак жена... Ту изведнъж скачаше на един крак, а леля му го гледаше и казваше важно: „Да, трябва да скачаш, защото сега си вече женен човек.“ Той отива към нея, но лелята не е вече леля, а камбанария. И усеща, че някой го тегли с въже към камбанарията. „Кой ме тегли?“ — казва жално Иван Фьодорович. „Това съм аз, жена ти, тегля те, защото си камбана.“ „Не, не съм камбана, аз съм Иван Фьодорович!“ — крещеше той. „Да, ти си камбана“ — казваше полковникът на П*** пехотен полк, минавайки край него. Ту изведнъж му се присънуваше, че жена му съвсем не е човек, а някакъв вълнен плат, че в Могильов той влиза в един магазин. „От кой плат ще обичате? — казва търговецът. — Вземете си жена, той е най-модният плат! Много доброкачествен. От него сега всички си шият сюртуци.“ Търговецът премерва и отрязва жената. Иван Фьодорович я взема под мишница и отива при евреина шивач. „Не — казва евреинът, — тоя плат е лош. От него никой не си шие сюртук.“

Иван Фьодорович се събуждаше в страх и ужас. Студена пот течеше обилно от него.

Сутринта, щом стана, той се обърна към врачовника, на края на който един благодетелен книжар с рядка добрина и безкористие беше поместил съкратен съновник. Но там нямаше нищо, което поне малко да наподобява тоя несвързан сън.

Между това в главата на лелята бе узрял съвсем нов план, за който ще научите в следната глава.

ОМАГЪОСАНОТО МЯСТО ИСТИНСКА ИСТОРИЯ, РАЗКАЗАНА ОТ ПСАЛТА НА ***-СКАТА ЧЕРКВА

Повярвайте, омръзна ми вече да се разправам! Че какво си мислите? Наистина е отегчително: разправай, та разправай и не можеш се откопчи! Е, добре, ще разправа, но вече наистина за последен път. Да, ето, вие говорехте, че човек може да надвие, както се казва, нечистия дух. То, разбира се, тоест, ако поразмислиш добре, на тоя свят стават всякакви чудеса... Но все пак не казвайте това. Поиска ли дяволската сила да те измами, ще те измами; Бога ми, ще те измами! Ето, ако обичате, да ви кажа: ние бяхме всичко четирима братя. Тогава аз бях още глупав. Бях само на единайсет години; но не, не на единайсет; помня като сега, че веднъж, когато почнах да пълзя на четири крака и да лая като куче, баща ми поклати глава и извика: „Ей, Фома, Фома; време е да те оженим, а ти вършиш глупости като младо муле!“ Тогава дядо ми беше още жив и — дано хлъцне лесно на оня свят — бе доста як в нозете. Някой път ще му хрумне... Но как мога да разправам така? Един от вас цял час рине от печката въглен за лулата си, друг се завтекъл за нещо в хамбара. Какво е това наистина!... Да речеш, че ви карам, а то вие сами ми се натрапихте. Ако ще слушате, слушайте! Баща ми още в началото на пролетта закара в Крим тютюн за продан. Не помня само дали две или три коли беше натоварил. Тогава тютюнът имаше добра цена. Той взе със себе си тригодишния ми брат, да го свикват отрано на кираджилък. Останахме дядо, майка ми, аз, брат ми и още един брат. Дядо ми беше засял бостан досам пътя и се премести да живее в колибата. Взе и нас със себе си, да пъдим врабците и свраките от бостана. Не може да се каже, че ни беше лошо. Понякога през деня изядеш толкова краставици, пъпеша, ряпа, лук, грах, че в корема ти, ей Богу, като че петли кукуригат. После тая работа е и доходна. Минувачи бият път, всекиму се ще да си хапне диня или пъпеш. А от околните села понякога донасят за размяна кокошки, яйца, пуйки. Хубав живот беше. Но дядо ми се радваше най-много, че всеки ден ще минат петдесетина кираджии. Те са народ, нали знаете, видял и

патил, почне ли да разказва, само слушай! А за дядо ми то е същото, както за гладния — галушки. По някой път се случваше да срещне стари познати (всеки вече познаваше дядо ми), сами ще се досетите какво става, когато се съберат старци. Тара-тара, та тогава било такава, та онакова... И като започнат, спомнят си Бог знае кои времена. Веднъж, на, като че сега се е случило, слънцето клонеше вече към залез; дядо ми ходеше из бостана и махаше от пъпешите листата, с които ги покриваше през деня, за да не се напекат от слънцето.

— Погледни, Остап — казвам на брат си, — кираджии минават!

— Де са кираджиите? — рече дядо и сложи белег на един голям пъпеш, за да не го изядат случайно момчетата.

Из пътя наистина се точеха шест коли. Напред вървеше един кираджия със сиви мустаци. Още преди да наближи, как да ви кажа, на десетина крачки, той се спря.

— Здравей, Максим! Виж къде даде Господ да се видим!

Дядо присви очи:

— А, здравей, здравей! Отде те носи Бог? И Болячка бил тук? Здравей, здравей, братко! Ах, та те всички били тук: и Крутотришченко, и Печериця, и Ковельок, и Стецко! Здравейте! Ах, ха, ха, хо, хо!... — и почнаха да се целуват.

Разпрегнаха воловете и ги пуснаха да пасат из тревата. Колите оставиха на пътя, а те всички насядаха в кръг пред колибата и запалиха лулите. Но до лули ли им беше сега? От приказки и разговори едва ли им се падна да изпушат и по една лула. След като се нахраниха, дядо реши да нагости приятелите си с пъпеша. И ето, всеки взе по един пъпеш, изчисти го хубавичко с ножчето (опитни хора бяха всички, доста бяха скитали, знаеха как се яде, можеха и на господарска трапеза да седнат). След като изчистиха пъпешите добре, всеки проби с пръст дупчица, изпи му сока, почна да го реже на филийки и да ги слага в устата си.

— Какво зяпате, момчета? — каза дядо ми. — Танцувайте, кучи деца! Остап, де ти е свирката? Я засвири казачок! Фома, сложи ръце на кръста! Ха така! Хей хоп!

Аз бях тогава пъргав момък. Проклетата старост! Сега вече не мога да му тропна така, вместо да правят разните му завъртулки, нозете ми се препъват. Дядо ми седна с кираджиите и дълго ни гледа. Забелязах, че нозете му не стоят на едно място, като че някой ги дърпа.

— Ще видиш, Фома — рече Остап, — дъртакът ще почне да играе!

И какво мислите? Преди още Остап да го каже, старецът не се стърпя. Поиска му се, знаете, да се похвали малко пред кираджиите.

— Гледайте, дяволски деца! Така ли се танцува? Ето как се танцува! — каза той, като се изправи на нозете си, протегна ръце и удари токовете.

Да си призная, ако е за танцуване, той танцуваше така, че можеше да играе и с хетмановата жена. Ние се дръпнахме настрани, а дъртакът почна да върти нозе по цялото равно място край лехата с краставици. Но едва стигна до средата и поиска да се разиграе и да направи във въздуха някакъв фокус с нозете си — не се вдигат нозете му и толкова. Гледай ти беда! Засили се отново, стигна до средата, не може! Каквото щещ прави, не може и не може! Нозете му ставаха като дърво. „Виж ти, дяволско място! Виж ти, сатанинска магия! Намесил се е изродът, врагът на човешкия род!“ Е, как да се опозори пред кираджиите? Спусна се отново и почна да удря бързо, ситно, да му се ненагледаш: стигна до средата — не. Не може да играе и туйто!

— Ах, мръсен сатана! Дано се задавиш с гнил пъпеш! Дано пукнеш още като малък, кучи сине! Виж как ме посрами на стари години!

И наистина някой зад него се изсмял. Огледал се: нито бостан, нито кираджии, нищо. Отзад, отпред, отстрани — равно поле! „Бре! Тц-тц-тц!... Ето ти теб!“ Почнал да присвива очи — мястото сякаш не е съвсем непознато: отстрани гора, зад гората се подавал някакъв прът и още отдалеч се виждал в небето. Каква е тая поразия: та това е гълъбарникът в зеленчуковата градина на попа! От другата страна също така нещо се сивее. Вгледал се: харманът на общинския писар. Виж къде го замъкнала нечистата сила! След като се полутал наоколо, попаднал на една пътека. Месец нямало; вместо него през облака се мяркало бяло петно. „Утре ще има силен вятър!“ — помислил дядо. Поглежда, встрани от пътеката на един гроб пламнала свещ. Я гледай! Застанал дядо ми с ръце на кръста и гледа: свещта угаснала. Малко понадалеч пламнала друга. „Имане! — извикал дядо ми. — Обзалагам се на каквото щещ, че е имане!“ И вече щял да си плюе на ръцете, за да копае, но се досетил, че няма нито копачка, нито лопата. „Ех, жалко, но кой знае? Може би пък трябва само да вдигна чима и то вече лежи там,

миличкото! Няма що, поне да отбележа мястото, да не го забравя после!“

Домъкнал той един голям клон, сигурно счупен от бурята, стоварил го на оня гроб, гдето горяла свещта, и тръгнал по пътеката. Младата дъбова гора ставала все по-рядка, мярнал се плет. „Така, нали казвах — помислил дядо ми, — че това е попският чифлик? Ето го и плета. Сега няма и една верста до бостана.“ Но той се върнал късно у дома и не пожелал да яде галушки. Събудил брат ми Остап, попитал го само отдавна ли са заминали кираджиите и се завил с кожуха.

И когато Остап почнал да го пита: „Къде те дянаха дяволите днес, дядо?“ „Не питай — рекъл той, като се завил още по-добре, — не питай, Остап, защото ще ти побелее косата!“ И захъркал така, че врабците, които били накацали в бостана, се разхвърчали от уплаха. Но може ли сън да го хване? Няма що да се каже, голям хитрец беше той, да му даде Бог царство небесно! Знаеше винаги как да се отърве. Някой път ще ти запее такава песен, че ще почнеш да си хапеш устните. На другия ден, щом почнало да се мръква в полето, дядо ми облякъл свитката, препасал се, взел под мишница копачка и лопата, сложил си калпака, изпил едно канче квас, избърсал устните си с пеша и тръгнал направо към поповата градина. Отминал и плета, и ниската дъбова гора. Между дърветата лъкатушела пътека и излизала в полето. Като че била същата. Излязъл и на полето. Мястото точно снощното: ето и гълъбарникът стърчи, но харман не се вижда. „Не, не е онова място. Онова трябваше да е по-далеч. Изглежда, трябва да завия към хармана!“ Тръгнал назад, поел из друг път — харманът се вижда, а гълъбарника го няма! Пак се върнал по-близо до гълъбарника — харманът се скри! В полето, като за беда, почнал да ръми дъжд. Затичал се към хармана — гълъбарникът се загубил; към гълъбарника — харманът се загубил. „Ах, проклет сатана, дано не доживееш да видиш свои деца!“ А дъждът ливнал като из ведро. И като свалил новите си ботуши и ги завил в кърпа, за да не се набръчкат от дъжда, хукнал като господарски кон-бегач. Вмъкна се в колибата цял измокрен, покри се с кожуха и почна да мърмори нещо през зъби и да кити дявола с такива думи, каквито никога не бях чувал. Право да си кажа, сигурно щях да се изчервя, ако това се беше случило през деня. На другия ден се събуждам, гледам: дядо ми ходи вече из бостана, като че нищо не е било, и покрива дините с листа от репей. На обед

старецът пак се разприказва, почна да плаши малкия ми брат, че щял да го размени срещу кокошки вместо дините. А след като се наобядва, направи си свирка от дърво и взе да свири с нея и ни даде за игра един пъпеш, превит на три като змия, който той наричаше турски. Такива пъпешни никъде не съм виждал. Наистина семето им беше получено някъде отдалеч. Привечер, като хапна, дядо ми отиде с мотиката да прекопае нова леха за късните тикви. Минал край онова омагьосано място, не се стърпял да не избърбори през зъби: „Проклето място!“, застанал на средата, гдето завчера не можа да танцува, и сърдито ударил с копачката. Погледнал, около него пак същото поле: от едната страна стърчи гълъбарникът, от другата — харманът. „Добре, че се сетих да взема копачката. Ето и пътеката, ето и гроба, ето и сложения клон, ето и свещта гори! Само да не сгреша!“ Полекичка се завтекъл, вдигнал мотиката нагоре, като че искал да нагости с нея някой шопар, който се е вмъкнал в бостана, и се спрял пред гроба. Свещта угаснала. На гроба лежал камък, обрасъл с трева. „Тоя камък трябва да се вдигне!“ — помислил дядо ми и почнал да го обкопава от всички страни. Голям, проклетият му камък! Но той здраво се опрял с нозе в земята и ето че го търкулнал от гроба. „Ху!“ — чуло се из долината. „Прав ти път! Сега работата ще тръгне по-бързо.“ Дядо ми се спрял, извадил табакерата, насипал една шепа енфие и вече се канел да го поднесе към носа си, когато изведнъж над главата му — чхи! — нещо кихнало, така че дърветата се залютели и цялото лице на дядо ми се изпръскало.

— Да беше се извърнал встрани, щом искаш да кихаш! — продумал дядо ми и разтъркал очи. Огледал се няма никой. — Не, изглежда, че дяволът не обича енфие! — продължил той, като скрил табакерата в пазвата си и взел копачката. — Глупав е той, защото такава енфие не е смъркал нито баща му, нито дядо му!

Почнал да копае — земята мека, мотиката просто затъва в нея. Ето че нещо звъннало. Като изхвърлил земята, той видял котел.

— А, миличко, ето де си било! — извикал дядо ми и мушнал копачката под него.

— А, миличко, ето де си било! — изпискал един птичи клон и клъвнал котела.

Стъписал се дядо ми и изтървал копачката.

— А, миличко, ето де си било! — заблеяла една овнешка глава от върха на дървото.

— А, миличко, ето де си било! — изревала една мечка, като подала муцуна иззад дървото.

Тръпки побили дядо ми.

— Ех, тук е страшно да продумаш дума — измърморил той под носа си.

— Тук е страшно да продумаш дума! — изпискал птичийт клюн.

— Страшно да продумаш дума! — заблеяла овнешката глава.

— Да продумаш дума! — изревала мечката.

— Хм... — казал дядо ми и сам се уплашил.

— Хм! — пропищял клюнът.

— Хм! — проблеял овенът.

— Хм! — изревала мечката.

Той се обърнал уплашено: Боже мой, каква нощ! Нито звезди, нито месец. Наоколо — пропасти, под нозете му — стръмнина без дъно, над главата надвиснала могила и като че ей-сега ще се срине върху него. И сторило му се, че иззад нея мига някаква муцуна: ууу, носът ѝ като ковашки мех, ноздрите — да налееш по цяло ведро вода във всяка, устните, Бога ми, като два дръвника! Червени очи изскочили навън, а отгоре на това муцуната се плезела и го дразнела.

— Върви по дяволите! — казал дядо ми и оставил котела. — Не ти ща имането! Каква мръсна муцуна! — и вече хукнал да бяга, но се огледал и се спрял, като видял, че всичко било както по-рано. — Само ме плаши нечистата сила!

Заловил се отново за котела — не, тежък! Какво да прави? Няма да го остави тук! И ето, напрегнал всички сили, хванал го с ръце: ха насам, ха натам, още, още — и го измъкнал. „Ух, сега да смръкна енфие!“ Извадил табакерата, но все пак, преди да насипе, добре се огледал дали няма някой. Като че нямало. Но ето, струва му се, че дънерът на дървото пухти и се издува, показват се уши, наливат се червените очи, ноздрите се надули, носът се е набръчкал и току се кани да кихне. „Не, няма, да смръкна! — помислил дядо ми и скрил табакерата. — Пак ще ми заплюе очите сатаната!“ Грабнал по-скоро котела и хукнал да бяга с все сила, но чува, че отзад нещо току го дращи със съчки по нозете... „Ай, ай, ай!“ — подвикнал само дядо и

хукнал още по-силно. И когато стигнал поповата градина, чак тогава си поел малко дъх.

„Къде ли е отишъл дядо?“ — мислехме ние, след като чакахме два-три часа. Мама отдавна вече беше дошла от селцето с гърне горещи галушки. А дядо го няма и няма! Пак седнахме да вечеряме сами. След вечерята мама изми гърнето и потърси с очи где да излее помията, защото наоколо всичко беше лехи, когато видя, че насреща ѝ иде едно каче. Небето беше наистина доста тъмно. Сигурно някое от момчетата си играе, скрило се е зад него и го побутва.

— Ето где ще излея помията! — каза тя и изля горещата помия.

— Ай! — извика някой с дебел глас.

Гледа тя — дядо. Но отде да знае, че е той. Ей Богу, ние мислехме, че иде някакво каче. Да си призная, макар и да е малко грехота, все пак ни се стори смешно, когато видяхме побелялата глава на дядо, цяла потопена в помия и окичена с кори от дини и пъпеши.

— Гледай я, дяволската жена! — каза дядо, като бършеше главата си с пеша. — Как ме попари като свиня пред Коледа! Е, момчета, ще имате сега пари за гевреци! Ще ходите, кучи деца, със златни жупани! Я вижте, вижте тук какво ви нося! — рече дядо и отвори котела. И какво, мислите, имаше там! Е, помислете мъничко, а? Злато? Там е работата, че не беше злато, а боклук, смет... срамота е да кажа какво. Дядо плю, хвърли котела и след това си изми ръцете.

И оттогава дядо ни закле да не вярваме никога на дявола.

— Да не ви минава през ум — казваше ни той често, — каквото и да каже врагът на господата Христа, все ще излъже, кучият син. И за грош истина не казва!

И помня, щом чуеше старецът, че на някое място е неспокойно, веднага ще ни извика: „Хайде, момчета, да го прекръстим! Ха така, ха така, по-хубавичко!“ И почне да се кръсти.

А онова проклето място, гдето не можа да танцува, го ограда с плет и заповяда да хвърляме там всичко непотребно, всичкия бурен и сметта от бостана. Та ето как нечистата сила разиграва човека!

Аз зная добре тая земя: след това съседните казаци я наемаха от баща ми за бостан. Чудо земя! И всичко се раждаше в голямо изобилие, но на омагьосаното място никога нищо хубаво нямаше. Засеят го както трябва, а поникне нещо такова, че не можеш го разбра:

да е диня, не е диня, да е тиква, не е тиква, да е краставица, не е краставица... Дявол знае какво е!

1830 г.

Издание:

Н. В. Гогол. Вечери в селцето край Диканка. Миргород. Повести
Издателство „Народна младеж“, София, 1982

Редактор: Людмила Харманджиева

Художник: Александър Алексов

Художествен редактор: Александър Стефанов

Технически редактор: Маргарита Воденичарова

Коректор: Лилия Вълчева

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.